

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

Asta ŠUKIENĖ

**SAVIVALDYBIŲ PAJAMAS IR IŠLAIDAS ĮTAKOJANTYS
VEIKSNIAI (ŠIAULIŲ RAJONO SAVIVALDYBĖS PAVYZDŽIU)**

Magistro darbas

Šiauliai, 2008

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakoiantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

Asta ŠUKIENĖ

**SAVIVALDYBIŲ PAJAMAS IR IŠLAIDAS ĮTAKOJANTYS
VEIKSNIAI (ŠIAULIŲ RAJONO SAVIVALDYBĖS PAVYZDŽIU)**

**Magistro darbas
Socialiniai mokslai, ekonomika (04S)**

Magistro darbo autorius Asta Šukienė
(vardas, pavardė, parašas)

Vadovas doc.dr. Dalia Rudytė
(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

Recenzentas.....
(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

SANTRAUKA

Asta Šukienė

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu).

Magistro darbas.

Magistro darbe susistemintas teorinis savivaldybių finansinės struktūros, biudžeto sudarymo, finansinės atskaitomybės traktavimas, daugiau įsigilinta į savivaldybių biudžeto planavimo, tikslinimo ir vykdymo etapus, savivaldybių pajamų ir išlaidų analizės principus. Darbo teorinėje dalyje naudoti Lietuvos ir užsienio šalių mokslininkų darbai, straipsniai, tyrimai, neapseita ir be atitinkamų LR įstatymų, LR Vyriausybės nutarimų, LR finansų ministro įsakymų. Darbo praktinėje dalyje analizuoti 2002 – 2007 metų Šiaulių rajono savivaldybės tarybos sprendimai dėl biudžeto. Atliktos Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų ir išlaidų dinaminė, struktūrinė, koreliacinė analizės. Patvirtinama autorės suformuluota mokslinio tyrimo hipotezė, kad savivaldybėms trūksta finansinio savarankiškumo, todėl formuojant pajamas ir vykdant asignavimus, reikšmingiausia tampa išorinių ekonominių veiksnių įtaka.

SUMMARY

Asta Šukienė

Influences of municipal income and expenditure (Siauliai district municipality for example).

Master`s work.

The budget of Siauliai district municipality, the processes of budget planning, correction and performance, the structure and dynamics of incomes and expenditure have been analyzed in this Master thesis. The analysis of scientific literature, the laws of the Republic of Lithuania, acts and decisions of Siauliai district council are presented in the work. The laws of the Republic of Lithuania regulating the activities of municipal institutions have been evaluated. Works of Lithuanian and foreign authors on local self-government, municipality functions as well as an institutional structure of the municipality have been analyzed and systematized and a model institutional structure of the municipality in Lithuania has been presented and analyzed. The activities of Siauliai district municipality in the municipal general institutional system have been discussed in the work. Having done the analysis a conclusion was made that budgets formation in municipalities should be improved.

TURINYS

ĮVADAS.....	4
1. SAVIVALDYBĖS BIUDŽETO FORMAVIMAS IR NAUDOJIMAS.....	6
1.1. Savivaldybės biudžeto struktūra.....	7
1.2. Savivaldybės biudžeto pajamų formavimas.....	8
1.2.1. Mokestinių pajamų įtaka savivaldybės biudžetui.....	10
1.2.2. Kitos savivaldybės biudžeto pajamos.....	13
1.3. Savivaldybės biudžeto sudarymo metodika.....	15
1.3.1. Savivaldybės biudžeto planavimas, tikslinimas ir vykdymas	20
1.3.2. Savivaldybės biudžeto finansinė atskaitomybė.....	22
1.3.3. Problemos, susijusios su savivaldybės biudžeto sudarymu.....	24
1.4. Savivaldybės biudžeto asignavimai.....	28
1.5. Fiskalinės decentralizacijos problema savivaldybėje ir jos sprendimo būdai.....	30
1.6. Savivaldybės biudžeto pajamas ir išlaidas įtakojančių veiksnių įvertinimas.....	33
2. ŠIAULIŲ RAJONO SAVIVALDYBĖS BIUDŽETO PAJAMŲ IR IŠLAIDŲ ANALIZĖ 2002 – 2007 METŲ LAIKOTARPIU.....	35
2.1. Savivaldybės biudžeto pajamų ir išlaidų dinamika bei struktūra.....	36
2.1.1. Savivaldybės biudžeto pajamų dinaminė ir struktūrinė analizė.....	37
2.1.2. Savivaldybės biudžeto išlaidų dinaminė ir struktūrinė analizė.....	43
2.2. Savivaldybės biudžeto pajamas ir išlaidas įtakojančių veiksnių koreliacinė analizė.....	50
2.2.1. Savivaldybės biudžeto pajamas įtakojančių veiksnių koreliacinė analizė.....	50
2.2.2. Savivaldybės biudžeto išlaidas įtakojančių veiksnių koreliacinė analizė.....	62
2.3. Savivaldybės biudžeto pajamų ir išlaidų apimties prognozavimas.....	73
3. SAVIVALDYBĖS BIUDŽETO PAJAMŲ IR IŠLAIDŲ EKONOMIŠKESNIO NAUDOJIMO GALIMYBĖS.....	77
3.1. Savivaldybės pajamų didinimo galimybių sprendimai.....	77
3.2. Savivaldybės išlaidų minimizavimo galimybių sprendimai.....	79
IŠVADOS	81
REKOMENDACIJOS.....	82
LITERATŪRA.....	83
PRIEDAI.....	91

IVADAS

Problema. Savivaldybių finansų valdymas nėra taip plačiai aptartas kaip privataus verslo sektoriaus finansinė sistema, tačiau daugybė Lietuvos Respublikos teisės aktų reglamentuoja savivaldybių finansų paskirstymą, yra keliolika mokslininkų, kurie gilinasi į šią sritį. Savivaldybių finansais domėjosi E. Buškevičiūtė, G. Davulis, K. Ehrhart. Savivaldybių biudžetų sudarymą analizavo A. Astrauskas, G. Gipienė, J. Rimas. Į savivaldybių apskaitos tvarkymą bei atskaitomybės sudarymą gilinasi R. Stačiokas, A. Mažeika, R. Rupšys, K. Valužis.

Magistriniame darbe norėta ne tik susisteminti teorinį savivaldybių finansinės struktūros, biudžeto sudarymo, finansinės atskaitomybės traktavimą, bet ir daugiau įsigilinti į savivaldybių biudžeto planavimo, tikslinimo ir vykdymo etapus, savivaldybių pajamų ir išlaidų analizės principus. Kaip praktinę magistrinio darbo problemą galima išskirti Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto formavimo tobulinimą, efektyvesnį savivaldybės pajamų ir išlaidų valdymą. Probleminiais darbo klausimais būtų galima laikyti šiuos: kokie esminiai veiksniai įtakoja savivaldybių pajamas; kaip mokesčių surinkimas veikia savivaldybių finansų struktūrą; kokie esminiai veiksniai įtakoja savivaldybių asignavimus; kaip būtų galima išspręsti fiskalinės decentralizacijos problemą savivaldybėse.

Tyrimo aktualumas. Savivaldybėms pavedamų tvarkyti viešųjų reikalų apimtys nuolat didėja, tačiau savivaldybių finansavimas ne visada atitinka iškilusius poreikius. Dėl tos priežasties joms tenka sunkus uždavinys – išskirti svarbiausius prioritetus ir efektyviai paskirstyti lėšas. Savivaldybės per mažai dėmesio skiria finansinei analizei, kuri parodo, ar efektyviai planuojamas biudžetas, ar tobulinamas savivaldybės pajamų surinkimas, ar tikslingai naudojamos skirtos lėšos. Išsami savivaldybės biudžeto pajamų ir išlaidų analizė teikia daug informacijos apie įmonės pajamų bei išlaidų struktūrą ir dinamiką.

Savivaldybių finansų valdymo tema aktuali dar ir todėl, kad Lietuvoje vykdoma viešojo sektoriaus apskaitos reforma, tiesiogiai liečianti ir savivaldybes. Reformos esmė – reformuoti viešojo sektoriaus buhalterinės apskaitos ir finansinės atskaitomybės sistemą, kad būtų gaunama patikima ir objektyvi informacija, kurios reikia ekonominiams sprendimams priimti. Reformos tikslas – sudaryti teises, administracines, finansines sąlygas visame viešajame sektoriuje pereiti prie apskaitos tvarkymo kaupimo principu.

Tyrimo objektas. Savivaldybių pajamos ir išlaidos.

Tyrimo dalykas. Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai.

Tyrimo tikslas. Išanalizavus savivaldybių biudžetus, pajamų ir išlaidų struktūrą, siekiama nustatyti esminius veiksnius, įtakančius savivaldybių pajamas ir išlaidas.

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

Tyrimo uždaviniai. Tikslui pasiekti galima išskirti tokius uždavinius:

- Atskleisti savivaldos ir savivaldybės biudžeto sampratą bei reglamentavimą, savivaldybės biudžeto pajamų formavimo ypatumus ir asignavimų specifiką;
- Išanalizuoti 2002 -2007 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų ir išlaidų struktūrą, dinamiką bei atskleisti reikšmingiausių veiksnių įtaką, formuojant pajamas ir vykdant asignavimus;
- Nustatyti savivaldybės biudžeto pajamų ir išlaidų naudojimo galimybes, atsižvelgiant į veiksnių įtaką.

Mokslinė hipotezė. Savivaldybėms trūksta finansinio savarankiškumo, todėl formuojant pajamas ir vykdant asignavimus, reikšmingiausia išorinių ekonominių veiksnių įtaka.

Tyrimo metodai. Magistrinio darbo teorinėje dalyje naudoti Lietuvos ir užsienio šalių mokslininkų darbai, straipsniai, tyrimai. Neapseita ir be atitinkamų Lietuvos Respublikos įstatymų, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimų, Lietuvos Respublikos finansų ministro įsakymų. Magistrinio darbo praktinėje dalyje analizuoti 2002 – 2007 metų Šiaulių rajono savivaldybės tarybos sprendimai dėl biudžeto patvirtinimo, tikslinimo, vykdymo.

Tyrimo duomenų analizė susideda iš kelių etapų:

- 1) duomenų paruošimas analizei (duomenys sutvarkomi pagal tam tikrus reikalavimus, kuriuos nurodo statistinių duomenų analizės programa);
- 2) paruošiamasis arba žvalgybinis etapas (suformuojama nuomonė apie analizei pateiktų duomenų tipą/struktūrą ir parenkami tinkamiausi analizės metodai);
- 3) gautų statistinių rezultatų interpretacija (atliekama dinaminė, struktūrinė, koreliacinė analizės);
- 4) prognozavimas (pagal Trendo funkciją buvo atlikta savivaldybės biudžeto pajamų ir išlaidų apimties prognozė 2008-2010 m.).

Tyrimo rezultatai. Įvertinus savivaldybių finansų valdymą Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu, galima būtų teikti rekomendacijas Šiaulių rajono savivaldybei ir kitoms savivaldybėms dėl jų finansinį savarankiškumo stiprinimo, efektyviausio finansų sistemos valdymo būdo parinkimo, savivaldybės biudžeto formavimo tobulinimo, efektyvesnio savivaldybės pajamų ir išlaidų valdymo.

Darbo apribojimai. 2007 m. pajamos ir išlaidos pateikiamos planinės, nes Šiaulių rajono savivaldybės taryba dar nepatvirtino 2007 m. biudžeto įvykdymo ataskaitos.

1. SAVIVALDYBĖS BIUDŽETO FORMAVIMAS IR NAUDOJIMAS

Savivaldybė (vietos savivalda) yra šiuolaikiniame pasaulyje labiausiai paplitusi demokratijos forma. LR Vietos savivaldos įstatymas savivaldybę apibrėžia taip: „Savivaldybė – valstybės teritorijos administracinis vienetas, turintis juridinio asmens statusą bei LR Konstitucijos laiduotą savivaldos teisę, įgyvendinamą per savivaldybės tarybą“ (53).

Savivaldybių finansai yra visuma piniginių santykių, kuriems esant sudaromi ir naudojami finansinių išteklių fondai, skirti savivaldybių poreikiams tenkinti bei jų funkcijoms vykdyti. Savivaldybių funkcijų vykdymas reikalauja didelių finansinių išteklių, kurie kartu su asignavimais nurodomi savivaldybių biudžetuose (Buškevičiūtė, 2006).

Pagal Europos vietos savivaldos chartiją šalies ekonomikos politika suteikia vietinės valdžios organams teisę turėti atitinkamus savo finansinius išteklius, kuriuos jie savo nuožiūra gali laisvai panaudoti suteiktų įgaliojimų ribose. Savivaldos organų finansiniai ištekliai turi būti proporcingi konstitucijos ir įstatymų numatytiems įsipareigojimams (27).

Remiantis LR Vietos savivaldos įstatymu, savivaldybių finansinius išteklius sudaro: 1) pagal įstatymus ir kitus teisės aktus iš mokesčių gaunamos savivaldybių biudžetų pajamos; 2) pajamos iš savivaldybių turto (nuosavybės); 3) baudos, gautos įstatymų nustatyta tvarka; 4) vietinės rinkliavos; 5) savivaldybių biudžetinių įstaigų pajamos už teikiamas paslaugas; 6) pajamos už savivaldybių lėšų likučius einamosiose sąskaitose; 7) pajamos, gautos už išnuomotą valstybinę žemę ir valstybinio vidaus vandens fondo vandens telkinius ir Vyriausybės nustatyta tvarka paskirsčius lėšas už parduotus ne žemės ūkio paskirsčiai valstybinės žemės sklypus; 8) valstybės biudžeto dotacijos; 9) kitos įstatymų nustatytos pajamos; 10) negrąžintina finansinė parama (piniginės lėšos); 11) paskolos.

Pagrindiniai teisiniai dokumentai, reglamentuojantys savivaldybių finansus (2 priedas), yra (Buškevičiūtė, 2006): LR Konstitucija (121 ir 127 str.); biudžeto sandaros įstatymas; valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų sudarymo ir vykdymo taisyklės; atitinkamų metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas; savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymas; savivaldybių skolinimosi taisyklės; vietos savivaldos įstatymas; valstybinėms (perduotoms savivaldybėms) funkcijoms atlikti lėšų apskaičiavimo metodika; Europos vietos savivaldos chartija; biudžetinių įstaigų buhalterinės apskaitos taisyklės. Savivaldybių biudžetų teisinis pagrindas yra atitinkamų savivaldybių tarybų priimti sprendimai dėl atitinkamų biudžetinių metų savivaldybių biudžetų patvirtinimo (Meidūnas, Puzinauskas, 2003). Lietuvai tapus Europos Sąjungos (ES) nare, organizuodamos savo veiklą savivaldybės privalo atsižvelgti ir į ES teisės aktus. Šiuo metu ES teisės aktai reguliuoja daugelį sričių, kurios tradiciškai priklauso regioninės ir vietos

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

valdžios kompetencijai (viešieji pirkimai, aplinkos apsauga, ekonominės veiklos reguliavimas, viešųjų paslaugų teikimas, privačių įmonių subsidijavimas) (28).

Savivaldybių finansų specifiškumas dėl savivaldybių finansinių išteklių įvairovės lemia griežtą savivaldybės finansų teisinį reglamentavimą, kurį atspindi pagrindinių savivaldybių finansus reglamentuojančių teisinių dokumentų gausa.

1.1. Savivaldybės biudžeto struktūra

Valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų vieningą pajamų ir išlaidų klasifikaciją nustato LR Finansų ministerija (Levišauskaitė, Rūškys, 2003). LR biudžeto pajamų grupavimo pagrindą sudaro ekonominė klasifikacija ir pagal pajamų šaltinius. Sudarant valstybės ir savivaldybių biudžetus yra taikomos dvi išlaidų klasifikacijos: funkcinė bei ekonominė. Valstybės ir savivaldybių biudžetų pajamos ir išlaidos gali būti tik piniginės lėšos (Meidūnas, Puzinauskas, 2003).

Savivaldybių finansų struktūrą – savivaldybių biudžetą – sudaro pajamos ir asignavimai (Buškevičiūtė, 2006), kurie detalizuojami 1 lentelėje.

1 lentelė

Savivaldybės biudžeto pajamos ir asignavimai

Savivaldybės biudžetas		
Pajamos	Asignavimai	
	Pagal funkcinę klasifikaciją	Pagal ekonominę klasifikaciją
Mokesčiai.	Bendros valstybės paslaugos.	Darbo užmokestis ir socialinis draudimas.
Pajamos iš savivaldybių turto.	Gynyba.	Prekių ir paslaugų naudojimas.
Savivaldybių biudžetinių įstaigų pajamos.	Viešoji tvarka ir visuomenės apsauga.	Turto išlaidos.
Pajamos, gautos už išnuomotą arba suteiktą naudotis valstybinę žemę, už parduotus valstybinės žemės sklypus.	Ekonomika.	Subsidijos.
Valstybės biudžeto dotacijos ir kitos pervedamos lėšos.	Aplinkos apsauga.	Dotacijos.
Negražintina finansinė parama (piniginės lėšos).	Būstas ir komunalinis ūkis.	Socialinės išmokos (pašalpos).
Ilgalaikio turto realizavimo pajamos.	Sveikatos priežiūra.	Kitos išlaidos.
Kitos pajamos.	Poilsis, kultūra ir religija.	Sandoriai su materialiuoju turtu bei finansinių įsipareigojimų vykdymas.
	Švietimas.	
	Socialinė apsauga.	

Šaltinis: Buškevičiūtė, E. (2006). *Viešieji finansai: Vadovėlis*. Kaunas: Technologija.

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

O. G. Rakauskienė (Rakauskienė, 2006) konstatuoja, kad savivaldybių biudžetų pajamoms ir išlaidoms iki 2001 m. buvo būdinga mažėjimo tendencija, kurią galėjo lemti šios problemos: vietinio valdymo lygio veikla pernelyg ribojama valstybės valdžios; savivaldybėms priskiriama vis daugiau funkcijų, tačiau savivaldybių gaunamos pajamos nėra adekvačios šių funkcijų įgyvendinimui skirtoms išlaidoms; labai ribotas savivaldybių savarankiškumas skirstyti asignavimus norimomis kryptimis; savivaldybių finansinį savarankiškumą stipriai varžo dabartinė savivaldybių biudžetų pajamų struktūra bei tų pajamų panaudojimo galimybės; savivaldybių biudžetų išlaidų dalies BVP atžvilgiu kasmetinis mažėjimas byloja apie savivaldybių finansinio savarankiškumo silpnėjimą.

Anot S. Vidrinskaitės (111), jeigu savivaldybių biudžetų pajamos ar išlaidos dėl Lietuvos valstybės institucijų priimtų aktų keičiasi, pasikeitusios sumos atitinkamai kompensuojamos iš Lietuvos valstybės ar savivaldybių biudžetų. Daugelio pasaulio šalių, taip pat ir Lietuvos, vietos regionai labai skiriasi gaunamomis pajamomis, o išlaidų poreikis gerokai viršija pajamas (Brown, Jackson, 1990). Objektyviems skirtumams išlyginti paprastai tikoma išlyginamųjų transferų sistema. Tokiu būdu siekiama išlyginti regionų fiskalinio pajėgumo ir fiskalinių poreikių nelygybę, t.y. kad vietinė valdžia turėtų pakankamai lėšų prisiimti atsakomybę už jai priskirtas funkcijas bei nustatytas viešąsias paslaugas (Buškevičiūtė, 2006).

Savivaldybių finansinio savarankiškumo ribotumas Lietuvoje pasireiškia išlaidų, pajamų, dotacijų paskirstymo bei skolinimosi galimybių atžvilgiu. Patekus į Europos administravimo erdvę, savivaldybių savarankiškumo ribotumo, savivaldybėms pavestų funkcijų ir joms atlikti reikalingų finansinių išteklių neadekvatumo problemų sprendimas tapo dar svarbesnis.

Aptarus savivaldybės biudžeto struktūrą, toliau einama prie savivaldybės biudžeto pajamų formavimo.

1.2. Savivaldybės biudžeto pajamų formavimas

Valstybės pajamos – piniginiai ištekliai, kurie skirstant visuomenės nacionalines pajamas pereina valstybės žinion ir kaupiami valstybės (savivaldybių) biudžete bei pinigų fonduose, taip pat piniginiai ištekliai, kuriuos valstybė yra pasiskolinusi ir kurie naudojami valstybės (savivaldybės) funkcijoms finansuoti (Marcijonas, Sudavičius, 2003). Kai kurie autoriai (Buckiūnienė, Meidūnas, Puzinauskas, 2003) pažymi mokesčių svarbą formuojant savivaldybių biudžeto pajamas. S. Vidrinskaitės teigimu (111), savivaldybių finansinius išteklius sudaro savarankiškas biudžetas ir nebiudžetinės lėšos. Savivaldybės biudžeto gautos viršplaninės pajamos (atmetus viršplanines pajamas, įstatymų nustatyta

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

tvarka skirtas kitų savivaldybių negautoms pajamoms padengti) skirstomos savivaldybės tarybos sprendimu (49).

Paprastai savivaldybės pajamas sudaro:

- Gyventojų pajamų mokestis (iš Valstybinės mokesčių inspekcijos, iš išdo sąskaitos gyventojų pajamų mokesčiui išlyginti, iš išdo sąskaitos išlaidų struktūros skirtumams išlyginti);
- Turto (žemės, paveldimo ar dovanojamo turto, įmonių ir organizacijų nekilnojamojo turto) mokesčiai;
- Prekių ir paslaugų (aplinkos apsaugos rėmimo specialiosios programos pajamos, valstybės rinkliavos, vietinės rinkliavos, vietinė rinkliava už atliekų surinkimą) mokesčiai;
- Dotacijos (speciali tikslinė dotacija valstybinėms (perduotoms savivaldybėms) funkcijoms atlikti, speciali tikslinė dotacija moksleivio krepšeliui finansuoti, speciali tikslinė dotacija Valstybės investicijų programoje numatytiems projektams finansuoti);
- Specialios tikslinės dotacijos kitoms savivaldybės reikmėms (pvz., mokyklos ar darželio langams, durims pakeisti, remontuoti, pedagogų padidintam darbo užmokesčiui ir kt.);
- Bendrosios dotacijos kompensacija (pvz., lengvatiniam keleivių vežimui, mokyklinių autobusų daliniam išlaikymui; pastatų sertifikavimui ir kt.);
- Lėšos savivaldybės visuomenės sveikatos programų rėmimo specialiajai programai iš Šiaulių teritorinės ligonių kasos;
- Kitos pajamos (palūkanos už depozitus, dividendai, nuomos mokestis už valstybinę žemę ir valstybinio vidaus vandenų fondo vandens telkinius, pajamos už patalpų nuomą, pajamos iš baudų ir konfiskacijos, kitos pajamos, biudžetinių įstaigų pajamos už teikiamas paslaugas, įmokos už išlaikymą ikimokyklinėse įstaigose, įmokos už suteiktas socialines globos paslaugas);
- Materialiojo ir nematerialiojo turto realizavimo pajamos;
- Laisvi biudžeto lėšų likučiai nukreipti išlaidoms dengti.

Pagal Europos vietos savivaldos chartiją vietinės valdžios organai bent dalį finansinių išteklių gauna iš vietos mokesčių ir rinkliavos, kurių dydį nustato jie patys vadovaudamiesi statutu. Finansų sistema, kuria grindžiami vietiniams valdžios organams prieinami finansiniai ištekliai, yra pakankamai įvairi ir lanksti, kad leistų jiems neatsilikti nuo jų uždavinių įgyvendinimo kaštų realaus kilimo. Finansiškai silpnesnių vietinių valdžios organų apsauga reikalauja, kad būtų įvestos finansinio sulyginimo procedūros ar lygiavertės priemonės, kurios pakoreguotų nelygų potencialių finansinių

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

išteklių paskirstymą ir vietinės valdžios organams tenkančias finansinės atsakomybės pasekmes. Šios procedūros ar priemonės neturi mažinti vietinės valdžios organų veiklos savarankiškumo (27).

Analizuojant savivaldybės biudžeto pajamų formavimą, toliau tikslinga kalbėti apie mokesčių kaip pagrindinių savivaldybės pajamų įtaką ir tendencijas.

1.2.1. Mokestinių pajamų įtaka savivaldybės biudžetui

Mokesčiai – pagrindinis valstybės pajamų surinkimo būdas (Marcijonas, Sudavičius, 2003). Tai taikytina ir kalbant apie savivaldybių finansus. Mokesčiai – tai valstybės imami juridinių ir fizinių asmenų privalomieji mokėjimai (Chlivickas ir kt., 1996).

Mokesčiai sudaro pagrindinę rinkos ekonomikos šalių valstybės biudžeto pajamų dalį (Ladd, 1999). Pirmasis bendras rodiklis, apibūdinantis jų vaidmenį vienos ar kitos šalies ekonomikoje, yra visų apmokestinimo įplaukų dalis bendrajame vidaus produkte (BVP), antrasis - apibūdina apmokestinimo įplaukų pasiskirstymą pagal įvairius biudžeto sandaros lygmenis (Rimas, Stačiokas, 1998).

Vyriausybė mokesčius naudoja kaip biudžeto socialinės ar ekonominės politikos instrumentą). Tačiau iš principo mokesčių sistema galėtų būti sėkminga, jeigu būtų (Buškevičiūtė, Pukelienė, 1998): surenkamos būtinos mokesčių pajamos; užtikrinamas mažiausių kaštų principas; vienodai paskirstoma mokesčių našta; sukeliama minimalios ekonominės sistemos efektyvumo deformacijos.

Mokesčių administravimo įvairovę reglamentuoja LR Mokesčių administravimo įstatymas, kurio nauja 2004 m. balandžio 13 d. redakcija atitinka ES mokestinės teisės ir faktinių dabartinių mokesčių juridinių santykių turinį, mokesčių administravimo politikos tendencijas. Nuo 2004 m. fiziniams ir juridiniams asmenims nustatyti šie mokesčiai ir įmokos (Stačiokas, Rimas, 2004): pajamų ir pelno mokesčiai; darbo jėgos ir atlyginimo mokesčiai; turto mokesčiai; prekių ir paslaugų mokesčiai; tarptautinės prekybos ir sandorių mokesčiai; socialinės įmokos. Kaip pagrindinius galima išskirti gyventojų pajamų, pelno, pridėtinės vertės, nekilnojamojo turto, žemės, paveldimo turto, loterijų ir azartinių lošimų mokesčius bei akcizus (96).

Anot E. Buškevičiūtės (2005), priklausomai nuo valdymo organų, renkančių ir naudojančių mokesčių lėšas, mokesčiai skirstomi į valstybinius ir vietinius (miestų, žemių, valstijų bei kitų teritorinių organų). Valstybinius mokesčius ima centrinė valdžia, remdamasi šalies įstatymais, ir mokesčiai nukreipiami į krašto biudžetą. Vietinius mokesčius, remiantis įstatymais, ima vietos valdymo organai atitinkamoje teritorijoje ir skiria juos vietos biudžetų reikmėms. Kiti autoriai (Meidūnas, Puzinauskas, 2001) valstybinius ir vietinius mokesčius išskiria pagal nustatymą, rinkimą ir įplaukų paskirstymą.

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

Vietiniai (savivaldybių) mokesčiai būtų šie (Buškevičiūtė, Pukelienė, 1998): fizinių asmenų (dabar – gyventojų) pajamų mokestis; žemės mokestis; valstybinės žemės ir vandens telkinių nuomos mokestis; įmonių ir organizacijų nekilnojamojo turto mokestis; žyminis mokestis; prekyviečių mokestis; paveldimo ar dovanojamo turto mokestis.

Pasak G. M. Pajuodienės (1993), nekilnojamojo turto mokesčiai – žemės, pastatų ir statinių mokesčiai – nors jų pavadinimai ir sudarymo mechanizmai labai įvairūs, daugelyje šalių priskirti vietos savivaldos organų kompetencijai (41). Tačiau Australijoje centrinė valdžia yra monopolija, reguliuojanti mokestines pajamas, dar nuo Antrojo pasaulinio karo laikų (30).

R. Stačioko, J. Rimo (1996) teigimu, vietiniai (municipaliniai) mokesčiai turi svarbią reikšmę nacionalinei ekonomikai, atitinkamų administracinių vienetų socialinei ir ekonominei plėtotei, jie yra pagrindinis vietos savivaldybių pajamų mobilizavimo metodas.

Šiuo metu savivaldybių biudžetų pajamas formuoja šie mokesčiai: gyventojų pajamų mokestis, turto mokesčiai (žemės, paveldimo ar dovanojamo turto, įmonių ir organizacijų nekilnojamojo turto mokesčiai), prekių ir paslaugų mokesčiai (mokestis už aplinkos teršimą, Mokestis už medžiojamų gyvūnų išteklių naudojimą, valstybės rinkliavos, vietinės rinkliavos, vietinė rinkliava už atliekų surinkimą) bei nuomos mokestis už valstybinę žemę ir valstybinio vidaus vandens telkinius (3 priedas).

Mokestinių pajamų įtaka savivaldybės biudžetui būtų reikšmingesnė, jei savivaldybė galėtų daugiau dalyvauti mokesčių administravimo procese. Anot L. Mažylio (2000), teisė pačioms savivaldybėms nustatyti mokesčių tarifus (t.y. savo teritorijoje vieną ar kitą mokestį nustatyti didesnę arba mažesnę) yra svarbiausia jų savarankiškumo apraiška kiekvienoje valstybėje. Vokietijoje šia teise savivaldybės plačiai naudojasi (Rosen, 1999).

Didesnę laisvę savivaldybės turi prekyviečių mokesčių (savivaldybės gali iki 70 proc. didinti arba mažinti mokesčio tarifą), nuomos mokesčio už valstybinę žemę ir valstybinio vidaus vandens telkinius (savivaldybės gali nustatyti konkretų nuomos mokesčio tarifą 1,5-4 proc. žemės vertės, išnuomojamos ne aukciono būdu) ir mokesčio už pajamas, gautas už veiklos, kuria verčiamasi turint verslo liudijimą (savivaldybių tarybos nustato fiksuoto dydžio pajamų mokestį) atžvilgiu (Davulis, 2006). Tačiau tai neturi didesnės reikšmės savivaldybių biudžetams, kadangi problemos esmė yra ne tiek tai, jog savivaldybės turi nedideles galimybes nustatyti joms priskirtų mokesčių dydžius, bet tai, kad šie mokesčiai sudaro labai nedidelę savivaldybių pajamų dalį (Regulski, 2003).

Savivaldybės Lietuvoje turi didesnę įtaką nustatinėjant vietinių rinkliavų dydžius. Tačiau, nors dabar galiojančiame Rinkliavų įstatyme savivaldybių tarybos turi teisę nustatyti devynių rūšių rinkliavas (prieš tai galiojusiam Rinkliavų įstatyme buvo tik keturios rinkliavų rūšys), vietinių

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

rinkliavų administravimas šalyje yra menkai išvystytas. Įplaukos iš rinkliavų savivaldybių biudžetuose vidutiniškai sudaro apie 1 proc. visų savivaldybių pajamų.

Savivaldybių tarybos gali atidėti paveldimo ar dovanojamo turto mokesčio mokėjimo terminus, ne ilgesniam kaip vienerių metų laikotarpiui po turto teisinės registracijos, paveldėjimo teisės dokumentų išdavimo ar dovanojimo sandorių sudarymo (Rimas, Stačiokas, 1998).

Pagal mokslininkų ir specialistų praktikų pripažintą ekonominį vertinimą mokesčių sistema laikoma veiksminga, dar kitaip vadinama „gerų“ mokesčių sistema, jei laiduoja, kad į valstybės ir vietų savivaldybių biudžetus numatytais dydžiais reguliariai įplauks piniginės lėšos iš mokesčių (Stačiokas, Vlančienė, 2002).

Lietuvos savivaldybių mokesčių nustatymo teisės yra labai ribotos. Tokia teise savivaldybės gali pasinaudoti, nustatydamos prekyviečių mokestį, tačiau šis mokestis sudaro nežymią savivaldybių pajamų dalį. Savivaldybės gali didinti arba mažinti individualios veiklos, kuria gali būti verčiamasi turint verslo liudijimą, fiksuotą pajamų mokesčio dydį bei mažinti nekilnojamojo turto mokesčio tarifą, mažinti arba visai atleisti nuo žemės, žemės nuomos, paveldimo turto mokesčių.

Anot J. Rimo (1999), Europos Sąjunga iškėlė idėją, kad reikia plėsti pajamų iš vietinių mokesčių dalį, stiprinant savivaldybių atskaitomybę. Juolab, kad autonominė vietos valdžios politika Vakarų šalyse neprieštarauja valstybės finansų politikai (Musgrave, Musgrave, 1989). Priešingai, didesnis vietos savivaldos institucijų savarankiškumas suteikia didesnę manevringumą šalies finansų sistemai, leidžia spręsti regionines ir vietines ekonomines problemas neimant lėšų iš centrinio biudžeto.

M. Onaitytės (2003) teigimu, jei savivaldybėms būtų suteiktos tokios laisvės, kurias numato LR Konstitucijos 127 straipsnis, tai savivaldos administracija, o ir patys gyventojai būtų labiau suinteresuoti surinkti ir mokėti vietines rinkliavas, kadangi lėšos būtų skirtos vien savivaldos reikmėms, o ne perskirstomos „iš viršaus“.

Pasaulyje šiuo metu vyrauja mokesčių tarifų mažinimo tendencija (Visser, 2002). Ekonominė praktika rodo, kad, pagrįstai sumažinus mokesčių tarifus ir todėl padidėjus gamybos apimčiai, gali padidėti valstybės ir vietos savivaldybių biudžetų mokestinių pajamų suma (Stačiokas, Vlančienė, 2002).

Pasak R. Stačioko (1998), atskiro miesto mastu vertinant mokesčių našta, tenkančią čia veikiančioms verslo įmonėms, siūlomi taikyti vadinamieji rinkos „mokestingumo“ ir realios mokesčių naštos koeficientai. Pirmasis šių koeficientų rodo visų mokesčių, surinktų tame mieste, ir bendrosios apyvartos santykį. Antrasis tiesiogiai atspindintis mokesčių našta – apskaičiuojamas kaip santykis visų mokestinių įplaukų ir visų sąnaudų, kurias miesto verslo įmonės patyrė per ataskaitinį laikotarpį vykdydamos savo veiklą.

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

G. M. Pajuodienės (1999) nuomone, gyventojų mokamų tiesioginių mokesčių mažinimas apskritai nėra svarbus jų disponuojamų pajamų didinimo veiksnys, tačiau aktualus yra mokesčių naštos (tuo pačiu ir pajamų) perskirstymo klausimas.

Anot R. Stačioko ir J. Rimo (2002), kiekvienoje šalyje yra skirtingi, tiktai jos ūkiui pritaikyti mokesčiai, o mokesčių skaičiui ir tarifų dydžiui įtakos turi ir valstybinės bei vietinės valdžių sandara, ūkio vystymo politika.

Išsivysčiusių šalių mokesčių sistemos nuolat tobulinamos (Pajuodienė, 1993). Pagrindinis prieštaravimas, tobulinant mokesčių sistemas, yra tarp poreikio didinti mokesčines įplaukas ir to didinimo galimybių (Ammons, 2001). Nuolat ieškoma būdų ne tik kaip padaryti apmokestinimą teisingesniu, kaip padidinti mokesčių ekonominį efektyvumą, bet ir kaip mažinti valstybės išlaidas.

Mokesčiai, kaip pagrindinis vietos savivaldybių pajamų surinkimo būdas, turi lemiamą įtaką savivaldybių finansų struktūrai, todėl svarbu nuolat tobulinti mokesčių sistemą.

1.2.2. Kitos savivaldybės biudžeto pajamos

Savivaldybės iš biudžeto lėšų gali sudaryti savivaldybės administracijos direktoriaus rezervą, kuris turi būti ne didesnis kaip 1 procentas patvirtintų savivaldybės biudžeto asignavimų sumos. Konkretų savivaldybės administracijos direktoriaus rezervo dydį kasmet nustato savivaldybės taryba, tvirtindama atitinkamų metų savivaldybės biudžetą. Savivaldybės administracijos direktoriaus rezervo lėšas skirsto savivaldybės administracijos direktorius. Rezervo lėšos naudojamos tik toms reikmėms, kurių negalima numatyti sudarant ir tvirtinant savivaldybės biudžetą. Šios lėšos naudojamos ekstremalių situacijų padariniams likviduoti ir kitoms reikmėms pagal savivaldybių tarybų nustatytas taisykles (49).

Anot O. G. Rakauskienės (2006), decentralizuojant viešąją administravimo sistemą Lietuvoje, lygiagrečiai nebuvo decentralizuota valstybės finansų sistema. Valstybės valdžia nesuteikia savivaldybėms socialinės ir ekonominės aplinkos palankumo ir laisvės veikti, varžo savivaldybių finansinį biudžetinį savarankiškumą. Tai yra viena iš pagrindinių priežasčių, dėl kurios savivaldybės negali efektyviai veikti: tenkinti gyventojų visuomeninius poreikius, tobulinti ekonominę, socialinę, kultūrinę ir ekologinę savivaldybės sandarą.

Savivaldybės, laikydamosi Seimo patvirtintų skolinimosi limitų, Vyriausybės nustatyta tvarka gali (49):

1) imti ilgalaikes vidaus arba užsienio paskolas (kurių trukmė ilgesnė kaip vieni metai ir grąžinimo terminas ne tais pačiais biudžetiniais metais) arba teikti garantijas dėl paskolų, naudojamų tik investicijų projektams finansuoti;

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

2) imti trumpalaikes vidaus ir užsienio paskolas (kurių gražinimo terminas tais pačiais biudžetinais metais) biudžetinais metais laikinam pajamų trūkumui padengti, kai nepakanka šiam tikslui savivaldybės biudžeto apyvartos lėšų.

Vyriausybės nustatyta tvarka iš valstybės biudžeto apyvartos lėšų savivaldybėms gali būti teikiamos trumpalaikės paskolos laikinam pajamų trūkumui padengti, kai nepakanka šiam tikslui savivaldybės biudžeto apyvartos lėšų. Savivaldybė tarybos sprendimu gali skolintis tiesiogiai iš vidaus ir užsienio kreditorių, imti paskolas iš valstybės vardu pasiskolintų lėšų, taip pat imti paskolas iš vidaus ir užsienio kreditorių su valstybės garantija, vadovaudamasi teisės aktais, reglamentuojančiais paskolų iš valstybės vardu pasiskolintų lėšų ir valstybės garantijų teikimo ir suteiktų paskolų gražinimo tvarką. Savivaldybės biudžeto asignavimų valdytojai ir jiems pavaldžios biudžetinės įstaigos savo vardu negali skolintis lėšų, prisiimti jokių skolinių įsipareigojimų, išskyrus LR Vyriausybės nustatytas maksimalias lėšų sumas, kurioms einamaisiais biudžetinais metais asignavimų valdytojai turi teisę prisiimti įsipareigojimus, sudarydami sutartis dėl projektų, remiamų iš Europos Sąjungos finansinės paramos ir bendrojo finansavimo lėšų, įgyvendinimo. Savivaldybė privalo pateikti Finansų ministerijai prisiimtų skolinių įsipareigojimų ir suteiktų garantijų ataskaitas pagal šios ministerijos patvirtintas taisykles (63).

Pagal Europos vietos savivaldos chartiją kiek įmanoma, negražinamos paskolos vietinės valdžios organams neturi būti skiriamos atskirų projektų finansavimui. Negražinamų paskolų skyrimas neturi panaikinti pagrindinės vietinės valdžios organų teisės įgyvendinti politiką savo nuožiūra nustatytos jurisdikcijos ribose (Cullis, Jones, 1998). Vietinės valdžios organai pagal įstatymus gali dalyvauti šalies kapitalo rinkoje, kad galėtų skolintis lėšų kapitalo investicijoms (27).

Pasak G. Žigienės (2005), skolinimasis tėra vienas iš savivaldybės poreikių finansavimo būdų. Tačiau savivaldybė, priėmusi sprendimą skolintis dėl konkretaus projekto finansavimo, turėtų apsvarstyti ir rasti tinkamiausią skolinimosi būdą. Paprasčiausias būdas yra skolintis iš regioninio ar nacionalinio banko. Alternatyva jam – tai išleisti obligacijas vietinėje arba tarptautinėje kapitalo rinkoje. G. Žigienė (2002) alternatyviu savivaldybių finansavimo šaltiniu laiko savivaldybių obligacijas. Savivaldybės obligacijos – savivaldybės vardu išleidžiamas terminuotas kredito vertybinis popierius, suteikiantis teisę jo savininkui į metines palūkanas ir kitas teises, kurios nurodytos savivaldybės tarybos nutarime išleisti obligacijas. Pasibaigus obligacijos galiojimo terminui ji suteikia teisę gauti iš savivaldybės pinigų sumą, lygią obligacijos nominaliai vertei. Išskiriami du pagrindiniai plačiausiai pasaulyje taikomi savivaldybių obligacijų išleidimo modeliai: amerikietiškas ir skandinaviskasis.

Savivaldybės, išplatinusios obligacijas, turi galimybę gauti visą reikalingą finansavimą iš karto ir išvengti nuolatinės banko priežiūros (Баринов, 1997). Pagrindiniai savivaldybių ir kitų ūkio subjektų

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

obligacijų skirtumai yra šie (Žigienė, 2004-2005): obligacijų patikimumas aukštesnis nei bankų / korporacijų; palūkanų normos žemesnės nei bankų / korporacijų obligacijų; neapmokestinamos palūkanų pajamos.

Vakarų Europos savivaldybės dalyvauja kapitalo rinkose skolindamosi savo finansiniams poreikiams palyginti neseniai. Nors pirmosios savivaldybių obligacijos buvo išleistos 1980-ųjų pradžioje, tikroji rinka egzistuoja nuo 1993-ųjų metų, kai visa Europos vietos savivaldų obligacijų suma pasiekė 10 mlr. eurų (Žigienė, 2002).

G. Žigienės (2002) teigimu, bendros Europos Sąjungos kapitalo rinkos kūrimas atveria didesnes perspektyvas municipalinių skolos vertybinių popierių rinkos plėtrai. Tai savo ruožtu sąlygoja decentralizacijos procesus bei įstatymų, reglamentuojančių savivaldybių finansavimą, pasikeitimą.

Anot L. Armonaitės, S. Gurėjevo (2006), šiuo metu galiojantys norminiai teisės aktai nedraudžia leisti savivaldybių vertybinių popierių, tačiau tokios apyvartos nereglamentuoja joks teisės aktas. Minėti autoriai siūlo taikyti amerikietiškojo modelio principus, nes vadovavimas Lietuvos savivaldybėms grindžiamas politiniais motyvais ir kol kas nėra savivaldybių obligacijų leidimo praktikos.

Iš aptartų kitų savivaldybės biudžeto pajamų tikslinga išskirti savivaldybių galimybę skolintis, kaip vieną iš populiariausių alternatyvų pastaruoju metu, savivaldybėms trūkstant apyvartinių lėšų.

1.3. Savivaldybės biudžeto sudarymo metodika

Biudžetas – pajamų ir išlaidų sąmata, paprastai metams (Žvirblis, 1998). Pasak R. Stačioko, A. Mažeikos, R. Rupšio (2003), biudžetas – vienas svarbiausių administravimo, apskaitos ir perspektyvinės kontrolės bei atskaitomybės elementų. Biudžetas – tai ir tikslų, strategijų ir numatomų priemonių finansinė išraiška, ir planinės finansinės sąmatos ir išlaidų grafikai, laukiami programų vykdymo ir joms būtinų išlaidų rezultatai (Bagdžiūnienė, 2006).

Vietos savivaldybių biudžetai – sudedamoji Lietuvos Respublikos valstybinės biudžeto sistemos dalis, kur sukaupiamos lėšos socialinėms, ekonominėms bei kitoms vietinės reikšmės programoms finansuoti ir vietos savivaldybės įstaigoms išlaikyti (Žvirblis, 1998).

K. Ehrhart, S. R. Schwarz-Jung, H. Welge (1996) teigimu, biudžetas ir finansai yra pagrindinės savivaldybių politinių diskusijų temos, kurių metu nustatomi savivaldybių finansinės veiklos rėmai, priimami sprendimai, ar verta ir kaip savivaldybėms investuoti, o visa tai žymia dalimi sąlygoja savivaldybių veiksmų savarankiškumą.

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

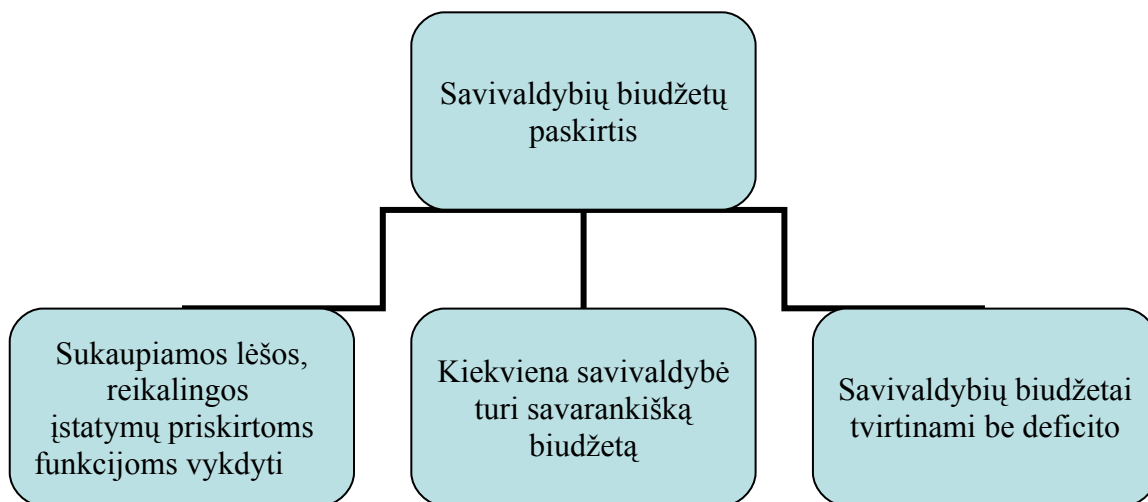
Anot kai kurių autorių (Buckiūnienė, Meidūnas, Puzinauskas, 2003), biudžetas yra valstybės pajamų ir išlaidų sąmata, planas ar aprašas. Savivaldybės vykdo įvairias įstatymų priskirtas funkcijas, todėl joms, kaip ir bet kuriam kitam ūkiniam subjektui, yra reikalingas veiklos finansavimas. Kitaip tariant, savivaldybių vykdomoms socialinėms, ekonominėms bei kitoms vietinės reikšmės programoms finansuoti, taip pat savivaldybių įstaigų išlaikymui yra reikalingos pajamos. Visos savivaldybių veiklai užtikrinti reikalingos pajamos, taip pat planuojamos išlaidos yra fiksuojamos savivaldybių (vietiniuose) biudžetuose. Biudžetų pajamos formuojamos iš vietinės reikšmės mokesčių ir naudojamos vietinės reikšmės visuomeninėms reikmėms tenkinti (Lukoševičius, Stankevičius, 2006).

Pagal LR Konstitucijos 121 str. savivaldybės sudaro ir tvirtina savo biudžetą, o savivaldybių tarybos turi teisę įstatymo numatytose ribose ir tvarka nustatyti vietines rinkliavas, savo biudžeto sąskaita savivaldybių tarybos gali numatyti mokesčių bei rinkliavų lengvatas. Remiantis LR Konstitucijos 127 str. savarankiški vietos savivaldybių biudžetai kartu su savarankišku Lietuvos Respublikos valstybės biudžetu sudaro Lietuvos biudžetinę sistemą (53).

Savivaldybių biudžetų parengimas ir vykdymas yra svarbiausia teritorinių vienetų finansinės veiklos sritis. Savivaldybėse finansinį darbą atlieka finansų skyriai bei tarnybos (Buškevičiūtė, 2006).

Anot G. Smalensko, vietos savivaldybių (vietiniams) biudžetams tenka svarbus vaidmuo reguliuojant ekonomikos procesus, nes jie daro įtaką gamybinių jėgų išdėstymui, skatina konkurencinės produkcijos gamybą, infrastruktūros plėtojimą, darbo resursų reprodukcijos finansavimą (Smalenskas, 2001). Vietiniai biudžetai turi didelės reikšmės realizuojant ir finansuojant socialines programas.

Pagal LR biudžeto sandaros įstatymą savivaldybės biudžetas yra savivaldybės tarybos patvirtintas savivaldybės biudžeto pajamų ir asignavimų planas biudžetiniams metams (Buškevičiūtė, 2006). Kai kurių autorių teigimu (Buckiūnienė, Meidūnas, Puzinauskas, 2003), savivaldybių biudžetų teisinis pagrindas yra atitinkamų savivaldybių tarybų priimti sprendimai dėl atitinkamų biudžetinių metų savivaldybių biudžetų patvirtinimo. Tuo tarpu savivaldybių biudžetų paskirtis įvardijama trimis požymiais (1 pav.).

1 pav. Savivaldybių biudžetų paskirtis

Šaltinis: Sudaryta autorės pagal šį leidinį: Buckiūnienė, O., Meidūnas, V., Puzinauskas P. (2003). *Lietuvos finansų sistema*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.

Kai kurie autoriai (Naraškevičiūtė, Lakštutienė, 2003) išskiria, kad savivaldybių biudžetuose numatomos apyvartos lėšos, kurios sudaromos iš biudžeto lėšų likučio, o kai jo nepakanka – iš planinių pajamų. Apyvartinių lėšų dydis nustatomas tvirtinant savivaldybių biudžetus. Apyvartinės lėšos naudojamos laikinam pajamų trūkumui padengti ir turi būti atkurtos ne vėliau kaip iki biudžetinių metų pabaigos.

Savivaldybių biudžetų projektus rengia savivaldybių vykdomosios institucijos, remdamosi LR biudžeto sandaros įstatymu, kitais įstatymais, Seimo patvirtintais savivaldybių biudžetų finansiniais rodikliais, Vyriausybės patvirtintomis biudžetų sudarymo ir vykdymo taisyklėmis, valstybinės statistikos duomenimis, socialinėmis ir ekonominėmis programomis, taip pat savivaldybių biudžetų asignavimų valdytojų programomis ir jų sąmatų projektais. Parengti biudžetų projektai teikiami savivaldybių taryboms jų reglamento nustatyta tvarka. Savivaldybių tarybos svarsto biudžetų projektus atsižvelgdamos į savivaldybių vykdomųjų institucijų pranešimus, tarybos komitetų pasiūlymus ir išvadas. Biudžetas tvirtinamas savivaldybės tarybos sprendimu, kuriame nurodoma:

- 1) bendra pajamų suma ir jų paskirstymas pagal pajamų rūšis;
- 2) bendra asignavimų suma ir jų paskirstymas biudžetinėms įstaigoms ar savivaldybių administracijos padaliniais programoms vykdyti (asignavimai skiriami išlaidoms, iš jų – darbo užmokesčiui, ir turtui įsigyti).

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

Pagal LR biudžeto sandaros įstatymą savivaldybių tarybos biudžetus patvirtina per 2 mėn. nuo valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo. Jeigu biudžetas laiku nepatvirtinamas, asignavimai metų pradžioje iki biudžetų patvirtinimo kiekvieną mėnesį negali viršyti 1/12 praėjusių metų šių biudžetų asignavimų. Šiuo atveju kiekvieno asignavimų valdytojo asignavimai kiekvieną mėnesį negali viršyti 1/12 praėjusių metų atitinkamo biudžeto šiam asignavimų valdytojui skirtų lėšų ir skiriamos tik tęstinei veiklai bei įstatymuose nustatytiems įsipareigojimams finansuoti (išskyrus Europos Sąjungos finansinės paramos ir bendrojo finansavimo programas, kurioms asignavimai pervedami vadovaujantis sudarytomis sutartimis) bei įsiskolinimams dengti. Patvirtintus biudžetus ir savivaldybių privatizavimo fondo sąmatas savivaldybių administracijų direktoriai pateikia Finansų ministerijai. Jeigu savivaldybė nustatytu laiku nepatvirtina biudžeto, lėšos iš valstybės biudžeto atitinkamai savivaldybei iki biudžeto patvirtinimo laikinai nepervedamos. Svarbi savivaldybių biudžetų rengimo ypatybė yra ta, kad savivaldybių biudžetai tvirtinami be deficito.

Išsivysčiusių užsienio šalių fiskalinėje praktikoje taikomi tam tikri vietos savivaldybių biudžetų formavimo principai ir metodai (Buškevičiūtė, 2006), kurie pateikiami 2 lentelėje.

2 lentelė

Vietos savivaldybių biudžeto formavimo principai ir metodai

Principai	Metodai
1. Nuolatinis funkcijų atlikimas. Reikalauja, kad būtų garantuotas finansavimas savivaldybei priskiriamoms funkcijoms stabiliai atlikti.	1. „Augančio biudžeto“ sudarymo metodas. Naujas biudžetas yra tik atnaujintas praėjusių metų biudžeto variantas.
2. Taupumas ir ekonomiškumas. Siekama, kad, panaudojus finansines lėšas, būtų gautas maksimalus rezultatas.	2. Nustatytų ribų, arba fiksuotų limitų, metodas. Atskiriems veiklos sektoriams iš anksto žinoma skiriamų išlaidų bendra apimtis.
3. Biudžeto balanso principas. Atskirai kiekvieniems metams ir kelerių metų laikotarpiui tiek biudžeto projekto, tiek biudžeto įvykdymo ataskaitos turi būti subalansuoti.	3. Siekiamų rezultatų ir jų pagrindu programinio biudžeto sudarymo metodas. Pagrindinis dėmesys skiriamas programų tikslams ir rezultatams, gautiems siekiant užsibrėžtų tikslų, taip pat finansiniams ištekliams tiems tikslams pasiekti.
4. Biudžeto teisingumas ir aiškumas. Reikalauja, kad biudžeto sąmata būtų tiksliai apskaičiuota, o atskiruose biudžeto pajamų ir išlaidų punktuose pateikiami komentarai.	4. Kritinių dydžių (pokyčių planavimo) metodas. Dėmesys sutelkiamas į naują savivaldybės veiklą ir pajamų bei išlaidų planuojamą padidėjimą biudžetiniais metais.
5. Realus kasos darbas. Įpareigoja įtraukti į biudžeto projektą tik realiai numatomas gauti pajamas ir realiai savivaldybių funkcijų įvykdymui tekšančias išlaidas.	5. „Nulinio pagrindo“ biudžeto formavimas ir jo pagrindu biudžeto sudarymo blokais metodas. Pastoviai peržiūrimos ir tikslinamos savivaldybės vykdomos programos, išlaidos paskirstomos tam tikram skaičiui savivaldybės veiklos sektorių.
6. Biudžeto pilnumas. Reikalauja, kad į biudžeto projektą būtų įtrauktos visos savivaldybės gaunamos pajamos ir visos jai tenkančios išlaidos.	
7. Bruto įvertinimas. Reikalauja, kad pajamos ir išlaidos vienos nuo kitų turi būti	

atskirtos ir visos įtraukiamos į biudžeto projektą.	
8. Individualus įvertinimas. Reikalauja, kad savivaldybės gaunamos pajamos, taip pat ir išlaidos, biudžeto projekte būtų pateikiamos atskirais punktais bei identifikuotos pagal pajamų kilmę ir išlaidų paskirtį.	
9. Bendras išlaidų padengimas. Visos biudžeto pajamos turi būti skiriamos savivaldybės biudžete numatytiems išlaidoms padengti.	
10. Viešumas. Reikalauja sudaryti sąlygas sužinoti informaciją apie biudžeto projektą, pareikšti savo pastabas, protestus bei pasiūlymus.	

Šaltinis: Buškevičiūtė, E. (2006). *Viešieji finansai: Vadovėlis*. Kaunas: Technologija.

Tokius pat biudžeto projekto formavimo principus išskiria K. Ehrhart, S. R. Schwarz-Jung, H. Welge (1996), R. Stačiokas, A. Mažeika, R. Rupšys (2003). A. Astrauskas pateikia konkretesnius savivaldybių biudžetų formavimo principus (nuolatinio funkcijų vykdymo; taupumo ir ekonomiškumo; biudžeto balanso; realaus kasos darbo; biudžeto pilnumo; bendrojo išlaidų padengimo; individualaus įvertinimo, arba „permatomos piniginės“; viešumo), tačiau jo išskirti savivaldybių biudžetų sudarymo metodai išsamesni praktiniu aspektu (didėjančio biudžeto sudarymo; bazinio biudžeto sudarymo; nustatytų ribų, arba fiksuotų limitų; kritinių dydžių; siekiamų rezultatų biudžeto sudarymo bei jo pagrindu sukurtas programinio biudžeto sudarymo metodas; „nulinio pagrindo“ biudžeto formavimo bei jo pagrindu sukurtas biudžeto sudarymo blokais metodas) (Astrauskas, 1999). V. Jurgučio teigimu, moderninės konstitucijos valstybės biudžetas turi keturis pagrindinius reikalavimus: viešumą; pilnumą bei vieningumą arba universalumą; išspecializavimą ar apropiaciją; tikrumą (Jurgutis, 1938).

Neišvengiama biudžeto sudarymo problema yra išteklių skirstymas, o svarbiausia jo forma yra jų skirstymas tarp viešojo ir privataus ekonomikos sektorių (Peters, 2002).

Anot M. Dylewski (2006), teorinių vienetų pokyčiai ir vietinių bendruomenių lūkesčiai regionų lygiu leidžia teigti, kad klasikiniai vadybos ir biudžeto planavimo metodai yra veiksmingi, sprendimai neefektyvūs. Tai svarbu naudojant valstybės lėšas ilgalaikiams projektams įgyvendinti, ypač tiems, kuriems būtinos investicinės išlaidos. Viešajame sektoriuje, kur beveik nėra konkurencijos ir būtinybės taikytis prie ekonominių sąlygų, būtini programavimo metodai, grįsti moderniu planavimu (Rubin, 1993). Finansinių išteklių stoka, nuolat didėjantys lūkesčiai ir viešųjų paslaugų poreikis skatina diegti sprendimų priėmimo metodus. Sprendžiant finansavimo klausimus, vertinant finansų paskirstymo racionalumą, atsižvelgiama į ilgesnį nei vienerių metų finansavimą. Nepaisant didelių investicijų į darbuotojų rengimą, šiuolaikinių planavimo ir biudžeto sudarymo metodų populiarinimą, šis procesas vyks laipsniškai. Reformų planavimo ir vadovavimo metodų nepriima teritoriniai savivaldos organai (Dylewski, 2006).

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

Savivaldybių biudžetų sudarymui turi įtakos mokesčių harmonizavimo procesas, prasidėjęs kartu su integracija į Europos Sąjungą, kuriuo remiantis „centrinės ir vietinės valdžių institucijos privalo dėti didesnes pastangas mažinti bendrą mokesčių našta, sudaryti efektyvaus mokestinių pajamų perskirstymo per Valstybės ir savivaldybių biudžetus sąlygas, iš esmės peržiūrėti išimčių atskiroms verslo rūšims arba pelno (pajamų) rūšims taikymą“ (Stačiokas, Rimas, 2003).

Kai kurių autorių teigimu (Levišauskaitė, Rūškys, 2003), praktiškai egzistuoja didelė vietinės valdžios organų priklausomybė nuo centrinės valdžios, todėl vietiniai biudžetai atlieka centrinės valdžios ekonominės ir socialinės politikos „nešėjo“ vaidmenį ir yra tarpinė grandis valstybės finansų sistemoje.

Galiojanti savivaldybių finansavimo tvarka nesudaro galimybių racionaliai planuoti ir naudoti lėšų, neužtikrina realios savivaldos; daliniai pakeitimai nepagerins savivaldybių finansavimo, reikalinga aiški lėšų paskirstymo tarp valstybės ir savivaldybių biudžetų sistema, paremta nuolatiniais ir objektyviais principais; savivaldybėms turi būti sudarytos sąlygos įtakoti savo biudžetų sudarymą bei vykdymą (Rimas, 1998).

Pasak W. Parsons, kaip firmos siekia maksimizuoti pelną, taip panašiai ir tie, kurie dirba viešosiose institucijose, siekia maksimizuoti savo biudžetą. Tačiau viešoji institucija, kitaip nei firma, nežino savo pajamų, todėl ribinį naudingumą gali padidinti tik didindama savo biudžetą. Patys politikai yra spaudžiami savo pasižadėjimų didinti viešąsias išlaidas (Parsons, 2001).

Anot G. Žigienės (2005), Lietuvos savivaldybės dėl biudžeto sandaros specifikos nedaug dėmesio skiria savo finansinės padėties ir kreditingumo vertinimui. Lietuvoje taip pat nėra viena savivaldybė nėra išleidusi skolos vertybinių popierių. Vilniaus miestui yra suteiktas tarptautinis kredito reitingas, tačiau obligacijų išleidimo procesas buvo sustabdytas dėl teisinio reglamentavimo trūkumo.

A. Astrausko (1999) teigimu, atkreiptinas dėmesys ir į šiuos aktualius savivaldybių biudžetų sudarymo klausimus: savivaldybių biudžetų rengimo, svarstymo ir priėmimo tvarkaraštis (grafikas); savivaldybių biudžetų pajamų sudėtis ir planavimas; savivaldybių biudžetų turinys (Astrauskas, 1999).

Savivaldybių biudžetų sudarymas aiškiai reglamentuotas teisės aktu. Tačiau vis dėlto savivaldybės turi galimybę vienaip ar kitaip išdėstyti biudžetų programas, koreguoti biudžetų turinį.

1.3.1. Savivaldybės biudžeto planavimas, tikslinimas ir vykdymas

Biudžeto planavimas yra biudžeto pajamų ir išlaidų nustatymas biudžetiniams metams (Meidūnas, Puzinauskas, 2003). Šis procesas apima biudžeto projekto sudarymo, svarstymo ir tvirtinimo tvarką (Gianakis, 1999). Šį darbą atlieka savivaldybių vykdomosios institucijos, kurios parengtus biudžetų

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

projektus teikia savivaldybių tarybų komitetams (Meidūnas, Puzinauskas, 2003). Savivaldybių tarybos, atsižvelgdamos į vykdomųjų institucijų pranešimus ir komitetų išvadas bei pasiūlymus, svarsto biudžetų projektus ir juos tvirtina. Savivaldybės biudžeto projekte nurodoma: visa pajamų suma ir jų paskirstymas pagal mokesčių (pajamų) rūšis; bendra asignavimų suma ir jų paskirstymas vienu ar kelioms savivaldybės įstaigoms ir įmonėms, išskiriant socialines ir ekonomines programas (Meidūnas, Puzinauskas, 2003).

Pasak S. Vidrinskaitės (111), savivaldybių tarybos biudžetinais metais gali keisti biudžetą, sudaryti papildomą biudžetą ta pačia tvarka.

Savivaldybių biudžetų asignavimų pakeitimo ir išskolinimų padengimo tvarką nusistato savivaldybių tarybos, vadovaudamosi LR biudžeto sandaros įstatymo nuostatomis (60).

Savivaldybių biudžetų vykdymą organizuoja savivaldybių administracijų direktoriai. Mokesčių ir kitų įmokų į savivaldybių biudžetus apskaičiavimą ir mokėjimą kontroliuoja įstatymų įgalios institucijos (49).

Jeigu nevykdomas savivaldybės biudžetas, t. y. gaunama mažiau pajamų, negu buvo numatyta, finansavimas iš savivaldybės biudžeto vykdomas savivaldybės tarybos nustatyta tvarka. Jeigu numatoma, kad nustatytas pajamų planas iki metų pabaigos nebus įvykdytas, sprendimus dėl šiuose biudžetuose numatytų programų finansavimo tvarkos savivaldybės administracijos direktoriaus teikimu priima savivaldybės taryba. Asignavimų valdytojams pervedamos biudžeto asignavimų sumos specialiosioms programoms finansuoti mažinamos faktiškai negautomis (palyginti su planu) biudžetinių įstaigų pajamų įmokomis į biudžetą (49).

Metams pasibaigus, asignavimų valdytojų ir jiems pavaldžių įstaigų bei kitų subjektų disponuojamose sąskaitose esančios biudžeto lėšos, išskyrus nepanaudotus asignavimus specialiosioms programoms ir baigiamiems statybos objektams finansuoti, gražinamos į atitinkamą biudžetą ne vėliau kaip iki sausio 10 dienos. Savivaldybių biudžetų lėšos pervedamos iš savivaldybių biudžetų asignavimų valdytojų ir jiems pavaldžių įstaigų bei kitų subjektų disponuojamų sąskaitų į savivaldybių biudžetų sąskaitas. Metų pabaigoje likusios nepanaudotos tikslinės paskirties lėšos, nustatytos savivaldybių biudžetams priimant atitinkamų metų Valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymą, lėšos, kurios per metus buvo paskirtos savivaldybių biudžetams pagal atskirus įstatymus ar Vyriausybės nutarimus arba panaudotos ne pagal savo tikslinę paskirtį, iki sausio 10 dienos gražinamos į valstybės biudžetą – pervedamos iš savivaldybių biudžetų sąskaitų į Valstybės išdo sąskaitą, jeigu atitinkamų metų Valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymu nenustatyta kitaip. Į savivaldybių biudžetus pervestos pajamos už ilgalaikio materialiojo turto nuomą yra kompensuojamos įmokėjusioms biudžetinėms įstaigoms iš atitinkamo

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

biudžeto. Įmokėtos į biudžetą ir negražintos ataskaitiniais metais nuomos pajamos gražinamos kitais metais įmokėjusioms biudžetinėms įstaigoms iš atitinkamo biudžeto lėšų likučio (49).

Seimui priėmus įstatymus arba Vyriausybei priėmus nutarimus vykdant įstatymus, dėl kurių keičiasi valstybės ir savivaldybių biudžetų einamųjų biudžetinių metų įsipareigojimai, Finansų ministerija bei savivaldybių vykdomosios institucijos įstatymų nustatyta tvarka patikslina valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų tarpusavio atsiskaitymus (49).

J. Rimo (1998) nuomone, išanalizavus tvarką, pagal kurią nustatomi mokestinių pajamų pervedimo į savivaldybių biudžetus rodikliai, peršasi vienareikšmė išvada: vietos savivaldybės neturi savarankiškumo savo biudžetų planavime. Sutinkamai su dabar galiojančia metodika savivaldybių biudžetai sudaromi remiantis ne konkrečiais poreikiais, bet Finansų ministerijos apskaičiuotais ir įvertintais rodikliais. Šitokio skaičiavimo pagrindas (atskaitos taškas) yra einamiesiems metams savivaldybei planuotos išlaidos, kurios buvo apskaičiuotos tokiu pat principu prieš metus. Dėl to nuolat išlieka atotrūkis tarp realių poreikių ir planuojamų išlaidų. Nors savivaldybėms skiriamos tam tikros lėšos išlyginti išlaidų struktūros skirtumus.

Savivaldybės nėra visiškai savarankiškos jų biudžetų planavimo, tikslinimo ir vykdymo procesuose, todėl neišvengiamai kyla prieštaravimų tarp realių savivaldybių poreikių ir planuojamų asignavimų.

1.3.2. Savivaldybės biudžeto finansinė atskaitomybė

Finansinė atskaitomybė – tai duomenų apie įmonės veiklą periodinis apibendrinimas ir susistemėjimas tam tikru būdu, siekiant patenkinti informacijos vartotojų poreikius (Mackevičius, 2005). Biudžetinių įstaigų, tame tarpe ir savivaldybių, atskaitomybės sudėtį, formas nustato ir gali keisti LR Finansų ministerija (Petrauskienė, Bartaška, 2005).

Savivaldybės teikia Finansų ministerijai metines biudžetų įvykdymo ataskaitas. Savivaldybių biudžetų įvykdymo suvestinę ataskaitą rengia Finansų ministerija ir pateikia Lietuvos Respublikos Vyriausybei kartu su valstybės biudžeto įvykdymo apyskaita (60).

Biudžeto įvykdymo ataskaitos parengiamos atsižvelgiant į atitinkamų metų patvirtinto Valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo rodiklius, panaudotas Vyriausybės rezervo lėšas ir savivaldybės administracijos direktoriaus rezervo lėšas bei perkeltas viršplanines ir nepanaudotas įmokų į biudžetą, skirtų specialioms programoms finansuoti, sumas. Savivaldybių biudžetų įvykdymo ataskaitą rengia savivaldybių administracijos, remdamosi savivaldybių biudžetų apskaitos duomenimis – į savivaldybių biudžetus gautų pajamų ir savivaldybių

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

biudžetų asignavimų valdytojų panaudotų asignavimų bei asignavimų valdytojų pateiktomis biudžeto programų sąmatų įvykdymo ataskaitomis. Biudžeto įvykdymo ataskaitos privalomas dokumentas – atitinkamo biudžeto įvykdymo rezultatų ataskaita, kurios sudarymo taisyklės nustato Finansų ministerija. Savivaldybės biudžeto įvykdymo ataskaitą tvirtina savivaldybės taryba (49).

Savivaldybės yra sąrašė organizacijų, kurių ūkinė finansinė veikla yra valstybinio audito objektas pagal valstybės kontrolės kompetenciją (Mackevičius, 2001). Valstybinio audito atšaka galima laikyti savivaldybių biudžeto auditą. Svarbu kasmet įvertinti savivaldybių biudžeto įvykdymą, pajamų ir išlaidų dinamiką ir struktūrą, turto valdymą ir naudojimą (Mackevičius, 2001).

Valstybės kontrolierės R. Budbergytės teigimu, savivaldybėse pastaraisiais metais pastebima akivaizdi pažanga tobulinant finansų valdymą ir vidaus kontrolės sistemą, įgyvendinant Valstybės kontrolės rekomendacijas (95).

Savivaldybių biudžetų vykdymo, savivaldybių biudžetų asignavimų valdytojų programų sąmatų, savivaldybių biudžetų lėšų apskaitos ir finansinės atskaitomybės auditą atlieka savivaldybių kontrolierių tarnybos (49). LR Vietos savivaldos įstatyme nustatyta, kad savivaldybės kontrolierius yra savivaldybės kontrolės institucija, tiesiogiai kontroliuojanti savivaldybės biudžeto naudojimą ir atliekanti vidaus audito funkcijas savivaldybėje. Savivaldybės kontrolierius prižiūri, ar teisėtai, tikslingai ir efektyviai naudojamos savivaldybės biudžeto lėšos, kitas savivaldybės turtas ir savivaldybei perduotas valstybės turtas. Be kitų nustatytų funkcijų, jis ne rečiau kaip 2 kartus per metus pateikia Finansų ministerijai informaciją apie ES struktūrinių fondų ir kitų lėšų, skiriamų iš ES, naudojimą savivaldybėje (Levišauskaitė, Rūškys, 2003).

Anot J. Mackevičiaus, tiek valstybiniame, tiek savivaldybių sektoriuose, be išorės audito, turi būti atliekamas ir vidaus auditas (Mackevičius, 2001). Biudžeto asignavimų valdytojų ir jiems pavaldžių biudžetinių įstaigų ir kitų subjektų programų vykdymą vertina vidaus audito tarnybos, vadovaudamosi Vidaus kontrolės ir vidaus audito įstatymu ir kitais vidaus auditą reglamentuojančiais teisės aktais (LR biudžeto sandaros įstatymas). Centralizuota savivaldybės vidaus audito tarnyba – savivaldybės administracijos struktūrinis padalinys, įsteigtas vidaus auditui atlikti savivaldybės administracijoje, savivaldybės administravimo subjektuose ir savivaldybės kontroliuojamose įmonėse, kurios valdo, naudoja savivaldybės turtą ir juo disponuoja, tiesiogiai pavaldus bei atskaitingas savivaldybės administracijos direktoriui (59).

Griežta savivaldybių finansinė atskaitomybė įpareigoja savivaldybes tobulinti finansų valdymo ir vidaus kontrolės sistemą.

1.3.3. Problemos, susijusios su savivaldybės biudžeto sudarymu

Savivaldybių pajamos sudaro finansinį vietos savivaldos pamatą, jomis finansuojami atitinkamos savivaldybės poreikiai, šiomis pajamomis disponuoja atitinkamos savivaldybės institucijos (Marcijonas, Sudavičius, 2003).

Savivaldybių pajamų sistemą sudaro: 1) mokestinės pajamos („nuosavi“ mokesčiai ir bendrųjų mokesčių dalis); 2) nemokestinės pajamos; 3) valstybės biudžeto dotacijos (bendrosios dotacijos ir specialiosios tikslinės dotacijos) (57) (3 lentelė).

3 lentelė

Savivaldybių pajamų struktūra

Mokestinės pajamos		Nemokestinės pajamos	Valstybės biudžeto dotacijos	
„Nuosavi“ mokesčiai	Bendrųjų mokesčių dalis		Bendrosios dotacijos	Specialiosios tikslinės dotacijos
Formuoja tik savivaldybių biudžetų pajamas: žemės mokestis; valstybinės žemės ir valstybinio fondo vandens telkinių, išnuomotų verslinei arba mėgėjiškai žūklei, nuomos mokestis; įmonių ir organizacijų nekilnojamojo turto mokestis; žyminis mokestis; prekyviečių mokestis; paveldimo ar dovanojamo turto mokestis; kitos įstatymų numatytos mokestinės pajamos.	Mokesčių įplaukos, svarstant valstybės biudžeto projektą, paskirstomos tarp valstybės ir savivaldybių biudžetų tam tikru santykiu.	Pajamos iš savivaldybės turto (nuosavybės); Baudos ir pajamos iš konfiskacijų įstatymų nustatyta tvarka; Vietinės rinkliavos; Savivaldybių biudžetinių įstaigų pajamos, gautos už teikiamas paslaugas; Kitos pajamos.	Savivaldybių gyventojų pajamų mokesčiui išlyginti; Savivaldybių išlaidų struktūrų skirtumams, kuriuos lemia nuo savivaldybių veiklos nepriklausantys objektyvūs veiksniai, išlyginti.	Valstybinėms (perduotoms savivaldybėms) funkcijoms atlikti; Priskirtajai (ribotai savarankiškai) savivaldybių funkcijai (vaikų, jaunimo ir suaugusiųjų bendrajam lavinimui organizuoti); Seimo, Vyriausybės patvirtintoms programoms vykdyti.

Šaltinis: Levišauskaitė, K., Rūškys, G. (2003). *Valstybės finansai. Vadovėlis*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.

Remiantis LR įstatymais galima teigti, kad savivaldybės biudžeto pajamas sudaro: 1) pajamos iš mokesčių, gaunamos į savivaldybių biudžetus pagal įstatymus ir kitus teisės aktus; 2) pajamos iš savivaldybių turto (išskyrus pajamas, gaunamas pagal Valstybės ir savivaldybių turto privatizavimo įstatymą); 3) savivaldybių biudžetinių įstaigų pajamos už teikiamas paslaugas; 4) pajamos, gautos už išnuomotą arba suteiktą naudotis valstybinę žemę, valstybinio vidaus vandenų fondo vandens telkinius

Savivaldybių pajamos ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

ir Vyriausybės nustatyta tvarka paskirsčius lėšas už parduotus ne žemės ūkio paskirčiai valstybinės žemės sklypus; 5) vietinės rinkliavos ir baudos, gautos įstatymų nustatyta tvarka; 6) valstybės biudžeto dotacijos; 7) pajamos už savivaldybių lėšų likučius einamosiose sąskaitose; 8) paskolos; 9) kitos įstatymų nustatytos pajamos.

Nuo 2002 m. lėšos deleguotoms valstybės funkcijoms įgyvendinti savivaldybėms skiriamos iš valstybės biudžeto kaip specialioji dotacija (Vilpišauskas, Nakrošis, 2003).

Valstybės biudžeto dotacijos vietiniams biudžetams būtinos tam, kad finansiniai ištekliai būtų adekvatūs savivaldybėms priskirtoms funkcijoms atlikti. Dotacijos gali būti skiriamos tiesioginiu pavidalu, kaip bendrosios arba tikslinės dotacijos, remiantis specialiu įstatymu arba per dalijamų mokesčių mechanizmą, kai dalis surinkto kurio nors mokesčio atitenka valstybei, kita dalis – vietiniams biudžetams (Davulis, 2006).

Anot E. Šileikio (2002), teisiniu požiūriu svarbus ne tiek konkretus savivaldybėms skiriamų dotacijų dydis ar perduodamo turto pobūdis ir vertė, kiek principinis konkrečios savivaldybės vykdomų priskirtųjų ir valstybinių funkcijų bei jos ūkinio-finansinio pajėgumo santykis (atitikimas). Jei savivaldybės objektyviu požiūriu ūkiškai ir finansiškai nepajėgios rūpintis viešaisiais reikalais dėl nuo jų veiklos nepriklausančių veiksnių (pvz., teritorijos dydžio, gyventojų skaičiaus, nedarbo, stichinių nelaimių ar joms papildomai įstatymais priskirtų funkcijų nesuteikiant atitinkamų finansinių lėšų), Seimas ar Vyriausybė pagal Konstitucijos 120 straipsnio 1 dalį privalo imtis reikiamų veiksmų. Kokius konkrečius veiksmus tokiu atveju minėtos institucijos privalo atlikti pagal jų kompetenciją (pvz., kvalifikuoti atskirus savivaldybių investicijų projektus kaip valstybės investicijų projektus ir skirti tokiems projektams atitinkamus asignavimus, perduoti atitinkamą turtą savivaldybių įmonėms ir įstaigoms valdyti patikėjimo teise – tai ne tiek konstitucinis-teisinis, kiek politinis-teisinis klausimas.

Remiantis kai kuriais autoriais (Naraškevičiūtė, Lakštutienė, 2005), prie savivaldybių biudžetų pajamų taip pat priskirtinos pajamos už savivaldybių lėšų likučius einamosiose sąskaitose.

Savivaldybių biudžetuose atskiroms pajamų rūšims – mokestinėms pajamoms, nemokestinėms pajamoms ir dotacijoms tenka nevienodas lyginamasis svoris (Davulis, 2006). Didžiausią savivaldybių biudžetų pajamų dalį sudaro mokestinės pajamos ir dotacijos. Tuo tarpu nemokestinės pajamos, kurias savivaldybės turi didžiausias galimybes veikti, sudaro labai nedidelę dalį visų savivaldybių pajamų ir jų reikšmė nėra didelė.

Pajamų surinkimas apskričių savivaldybėse yra labai skirtingas, t.y. išryškėja didelė jų diferenciacija (Damašienė, 2004). Savivaldybių biudžetų pajamos priklauso ir nuo to, kaip mokesčių inspekcija surinks ir perves savivaldybei mokesčius, kaip keisis įstatymai, kokie bus priimti

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

Vyriausybės sprendimai (Rimas, 1998). Štai keletas vidinių šalies prižasčių, dėl kurių 1999 m. nacionalinis biudžetas, tame tarpe ir savivaldybių biudžetai, neteko pajamų (Navikas, 2003):

- Nustačius nulinį tarifą pelnui, kuris panaudotas investicijoms;
- Dėl nustatytų per didelių ir nesubalansuotų tarpusavyje akcizų alkoholiniams gėrimams;
- Visiškai neapmokestinamos gautos pajamos už parduotas akcijas, kurios įsigytos iki 1999 m. pirmosios dienos.

Kalbant apie savivaldybių biudžetinių įstaigų pajamas, svarbus vaidmuo tenka efektyviam savivaldybių vietinio ūkio valdymui (Dollery, 2001). Sutinkamai su realiomis vietos sąlygomis ir socialinių – ekonominių problemų prioritetiniu sprendimu, teritorijos ekonomikos struktūra, gamybiniu – komerciniu potencialu, ekologine situacija, bendras vietinio ūkio valdymo nuostatas būtina transformuoti į konkrečius tyrimus. Vietinio ūkio efektyvaus valdymo uždavinys – parengti tokį ūkio funkcionavimo modelį, kurį įdiegus savivaldybės teritorijos ekonomika būtų pajėgi savarankiškai plėtotis ir operatyviai derintis prie rinkos pokyčių, didėtų savivaldybės finansinis savarankiškumas (Stačiokas, Rimas, 2004). Į savivaldybių biudžetų pajamas įskaitomos įmokos už ilgalaikio materialiojo ir nematerialiojo turto realizavimą.

LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos įsakymas „Dėl Valstybinėms (perduotoms savivaldybėms) funkcijoms atlikti skirtų lėšų apskaičiavimo metodikos patvirtinimo“ reglamentuoja valstybės biudžeto lėšų poreikio skaičiavimus pagal šias valstybines (perduotas savivaldybėms) funkcijas: socialinių išmokų skaičiavimo ir mokėjimo; kompensacijų (šildymo išlaidų, išlaidų šaltam ir karštam vandeniui ir kitų) skaičiavimo ir mokėjimo; dalyvavimo rengiant ir įgyvendinant darbo rinkos politikos priemones bei gyventojų užimtumo programas; vaikų ir jaunimo teisių apsaugos; socialinės globos teikimo asmenims su sunkia negalia užtikrinimo, Lietuvos Respublikos kompensacijų nepriklausomybės gynėjams, nukentėjusiems nuo 1991 m. sausio 11–13 d. ir po to vykdytos SSRS agresijos, bei jų šeimoms kompensacijos už būsto šildymą ir kitas paslaugas (58).

Anot S. Vidrinskaitės (111), savivaldybės biudžeto pajamas gauna iš pajamų už kiekvienos jų nuosavybei priklausančio turto eksploatavimą, iš kiekvienos jų teritorijoje esančių įmonių, įstaigų ir organizacijų mokamų mokesčių bei kitų pagal LR įstatymus joms priskirtų pajamų šaltinių.

Kalbant apie savivaldybių nekilnojamojo turto valdymą, didele kliūtimi išlieka nepakankami savivaldybių finansiniai bei administraciniai ištekliai (Mažylis, Jasudavičiūtė, 2005). Stokojant išteklių turto teisei registracijai, prarandama dar ir galimybė kreiptis Europos Sąjungos paramos: ji neteikiama be tinkamos turto registracijos. Lėšų stygius lemia kvalifikuoto personalo stoką, sprendimai tampa skuboti ir nekokybiški.

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

Savivaldybėms nustatyta tvarka iš valstybės biudžeto apyvartos lėšų gali būti teikiamos trumpalaikės paskolos laikinam pajamų trūkumui padengti, kai nepakanka šiam tikslui savivaldybės biudžeto apyvartos lėšų (49).

Pasak S. Vidrinskaitės (111), savivaldybės gali naudotis bankų kreditais, imti ir teikti paskolas LR įstatymų nustatyta tvarka.

O. G. Rakauskienė (2006) akcentuoja, kad, pasikeitus dotacijų savivaldybių biudžetams skyrimo metodikai, buvo patikslinti valstybės ir savivaldybių biudžetų pajamų šaltiniai. Pajamos iš fizinių asmenų mokesčio dalinamos tarp Privalomojo sveikatos draudimo fondo, valstybės ir savivaldybių biudžetų. Pavyzdžiui, 2002 m. savivaldybių biudžetams patvirtinta fizinių asmenų pajamų mokesčio dalis – 43,46 proc., 2003 m. – 45,78 proc. 2003 m. priėmus Valstybės biudžeto ir savivaldybių įstatymą, kuriame atsispindi tolesnis mokesčių reformavimas, buvo priimtas naujas gyventojų pajamų padidintas mokestis ir neapmokestinamas minimumas, kai kurioms socialiai jautrioms ir skatinamoms sritims 5 proc. sumažintas PVM tarifas, padidintas akcizo mokestis dyzeliniam kurui ir tabakui, atsisakyta pelno mokesčio lengvatų.

Kalbant apie savivaldybių pajamų didinimą, gamybos srityje pabrėžtinos tokios vietos ekonominės politikos pagrindinės kryptys (Galiniene, Dailidienė, 1999):

- Ūkinės veiklos aktyvumo didinimas, efektyvios verslininkystės skatinimas (savivaldybių valdymo organai turi sudaryti kuo palankesnes sąlygas tiek fiziniams, tiek juridiniams asmenims laisvai užsiimti efektyvia verslininkyste);
- Racionalus nuosavybės formų pokytis (tai yra valstybinės, savivaldybių, privatinės ir mišrios nuosavybės tinkamų proporcijų nustatymas, sąlygojantis vietinių pajamų augimą).

Anot R. Vilpišausko, V. Nakrošiaus (2003), nuosavi Lietuvos savivaldybių pajamų šaltiniai labai riboti. Savivaldybėms, turinčioms mažesnius fiskalinius pajėgumus, dalis gyventojų pajamų mokesčio paskirstoma per finansinio išlyginimo sistemą. Europos vietos ir regioninės valdžios kongresas išreiškė susirūpinimą, jog „ribota savivaldybių pajamų dalis yra surenkama iš vietinių mokesčių“, bei rekomendavo, kad „valstybės mokesčių sistema turi būti peržiūrėta, ir savivaldybės ne tik teoriškai, bet ir praktiškai galėtų nustatyti nuosavus mokesčius“.

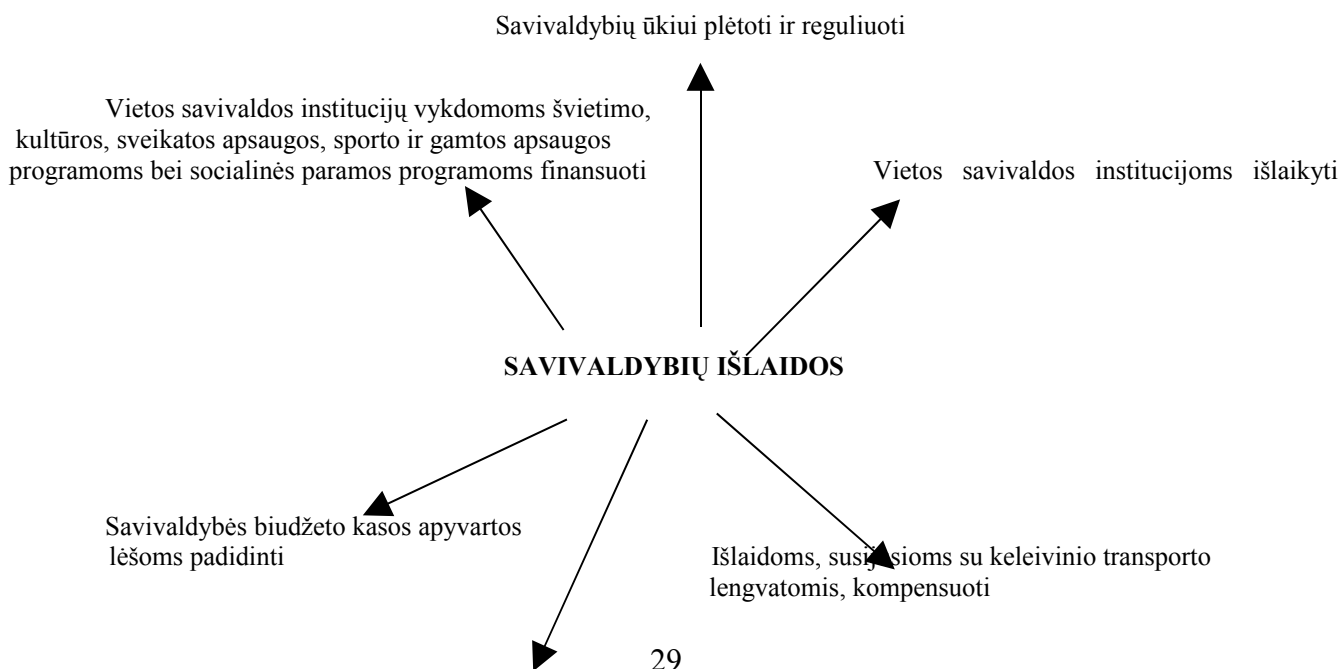
Kaip pagrindinę problemą, susijusią su savivaldybės biudžeto sudarymu, galima įvardinti tai, jog labai riboti nuosavi savivaldybių pajamų šaltiniai.

1.4. Savivaldybės biudžeto asignavimai

Pagal LR biudžeto sandaros įstatymą asignavimai – biudžete nustatyta biudžetinių įstaigų ir kitų biudžeto lėšas gaunančių subjektų, atliekančių viešojo administravimo funkcijas (toliau – kiti subjektai) išlaidoms ir ilgalaikiam materialiajam ir nematerialiajam turtui bei strateginėms atsargoms (toliau – turtui) įsigyti skirta lėšų suma, kurią asignavimų valdytojas turi teisę biudžetinėmis metais gauti iš biudžete sukauptų lėšų, pateikęs paraišką Valstybės išdą tvarkančiai institucijai arba savivaldybių administracijai, patvirtintoms programoms finansuoti. Asignavimai paskirstomi į paprastąsias (iš jų – darbo užmokesčiui) ir nepaprastąsias išlaidas; kasos apyvartų lėšų suma. Savivaldybių biudžetų asignavimų valdytojais yra savivaldybių biudžetinių įstaigų ar savivaldybių administracijos padalinių, nurodytų savivaldybės tarybos patvirtintame savivaldybės biudžete, vadovai.

Anot L. Mažylio (2000), savivaldybėse veikia bendro išlaidų padengimo principas, pagal kurį visos biudžete numatytos išlaidos turi būti padengtos biudžeto surenkamomis pajamomis. Patvirtintame biudžete nėra tiksliai numatoma, iš kurio būtent pajamų šaltinio bus finansuojamos vienos ar kitos biudžete numatytos išlaidos.

Savivaldybių biudžetų asignavimai yra naudojami Vietos savivaldos įstatymui ir kitiems įstatymams įgyvendinti vykdant savivaldybių biudžetų asignavimų valdytojų patvirtintas programas (49). Savivaldybių biudžetų asignavimai, gauti iš valstybės biudžeto ir privalomi naudoti pagal tikslinę paskirtį, yra skirti (Levišauskaitė, Rūškys, 2003): savivaldybėms įstatymų deleguotoms valstybės funkcijoms vykdyti; savivaldybių tarybų patvirtintoms programoms vykdyti (2 pav.).

Kitoms priemonėms pagal LR įstatymus ir savivaldybių tarybų sprendimams įgyvendinti

2 pav. Savivaldybių išlaidų rūšys

Šaltinis: Sudaryta autorės pagal šį leidinį: Levišauskaitė, K., Rūškys, G. (2003). *Valstybės finansai. Vadovėlis*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.

Savivaldybių išlaidas lemia jų atliekamos funkcijos (1 priedas). S. Vidrinskaitė (111) savivaldybių pagal sprendimų priėmimo laisvę skirsto į savarankiškašias, priskirtašias (ribotai savarankiškas), valstybines (perduotas savivaldybėms) ir sutartines (įgyvendinamas sutartimis). Savivaldybių funkcijas reglamentuoja LR Vietos savivaldos įstatymas.

Biudžeto asignavimai pagal valstybės funkcijas galimi tokie: 01. Bendros valstybės paslaugos; 02. Gynyba; 03. Viešoji tvarka ir visuomenės apsauga; 04. Ekonomika; 05. Aplinkos apsauga; 06. Būstas ir komunalinis ūkis; 07. Sveikatos apsauga; 08. Poilsis, kultūra ir religija; 09. Švietimas; 10. Socialinė apsauga.

Anot A. Astrausko, B. Galinienės (2003), funkcijų priskyrimas vienai ar kitai funkcijų grupei priklauso nuo to, ar funkcijoms atlikti asignavimai skiriami iš valstybės biudžeto, ar iš savivaldybės biudžeto; ar funkcijoms vykdyti skiriamos lėšos turi tikslią paskirtį, ar ne.

Savivaldybių biudžetų išlaidos skiriamos atitinkamo teritorinio vieneto socialinės sferos (švietimas, sveikatos apsauga, socialinė globa ir t.t.) bei infrastruktūros palaikymo ir plėtros poreikiams tenkinti (107). Tai iš esmės susiję su tos teritorijos gyventojų socialinių, buitinių ir komunalinių poreikių tenkinimu (Buckiūnienė, Meidūnas, Puzinauskas, 2003).

G. Davulis (2006) savivaldybių išlaidas skirsto į tris grupes: išlaidas socialinei sričiai, išlaidas ekonomikai ir kitas išlaidas.

Daugiausia lėšų savivaldybės išleidžia socialinėms reikmėms. Tuo tarpu ekonomikai skirtos išlaidos kiekvienais metais mažėja. Iškyla poreikis didinti išlaidas ekonomikai, kartu skatinti verslo plėtrą (Damašienė, 2004).

Paramą verslui savivaldybės gali teikti iš savų smulkaus ir vidutinio verslo (SVV) rėmimo fondų (Mačys, 2006). Kai kurios savivaldybės SVV skatinimo fondų nėra įsteigusios, tačiau SVV subjektams finansinę paramą teikia iš kitų lėšų, pvz., iš privatizuoto savivaldybės turto fondų ar netgi tiesiogiai iš savivaldybės biudžeto. Savivaldybės SVV skatinimo fondų lėšas naudoja lengvatinėms paskoloms teikti, palūkanoms už bankų kreditus padengti, teikia mokesťines paskolas, skatina naujų darbo vietų

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

kūrimą, remia verslo plėtrą skatinančias priemones: konferencijų, mugių organizavimą, verslininkų išvykas verslo tikslais, skatina informacijos apie verslą sklaidimą.

Kadangi savivaldybių biudžetų asignavimus lemia savivaldybių atliekamos funkcijos, jos, vykdydamos priskirtas funkcijas, didžiąją biudžetų asignavimų dalį skiria švietimui, socialinei sričiai, tuo tarpu sveikatos apsaugai, ekonomikai bei kitoms sritims tenka mažiau asignavimų.

1.5. Fiskalinės decentralizacijos problema savivaldybėje ir jos sprendimo būdai

Finansų sistemos pagrindo savivaldybėse suvokimas neatsiejamas nuo fiskalinės politikos sąvokos. Fiskalinė politika – visuma priemonių, rengiamų bei įgyvendinamų apmokestinimo ir valstybės išlaidų srityse, grindžiama valstybės finansų įtaka ekonominiams procesams (Žvirblis, 1998). Fiskalinė politika – tai biudžetinės politikos dalis, susijusi su valstybinio biudžeto pajamų formavimu, remiantis mokesčių sistema. Fiskalinė politika gali būti panaudota norint stabilizuoti ekonomiką. Pagrindinis fiskalinės politikos tikslas yra nedarbo arba infliacijos panaikinimas (Jakutis ir kt., 2005).

Fiskalinės politikos sąvoka susijusi su fiskalinės decentralizacijos reiškiniu, kuris plėtojasi pasaulyje, stiprėjant demokratiniam procesams (Litvack, Ahmad, Bird, 1998). XX a. 8 deš. savivaldybėms visame pasaulyje atiteko apie 15 % visų nacionalinių pajamų ir apie 20 % visų šalies išlaidų, o XX a. pab. šie skaičiai ūgtelėjo atitinkamai iki 19 % ir 25 % ribos (Falleti, 2005). Užtuot suteikusi savivaldybėms išorinės socialinės ir ekonominės aplinkos palankumą ir laisvę veikti, centrinė valdžia varžė ir varžo savivaldybių finansinį biudžetinį savarankiškumą ir palaiko šiuo požiūriu visuotinį netikrumą (Stačiokas, 1999).

Decentralizacija skatina ekonominių efektyvumą, sudaro palankias sąlygas teikti tokias viešąsias gėrybes, kurios labiausiai atitinka skirtingus vartotojų prioritetus (Baltušnikienė, Astrauskas, 2006).

Vietinė valdžia geriau atstovauja rinkėjų pageidavimams, supranta jų norus dalyvauti valdžios sprendimuose (Bird, 1993). Fiskalinė decentralizacija yra procesas, kurio metu perskirstoma sprendimų priėmimo atsakomybė valstybės finansų srityje. Fiskalinę decentralizaciją skatina ir globalizacija (10). Pasaulinėje ekonomikoje didėja konkurencija tarp regionų tokiose srityse kaip prekyba, kvalifikuota darbo jėga, palanki aplinka investicijoms. Konkurencinguose regionuose sukuriama daugiau darbo vietų, auga pajamos ir kyla krašto gerovė. Centrinė vadovybė dažniau rūpinasi siaurais politiniais interesais plačiosios visuomenės nenaudai (Buškevičiūtė, 2006).

Ypač svarbus savivaldybių vaidmuo skatinant regione verslumą (Damašienė, 2004). Savivaldybės dalyvauja Lietuvos regioninės politikos įgyvendinimo procesuose: savivaldybių strateginiai plėtros

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

planai (strategijos, strateginės programos) yra viena iš organizacinių regioninės politikos prielaidų, savivaldybių taikomos mokesčių lengvatos – viena iš ekonominių prielaidų (Mačys, 2005, p. 131).

Pasak B. Galinienės, I. Dailidienės (1999), rinkos ekonomikos ir decentralizacijos sąlygomis vietinė valdžia turi vykdyti savarankišką ekonominę politiką, orientuotą į vietinės ekonomikos palaikymą ir naujų investicijų pritraukimą. Vietos ekonominės politikos tikslas – efektyvus vietinio ūkio vystymas, biudžetinių ir nebiudžetinių pajamų, būtinų sprendžiant daugybę įvairių socialinių, ekologinių ir kitų uždavinių, susijusių su vietos gyventojų gyvenimo kokybe, didinimas.

R. Stačioko, J. Rimo (2002) teigimu, apie fiskalinę decentralizaciją paprastai sprendžiama iš pajamų dalies šalies nacionaliniame biudžete, atitinkamai tenkančios centrinei vyriausybei ir vietos savivaldybėms. Kuo valstybės biudžete akumuliuojama didesnė nacionalinio biudžeto pajamų dalis negu savivaldybių biudžetuose, tuo fiskalinės decentralizacijos laipsnis mažesnis, t.y. didesnė finansinių išteklių, gautų iš mokesčių dalis akumuliuojama ir perskirstoma centralizuotai.

Kaip pastebi R. Stačiokas (1999), Lietuvos savivaldybių biudžetuose sukaupiama apie trečdalį šalies finansinių išteklių. Tiek centralizuotai per biudžetus paskirstomų pajamų dalies, tiek mokesčių naštos rodikliai Lietuvoje yra gana dideli. Pasaulinėje praktikoje tie du rodikliai analizuojami siejant su kitu šalies makroekonomikos rodikliu – bendrojo vidaus produkto dydžiu, tenkančiu vienam gyventojui per metus.

Anot kai kurių autorių (Levišauskaitė, Rūškys, 2003), vietiniams biudžetams (t.y. savivaldybių finansams) tenka svarbus vaidmuo biudžetinių santykių sistemoje. Pastaruoju metu įvairiose valstybėse per vietinius biudžetus perskirstoma vis daugiau valstybės finansų sistemoje sukaupiamų lėšų, nes didėja vietinių valdžios organų vaidmuo ir jų įtaka valstybės gyvenimui, plečiasi vietinio ūkio apimtis, plečiasi ir tampa sudėtingesnės vietinių valdžios organų funkcijos. Vietiniai biudžetai vis dažniau naudojami ekonominių procesų reguliavimui, daro įtaką gamybinių jėgų pasikeitimui, formuoja teritorinę infrastruktūrą. Labai svarbų vaidmenį vietiniai biudžetai atlieka vykdant socialines bei kitas programas, finansuojant vis didėjančias socialines išlaidas.

R. Vainienės (2000) teigimu, šiandieninė savivaldybė yra tarsi centrinės valdžios ūkinis padalinys vietoje, tarsi valdžios holdingo kompanija, kuri nuosavybės teise valdo ir tvarko bene visą miesto ar rajono ūkį. Savivaldybė tarsi apskritai nėra valdžios ar valdymo įstaiga, o išskirtinė, privilegijuota ūkininkė. Pačios savivaldybės nėra savarankiškos. Apie 90 proc. savivaldybių išlaidų yra apspręstos centrinės valdžios deleguotų ir Seimo įstatymu įtvirtintų funkcijų. Šiandieninės savivaldybės yra centrinės valdžios padaliniai, atliekantys ūkines ir reguliavimo funkcijas. Net žaisdamos pagal iš centro nustatytas taisykles, jos gali sumažinti valdžios įtaką ir ribas. Visų pirma, jos gali privatizuoti joms priklausantį turtą ir perleisti turimas akcijas; panaikinti ydingą žemės mokesčių ir taip sumažinti

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

mokesčių našta ir suaktyvinti žemės rinką. Jos gali sumažinti biurokratijos ir reguliavimų kliūtis žmonių veiklai ir atverti kelią privačiai iniciatyvai, neribodamos privačių vežėjų, privačių komunalinių paslaugų įmonių veiklos. Jos gali atsisakyti pavojingų užmačių leisti savivaldybių vertybinius popierius ir išlaidauti ne pagal pajamas.

Kaip teigia R. Vilpišauskas, V. Nakrošis (2003), sėkmingas politikos įgyvendinimas priklauso nuo skirtingų valdymo lygių tarpusavio santykių. Lietuvoje valdžia sutelkta centriniame lygyje, funkcijos tarp centrinio, regioninio ir vietos valdymo lygių padalytos nenuosekliai, o savivaldybių finansavimas turi daug trūkumų.

R. Stačioko (1999) vertinimu, dabartinę Lietuvos fiskalinę politiką galima vertinti taip: per biudžetus perskirstoma BVP dalis per didelė, ir tai yra buvusios centralizuoto ūkio valdymo sistemos poveikis dabartinei fiskalinei politikai, o susiklostęs mokesčių naštos rodiklis (1997 m. siekė 32,4 proc.) vargu ar gali skatinti ekonomikos augimą ir verslo plėtrą.

Savivaldybių finansavimo problema nepraranda savo aktualumo ir šiandien. Kaip pagrindinę savivaldybių finansavimo tobulinimo kryptį, tikslinga išskirti savivaldybių finansinių išteklių didinimą.

Anot A. Astrausko (2003), Lietuvoje dar nepakankamai nuosekliai laikomasi Europos vietos savivaldos chartijos reikalavimo – užtikrinti savivaldybių funkcijų ir joms reikalingų vykdyti finansinių išteklių adekvatumą.

J. Rimo, R. Stačioko (1997) teigimu, savivaldybių biudžetų formavimo, jų išlaidų ir pajamų išlyginimo klausimai gali būti sprendžiami įvairiai. Daugelyje užsienio šalių vietos valdžios finansinės autonomijos pagrindą sudaro vietiniai mokesčiai ir priedai prie valstybinių mokesčių (didžiausia mokesčio bazė yra ta pati kaip ir valstybinio mokesčio, o vietos valdžia turi teisę prie valstybinio mokesčio tarifo kaip priedą nustatyti tam tikro dydžio savo tarifą)(Birtles, 2000). Lietuvoje netikslinga galvoti apie priedus prie valstybinių mokesčių. Tačiau mokestinių įplaukų paskirstymas tarp valstybės ir savivaldybių biudžetų turėtų būti labiau apgalvotas. Būtina siekti kaip galima mažesnės savivaldybių biudžetų priklausomybės nuo kiekvienais metais nustatomų atskaitymų iš dviejų (fizinių asmenų pajamų ir juridinių asmenų pelno) mokesčių normatyvų. Tikslinga šiuos atskaitymų normatyvus nustatyti pastovius ir atskiroms savivaldybių grupėms vienodus (pradžioje bent 3 metus). Tokiu atveju pajamų išlyginimo reguliavimas vyktų tik per dotacijas. Pastovių atskaitymų normatyvų nustatymas gerokai padidintų savų lėšų dalį savivaldybių biudžetų pajamose, sudarytų joms sąlygas strateginiam regiono ekonomikos ir infrastruktūros plėtojimui.

Kaip vieną iš savivaldybių finansavimo tobulinimo krypčių, tikslinga išskirti finansinės drausmės stiprinimą savivaldybėse. Anot R. Budbergytės, vis dėlto dalies savivaldybių vidaus kontrolės sistema dar nėra pajėgi laiku nustatyti ir ištaisyti klaidas, užtikrinti tinkamą finansų valdymą. Kai kuriose

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

savivaldybėse vidaus kontrolės procedūros dar nesukurtos arba veikia neefektyviai. Jos neužtikrina specialių tikslinių dotacijų paskirstymo ir lėšų naudojimo teisėtumo, nenumatyta atsakomybė už tinkamą biudžeto projektų rengimą. Neretai valstybės biudžeto lėšos naudojamos, neteisingai interpretuojant teisės aktų reikalavimus: Viešųjų pirkimų, Biudžeto sandaros įstatymų nuostatas, Valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų sudarymo ir vykdymo taisyklės (95).

Fiskalinės decentralizacijos problema savivaldybėse tampa labai opi, stiprėjant demokratiniam procesams Lietuvoje. Norėdamos užtikrinti priskirtų funkcijų vykdymą su ribotais finansiniais ištekliais savivaldybės turi stiprinti finansinę drausmę, bandyti savivaldybių obligacijų išleidimą kaip alternatyvų finansavimo šaltinį.

1.6. Savivaldybės biudžeto pajamas ir išlaidas įtakojančių veiksnių įvertinimas

Aptarus savivaldybių biudžeto pajamų ir išlaidų formavimą, galima išskirti tam tikrus veiksniai, įtakojančius savivaldybių pajamas ir išlaidas.

Reikėtų išskirti dvi pagrindines veiksnių grupes:

- 1) Išoriniai veiksniai, t.y. šalies ekonominiai veiksniai (Lietuvos ūkio ir finansų (makroekonomikos) statistiniai duomenys);
- 2) Vidiniai veiksniai, t.y. konkrečios savivaldybės ekonominiai ir socialiniai veiksniai (verslo, gyventojų ir socialiniai statistiniai duomenys).

Savivaldybių biudžeto pajamas ir išlaidas įtakojančius veiksniai galima nustatyti stochastinio (statistinio) ryšio pagalba. Stochastinis (statistinis) ryšys, kuris pasireiškia kaip priklausomybė tarp atsitiktinių dydžių taip, jog vieno dydžio pokytis veikia kito dydžio pasiskirstymą (Bartosevičienė, 2006, p. 75). Šio tipo ryšiams išreikšti paplitusi koreliacija, kuri atsako į klausimą, ar yra ryšys tarp požymių, kokia jo kryptis ir stiprumas. Koreliacinė analizė naudojama tiriant atsitiktines priklausomybes tarp reiškinių, neturinčių griežto funkcinio charakterio (Buškevičiūtė, Mačerinskienė, 2007, p. 32). Pavyzdžiui, ryšys tarp pajamų ir kokybės gali būti nustatytas koreliacijos būdu (Juozaitienė, 2000, p. 25). Koreliacinė analizė (Pabedinskaitė, 2005, p.7). leidžia nustatyti, ar egzistuoja ryšys tarp nagrinėjamų veiksnių, išreikštų kiekybiniais rodikliais

Koreliacijos teorija, kaip viena svarbiausių matematinės statistikos mokslo sričių, teikia galimybes:

- kiekybiškai išreikšti ekonominių reiškinių ryšį bei jų formą;
- nustatyti tuo pačiu metu veikiančių daugelio veiksnių įtaką nagrinėjamam rodikliui (nustatoma kiekvieno veiksnio įtaka atskirai).

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

Koreliacija – tai statistinė priklausomybė, neturinti griežto funkcinio ryšio (Griniuvienė, 2001, p. 22). Ji sieja du požymius, jei vienas priklauso nuo kito požymio ir nuo daugelio atsitiktinių veiksnių, todėl koreliacija pasireiškia tik „imant vidutiniškai“.

Koreliacinė analizė leidžia nustatyti objektyviai egzistuojančių reiškinų ryšio stiprumą ir iš dalies – formą (tiesinę ir netiesinę). Ryšio stiprumas įvertinamas ribose: - 1 iki 0 ir nuo 0 iki 1 (Buškevičiūtė, Mačerinskienė, 2007, p. 32).

Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas buvo įvertinamas pagal 4 lentelėje pateiktą koreliacijos koeficiento įvertinimo skalę.

4 lentelė

Koreliacijos koeficiento įvertinimo skalė

Ryšio glaudumo rodikliai	0,1-0,3	0,31-0,5	0,51-0,7	0,71-0,9	0,91-0,99
Ryšio stiprumo charakteristika	Silpnas	Vidutinis	Pastebimas	Stiprus	Labai stiprus

Šaltinis: Bartosevičienė, V. (2005). *Ekonominė statistika*. Kaunas: Technologija.

Kadangi savivaldybės biudžeto pajamas ir išlaidas įtakojančių veiksnių yra nemažai, tai juos nustatant galima būtų taikyti statistinius metodus, pvz., koreliaciją, kuri ominių reiškinų tarpusavio analizės metodas – regresija.

Apibendrinant savivaldybės biudžeto formavimo ir naudojimo aspektus, galima teigti, kad ši sritis griežtai reglamentuota įvairiais teisiniais dokumentais, todėl savivaldybėms trūksta savarankiškumo. Kita problema ta, jog savivaldybių finansavimo šaltiniai yra riboti, todėl savivaldybės nevisada gali deramai atlikti joms priskirtas funkcijas.

2. ŠIAULIŲ RAJONO SAVIVALDYBĖS BIUDŽETO PAJAMŲ IR IŠLAIDŲ ANALIZĖ 2002-2007 M.

Šiaulių rajono teritorija užima 1807 kv. km plotą, o savivaldybės gyventojų skaičius viršija 51 tūkst. Vakariniėje rajono dalyje gyvena pietų žemaičiai varniškiai, o didžiojoje dalyje – vakarų aukštaičiai. Pagal lytį Šiaulių rajone gyvena apie 24,5 tūkst. vyrų ir apie 27 tūkst. moterų. Lietuviai rajone sudaro 96,9 proc. gyventojų, rusai – 1,9 proc., kitų tautybių – 1,2 proc. Vienintelis rajono miestas – Kuršėnai, turintis 14,2 tūkst. gyventojų. Didesni rajono miesteliai: Gruzdžiai, Meškuičiai, Kužiai, Kairiai, Šakyna, Kurtuvėnai, Bazilionai, Ginkūnai, Aukštelkė. Šiaulių rajone yra 579 kaimai.

Šiaulių rajono Žemės ūkio skyriuje 2007 m. liepos 1 d. duomenimis yra įregistruota 1974 ūkininkai, 122 ūkininkų ūkiai.

Didžiausios Šiaulių rajono įmonės yra šios: UAB „Grafų baldai“ (baldų gamyba, prekyba), UAB „Kužių agroįmonė“ (mėsos perdirbimas), UAB „Hidralteka“ (hidraulinių mašinų įrenginių gamyba), UAB „Kuršėnų komunalinis ūkis“ (vandens tiekimas, elektros paskirstymas, šiukšlių surinkimas ir apdorojimas), UAB „Ridvija“ (transporto paslaugos), UAB „Medingė“ (statybos darbai), Linos Urvakienės įmonė (siuvimas), UAB „Kuršėnų autobusų parkas“ (keleivio transporto paslaugos), UAB „Verbūnų duona“ (duonos ir pyrago gaminių gamyba), UAB „Gedvaira“ (medienos apdirbimas), UAB „Jovainė“ (drabužių siuvimas), Algimanto Stanevičiaus įmonė (mažmeninė prekyba), UAB „Justluka“ (baldų gamyba ir prekyba), UAB „Apgintis“ (apsaugos paslaugos), Rimvydo Pašakinsko įmonė (mažmeninė prekyba, paslaugos).

Šiaulių rajono savivaldybei nuosavybės teise priklauso šios įmonės: UAB „Kuršėnų komunalinis ūkis“, UAB „Kuršėnų vandenys“, UAB „Kuršėnų autobusų parkas“, UAB „Gruzdžių komunalinis ūkis“.

Pagal Šiaulių rajono 2003-2013 m.m. plėtros strateginį planą pirmasis prioritetas yra patraukli verslui, užsienio investicijoms aplinka, verslo konsultavimo, informavimo, mokymo paslaugų plėtra bei ekonominės veiklos sąlygų gerinimas rajone. Vienas Šiaulių rajono plėtros strateginio plano uždavinių – smulkaus ir vidutinio verslo skatinimas rajone, verslininkų kvalifikacijos kėlimas.

Šiaulių rajonas yra šalies šiaurės vakarinėje dalyje. Gera geografinė padėtis leidžia kryžiuotis įvairiems sausumos keliams, kertasi automagistralės, vedančios į Sankt-Peterburgą, Kaliningradą, Vilnių, Varšuvą. Rajone yra gerai išvystytas geležinkelių tinklas (magistralės Mažeikių, Vilniaus, Kaliningrado, Rygos kryptimis). Šalia yra veikiantis krovininis Zoknių aerouostas bei vienas didžiausių šalies miestų – Šiauliai. Rajone yra pakankamai laisvų žemės plotų su netoliese esančiomis gyvenvietėmis.

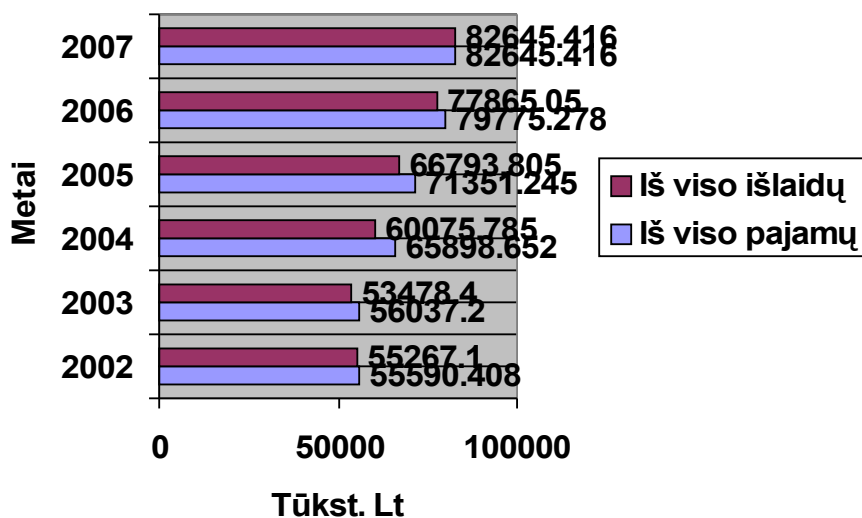
Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

Vienas pagrindinių ekonominės plėtros faktorių Šiaulių rajone yra tiek vidaus, tiek užsienio investicijos. Tuo tikslu Šiaulių rajono savivaldybė bendradarbiauja su Prancūzijos, Suomijos, Norvegijos, Vokietijos regionais, skatinama verslo misija.

Šiaulių rajono savivaldybė kiekvieniems biudžetiniams metams sudaro ir tvirtina savarankišką biudžetą. Savivaldybės biudžetas formuojamas, remiantis nuolatinio funkcijų atlikimo, taupumo ir ekonomiško, biudžeto balanso, biudžeto teisingumo ir aiškumo, realaus kasos darbo, biudžeto pilnumo, bruto įvertinimo, individualaus įvertinimo, bendro išlaidų padengimo, viešumo principais. Kalbant apie savivaldybės biudžeto formavimo metodus, tai čia taikomi keli metodai: siekiamų rezultatų ir jų pagrindu programinio biudžeto sudarymo, kritinių dydžių (pokyčių planavimo) bei „nulinio pagrindo“ biudžeto formavimo ir jo pagrindu biudžeto sudarymo blokais metodai. Pagrindinis dėmesys savivaldybėje skiriamas biudžeto programų tikslams, rezultatams ir finansiniams ištekliams. Tačiau atidžiai vertinama nauja savivaldybės veikla, kuri neišvengiamai reiškia pajamų bei išlaidų planuojamą padidėjimą biudžetiniais metais. Nuolat peržiūrimos ir tikslinamos savivaldybės vykdomos programos, naujos programos teikiamos ir tvirtinamos savivaldybės taryboje. Savivaldybės biudžeto išlaidos paskirstomos tam tikram savivaldybės veiklos sektorių skaičiui.

2.1. Savivaldybės biudžeto pajamų ir išlaidų dinamika bei struktūra

Šiaulių rajono savivaldybės biudžetų 2002-2007 m. analizė (priedai) rodo, kad tiek pajamos, tiek išlaidos nežymiai augo. Galima išskirti 2003 m. išlaidas, kai jos buvo mažesnės nei 2002 m. (3 pav.).

3 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų ir išlaidų dinamika 2002-2007* m.

Savivaldybių pajamos ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

Šaltinis: Šiaulių rajono savivaldybės tarybos 2002-2007 m. sprendimai (*2007 m. pajamos ir išlaidos pateikiamos planinės, nes Šiaulių rajono savivaldybės taryba dar nepatvirtino 2007 m. biudžeto įvykdymo ataskaitos).

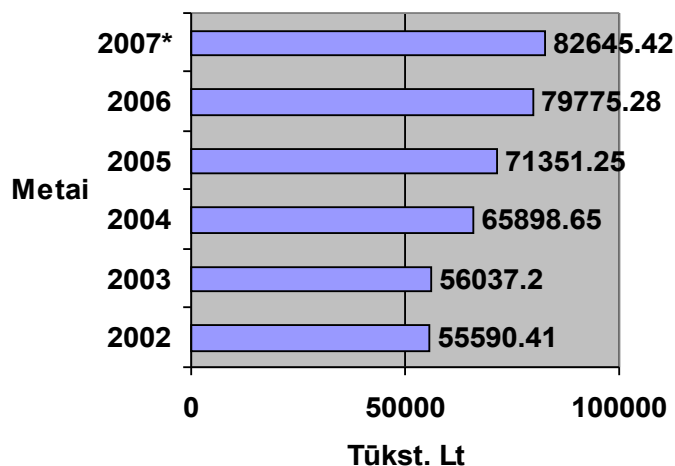
Akivaizdu, jog per analizuojamą laikotarpį Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamos ir išlaidos augo vienodai - 49 proc.: pajamos padidėjo 27055,008 tūkst. Lt, o išlaidos – 27378,316 tūkst. Lt.

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų ir išlaidų struktūra įprasta, būdinga daugeliui savivaldybių. Savivaldybės biudžeto pajamų struktūra, kuri toliau analizuojama darbe, yra: 1) gyventojų pajamų mokestis; 2) turto mokesčiai; 3) prekių ir paslaugų mokesčiai; 4) dotacijos; 5) kitos pajamos; 6) laisvi biudžeto lėšų likučiai nukreipti išlaidoms dengti; 7) papildomos pajamos. Savivaldybės biudžeto išlaidos yra grupuojamos pagal valstybės funkcijas, atskiras programas, asignavimų valdytojus. Darbe analizuojama savivaldybės biudžeto išlaidų pagal valstybės funkcijas struktūra.

2.1.1. Savivaldybės biudžeto pajamų dinaminė ir struktūrinė analizė

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamos formuojamos iš teritorijoje esančių įmonių, įstaigų ir organizacijų mokamų mokesčių, iš pajamų už jų nuosavybei priklausančio turto eksploatavimą, valstybės biudžeto dotacijų ir kitų pagal įstatymus priskirtų pajamų šaltinių.

Remiantis Šiaulių rajono savivaldybės duomenimis, 2002-2007 m. laikotarpiu biudžeto pajamos (priedas) sparčiai augo: pajamos padidėjo 27055,008 tūkst. Lt (49 proc.). Tam didelę įtaką turėjo nuolatinis mokesčių bei dotacijų didėjimas, geras visų įplaukų surinkimas. 2003 m. pajamos, lyginant su 2002 m., išaugo 446,792 tūkst. Lt (0,8 proc.), 2004 m. – 9861,45 tūkst. Lt (17,6 proc.), 2005 m. – 5452,593 tūkst. Lt (8,3 proc.), 2006 m. – 8424,033 tūkst. Lt (11,8 proc.), 2007 m. – 2870,138 tūkst. Lt (3,6 proc.) (4 pav.).

4 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų dinamika 2002-2007* m., tūkst. Lt

Šaltinis: Šiaulių rajono savivaldybės tarybos 2002-2007 m. sprendimai.

Tolimesnėje analizėje detaliau aptariama gyventojų pajamų, turto, prekių ir paslaugų mokesčių, dotacijų, kitų pajamų, laisvų biudžeto lėšų likučių, nukreiptų išlaidoms dengti, bei papildomų pajamų dinamika.

Lyginant 2002-2003 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų dinamiką, pastebėta, kad labiausiai išaugo papildomos (299 proc.), turto mokesčių (17,6 proc.) bei kitos (17,3 proc.) pajamos. 2002 m. papildomų pajamų savivaldybė gavo kaip bendrosios dotacijos kompensaciją, taip pat iš valstybės biudžeto pagal tarpusavio atsiskaitymus ir moksleivių krepšelio lėšų iš kitų savivaldybių. Tuo tarpu 2003 m. gauta žymiai daugiau papildomų pajamų iš valstybės biudžeto pagal tarpusavio atsiskaitymus bei materialiojo ir nematerialiojo turto realizavimo pajamų. Iš turto mokesčių 2003 m. beveik dvigubai daugiau pajamų gauta iš žemės mokesčio. Tai paaiškintina tuo, jog nuo 2003 m. žemės mokestis pradėtas skaičiuoti nuo žemės kainos, kuri lygi vidutinei žemės rinkos vertei (61), o žemės vertė tuo metu išaugo kelis kartus. Dėl tos priežasties ir žemės mokesčio buvo daugiau priskaičiuota bei surinkta. Iš kitų pajamų 2003 m. žymia dalimi padidėjo pajamos iš nuomos mokesčio už valstybinę žemę ir valstybinio vidaus vandens fondo vandens telkinius. Nuo 2003 m. pasikeitė šio mokesčio administravimas: mokesčio skaičiavimą perėmė savivaldybės, o skaičiuojant mokestį nebuvo taikomi žemės nuomos mokesčio mažinimo koeficientai (54).

2002-2003 m. laikotarpiu labiausiai sumažėjo pajamos iš prekių ir paslaugų mokesčių (99,4 proc.) bei laisvi biudžeto lėšų likučiai, nukreipti išlaidoms dengti (53,1 proc.). Pajamų iš prekių ir paslaugų mokesčių sumažėjimą nulėmė tai, jog nuo 2003 m. sausio 1 d. nebegalioja LR Juridinių asmenų pelno mokesčio įstatymas (52), ir nuo tada į savivaldybių biudžetus pelno mokestis nėra įtraukiamas. Laisvų

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

biudžeto lėšų likučių, nukreiptų išlaidoms dengti, sumažėjimas rodo, kad 2003 m. savivaldybės biudžeto asignavimai buvo kruopščiai suplanuoti ir didžia dalimi įvykdyti, viršplaninių pajamų buvo gauta nedaug.

Lyginant 2003-2004 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų dinamiką, pastebimas visų pagrindinių biudžeto pajamų rūšių augimas, tačiau labiausiai išaugo pajamos iš prekių ir paslaugų mokesčių (20764,1 proc.). Tai nulėmė gautos didelės pajamos iš mokesčio už aplinkos teršimą. Nuo 2004 m. sausio 1 d. 70 proc. šio mokesčio mokama į savivaldybės biudžetą (35). Didžia dalimi 2004 m. išaugusi laisvų biudžeto lėšų likučių, nukreiptų išlaidoms dengti, dalis (690,0 proc.) rodo, kad 2004 m. biudžeto planas nebuvo tikslus, gauta daug viršplaninių pajamų. Padidėjusias pajamas iš gyventojų pajamų mokesčio (22,9 proc.) nulėmė pajamų mokesčio įskaitymo pasikeitimas nuo 2004 m. sausio 1 d., kai mokesčių išskaičiuojančio asmens išskaičiuotas ir sumokėtas pajamų mokestis pradėtas įskaityti į tos savivaldybės, kurios teritorijoje nuolatinis Lietuvos gyventojas turi nuolatinę gyvenamąją vietą, biudžetą (51).

Lyginant 2004-2005 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų dinamiką, galima pastebėti, kad daugiausia išaugo papildomos pajamos (536,4 proc.). 2005 m. papildomų pajamų savivaldybė gavo: kaip specialią tikslinę dotaciją, kaip bendrosios dotacijos kompensaciją, lėšų visuomenės sveikatos programų rėmimo specialiajai programai iš Šiaulių teritorinės ligonių kasos, materialiojo ir nematerialiojo turto realizavimo pajamų. Taip pat išaugo laisvų biudžeto lėšų likučių, nukreiptų išlaidoms dengti, dalis (120,5 proc.), kas rodo, kad 2005 m. savivaldybė gavo nemažai viršplaninių pajamų. Minėtu laikotarpiu didžia dalimi padidėjo pajamos iš prekių ir paslaugų mokesčių (37,3 proc.), o tai nulėmė padidėjusios pajamos iš valstybės ir vietinių rinkliavų (nuo 2005 m. jos įtraukiamos į Šiaulių rajono savivaldybės biudžetą atskiromis eilutėmis) dėl pasikeitusių rinkliavų dydžių.

2004-2005 m. laikotarpiu labiausiai sumažėjo pajamos iš dotacijų (9,5 proc.), nes, kaip buvo minėta, 2005 m. savivaldybė gavo specialią tikslinę dotaciją ir bendrosios dotacijos kompensaciją.

Lyginant 2005-2006 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų dinamiką, galima teigti, kad daugiausia išaugo papildomos pajamos (135,8 proc.). 2006 m. savivaldybė gavo dideles specialią tikslinę dotaciją ir bendrosios dotacijos kompensaciją, taip pat lėšų visuomenės sveikatos programų rėmimo specialiajai programai iš Šiaulių teritorinės ligonių kasos, moksleivių krepšelio lėšų iš kitų savivaldybių, materialiojo ir nematerialiojo turto realizavimo pajamų bei papildomų lėšų įvairioms atskiroms programoms. Padidėjusias pajamas iš gyventojų pajamų mokesčio (18,5 proc.) nulėmė didesnis gyventojų pajamų mokesčio dalies, tenkančios visų savivaldybių biudžetams, pasikeitimas nuo 47,4 proc. 2005 m. iki 49,83 proc. 2006 m. (44).

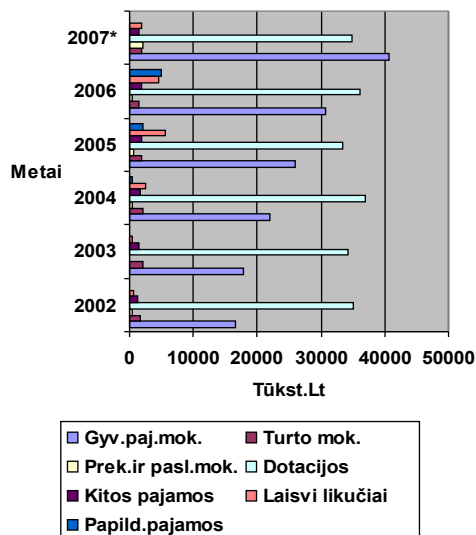
Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

2005-2006 m. laikotarpiu labiausiai sumažėjo pajamos iš turto mokesčių (25,8 proc.), prekių ir paslaugų mokesčių (20,1 proc.). Iš turto mokesčių 2006 m. gauta mažai pajamų iš žemės mokesčio, nes Šiaulių rajono savivaldybės taryba dėl sausros atleido visus gyventojus nuo šio mokesčio mokėjimo. Iš prekių ir paslaugų mokesčių beveik dvigubai sumažėjo aplinkos apsaugos rėmimo specialiosios programos lėšos.

Lyginant 2006-2007 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų dinamiką, kai imamos 2006 m. faktinės ir 2007 m. planinės pajamos, pastebima, kad 2007 m. planuojamas prekių ir paslaugų mokesčių (338,5 proc.), gyventojų pajamų mokesčio (32,5 proc.) ir turto mokesčių (30,2 proc.) pajamų augimas. Prekių ir paslaugų mokesčių augimas yra pagįstas numatomomis pajamomis iš naujai įvestos vietinės rinkliavos už atliekų surinkimą. Padidėsiančias pajamas iš gyventojų pajamų mokesčio turėtų lemti didesnis gyventojų pajamų mokesčio dalies, tenkančios visų savivaldybių biudžetams, pasikeitimas nuo 49,83 proc. 2006 m. iki 57,45 proc. 2007 m. (43). Turto mokesčių augimas grindžiamas didesnėmis pajamomis iš paveldimo ar dovanojamo turto mokesčio dėl geresnio šių įmokų surinkimo.

2006-2007 m. laikotarpiu planuojamos mažesnės savivaldybės papildomos pajamos (99,6 proc.), mažesni laisvi biudžeto lėšų likučiai, nukreipti išlaidoms dengti (59,7 proc.), nes neįmanoma tiksliai numatyti, kiek papildomų lėšų ar viršplaninių pajamų bus gauta. Taip pat 2007 m. numatomos mažesnės kitos pajamos (17,5 proc.), kurias lemia planuojamos mažesnės biudžetinių įstaigų pajamos už teikiamas paslaugas.

5 pav. pateikiama Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto svarbiausių pajamų dalių dinamika 2002-2007 m.

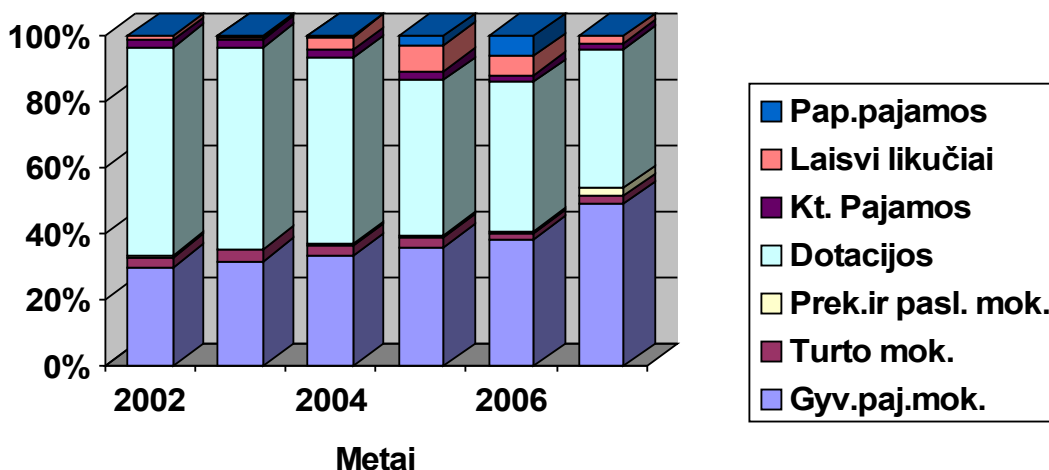

5 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto svarbiausių pajamų dinamika 2002-2007 m., tūkst.

Lt

Šaltinis: Šiaulių rajono savivaldybės tarybos 2002-2007 m. sprendimai.

Lyginant 2002-2007 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų struktūrą (priedas), galima konstatuoti, kad pagrindinės pajamų struktūrinės dalys yra dotacijos ir gyventojų pajamų mokesčiai. Visos kitos pajamų rūšys tik nedidele dalimi prisideda prie biudžeto pajamų formavimo (6 pav.)

6 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų struktūra 2002-2007* m., tūkst. Lt

Šaltinis: Šiaulių rajono savivaldybės tarybos 2002-2007 m. sprendimai.

Dotacijų dalis Šiaulių rajono savivaldybės 2002-2007 m. biudžeto pajamų struktūroje kito, tačiau tie pokyčiai labai nežymūs. 2002 m. savivaldybės biudžete dotacijos sudaro 63,06 proc. visų pajamų, 2003 m. – 61,2 proc., 2004 m. – 56,1 proc., 2005 m. – 46,9 proc., 2006 m. – 45,1 proc. 2007 m. planuojama dar mažesnė dotacijų dalis pajamų struktūroje – 42,1 proc. Kasmet mažėja speciali tikslinė dotacija valstybinėms (perduotoms savivaldybėms) funkcijoms atlikti, tačiau didėja speciali tikslinė dotacija moksleivio krepšeliui finansuoti. Speciali tikslinė dotacija Valstybės investicijų programoje numatytiems projektams finansuoti kinta netolygiai: tai didėja, tai mažėja. 2002-2005 m. svarią dotacijų dalį sudarė speciali tikslinė dotacija negautoms 1997-2000 m. pajamoms iš dalies kompensuoti.

Gyventojų pajamų mokesčio dalis Šiaulių rajono savivaldybės 2002-2007 m. biudžeto pajamų struktūroje taip pat kito augančia linkme. 2002 m. savivaldybės biudžete gyventojų pajamų mokesčiai sudaro 29,9 proc. visų pajamų, 2003 m. – 31,9 proc., 2004 m. – 33,4 proc., 2005 m. – 36,2 proc., 2006

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

m. – 38,4 proc. 2007 m. planuojama dar didesnė gyventojų pajamų mokesčio dalis pajamų struktūroje – 49,1 proc. Gyventojų pajamų mokesčio pajamų augimas paaiškintinas tuo, jog kasmet didėjo gyventojų pajamų mokesčio dalis, tenkanti savivaldybių biudžetams nuo šio mokesčio įplaukų į nacionalinį biudžetą. Savivaldybių biudžetams 2002 m. teko 43,46 proc. dalis, 2003 m. – 45,78 proc., 2004 m. – 47,14 proc., 2005 m. – 47,4 proc., 2006 m. – 49,83 proc., 2007 m. – 57,45 proc.

Turto mokesčių pajamų dalis Šiaulių rajono savivaldybės 2002-2007 m. biudžeto pajamų struktūroje nėra itin reikšminga. 2002 m. savivaldybės biudžete turto mokesčiai sudaro 3,03 proc. visų pajamų, 2003 m. – 3,5 proc., 2004 m. – 3,0 proc., 2005 m. – 2,7 proc., 2006 m. – 1,8 proc. 2007 m. planuojama kiek didesnė turto mokesčių dalis pajamų struktūroje – 2,3 proc. Svaresnė dalis iš visų turto mokesčių – žemės, paveldimo ar dovanojamo turto, įmonių ir organizacijų nekilnojamojo turto – tenka pastarajam, juo labiau, kad savivaldybių taryboms suteikta teisė nuo 2007 m. nustatyti nekilnojamojo turto mokesčio tarifą 0,3-1 proc. ribose.

Prekių ir paslaugų mokesčių pajamos Šiaulių rajono savivaldybės 2002-2007 m. biudžeto pajamų struktūroje užima dar mažesnę dalį. 2002 m. savivaldybės biudžete prekių ir paslaugų mokesčiai sudaro 0,58 proc. visų pajamų, 2003 m. – 0,003 proc., 2004 m. – 0,6 proc., 2005 m. – 0,8 proc., 2006 m. – 0,6 proc. 2007 m. planuojama žymiai didesnė prekių ir paslaugų mokesčių dalis pajamų struktūroje – 2,4 proc., nes atsiranda vietinės rinkliavos už atliekų surinkimą pajamos. Svarią prekių ir paslaugų mokesčių dalį sudaro mokestis už aplinkos teršimą, mažesnę dalį – mokestis už medžiojamų gyvūnų išteklių naudojimą, valstybės ir vietinės rinkliavos.

Kitos pajamos Šiaulių rajono savivaldybės 2002-2007 m. biudžeto pajamų struktūroje užima taip pat nereikšmingą dalį. 2002 m. savivaldybės biudžete jos sudaro 2,15 proc. visų pajamų, 2003 m. – 2,5 proc., 2004 m. – 2,4 proc., 2005 m. – 2,5 proc., 2006 m. – 2,3 proc. 2007 m. planuojama taip pat nedidelė kitų pajamų dalis pajamų struktūroje – 1,8 proc. - dėl mažesnių biudžetinių įstaigų pajamų už teikiamas paslaugas. Šios rūšies pajamas didžia dalimi įtakoja nuomos mokesčio už valstybinę žemę ir valstybinio vidaus vandenų fondo vandens telkinius surinkimas bei jau minėtos biudžetinių įstaigų pajamos už teikiamas paslaugas.

Kitos dvi pajamų struktūrinės dalys - laisvi biudžeto lėšų likučiai, nukreipti išlaidoms dengti, ir papildomos pajamos – yra pačios nepastoviausios Šiaulių rajono savivaldybės 2002-2007 m. biudžeto pajamų struktūroje. 2002 m. savivaldybės biudžete laisvi biudžeto lėšų likučiai, nukreipti išlaidoms dengti, sudaro 1,24 proc. visų pajamų, 2003 m. – 0,6 proc., 2004 m. – 3,9 proc., 2005 m. – 7,9 proc., 2006 m. – 5,6 proc., 2007 m. planuojama 2,2 proc. Akivaizdu, kad 2005 m. laisvi biudžeto lėšų likučiai yra didžiausi, nes gauta daugiausia viršplaninių pajamų. 2002 m. savivaldybės biudžete papildomos pajamos sudaro 0,04 proc. visų pajamų, 2003 m. – 0,2 proc., 2004 m. – 0,5 proc., 2005 m. – 2,9 proc.,

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

2006 m. – 6,1 proc., 2007 m. planuojama 0,02 proc. Papildomos pajamos svarią dalį biudžete sudaro 2006 m., kai savivaldybė gavo nemažai lėšų iš specialiųjų tikslinių bei bendrosios dotacijų, o taip pat pavediminių lėšų atskiroms programoms finansuoti.

Apibendrinant 2002-2007 m. savivaldybės biudžeto pajamų dinaminę analizę, pastebimas spartus pajamų augimas. Ypač stipriai pajamos išaugo 2004 m. (17,6 proc.) dėl gautų didelių pajamų iš mokesčio už aplinkos teršimą. Mažiausiai pajamos augo 2003 m. (0,8 proc.), nes tais metais viršplaninių pajamų savivaldybė gavo nedaug.

2002-2007 m. savivaldybės biudžeto pajamų struktūrinė analizė parodė, kad nors pajamos kasmet augo, tačiau atskiros pajamų struktūros sudėtinės dalys kito netolygiai. Akivaizdu, kad pagrindinės savivaldybės biudžeto pajamų struktūrinės dalys yra dotacijos ir gyventojų pajamų mokesčio įplaukos. Tuo tarpu visos kitos pajamų rūšys – turto mokesčiai, prekių ir paslaugų mokesčiai, kitos pajamos, laisvi biudžeto lėšų likučiai ir papildomos pajamos – tik nedidele dalimi prisideda prie savivaldybės biudžeto pajamų formavimo.

Būtina pažymėti, kad tiek dinامينius, tiek struktūrinius savivaldybės biudžeto pajamų pokyčius daugiausia nulėmė Lietuvos ekonominiai veiksniai, pasireiškę tam tikrų teisės aktų pasikeitimais (LR įstatymų pakeitimai, LR Vyriausybės nutarimai).

2.1.2. Savivaldybės biudžeto išlaidų dinaminė ir struktūrinė analizė

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidos (asignavimai) paprastai išskiriamos pagal valstybės funkcijas, programų/išlaidų pavadinimus, asignavimų valdytojus.

Savivaldybės biudžeto asignavimai pagal programų/išlaidų pavadinimus yra: Šiaulių rajono savivaldybės veiklos programa, Administracijos direktoriaus rezervas, Kontrolieriaus tarnybos veiklos programa, Priešgaisrinės tarnybos veiklos programa, Viešųjų darbų programa, Nuostolingų reisų išlaidų kompensavimas, Melioracijos programa, Projektų finansavimo programa, Komunalinio ūkio ir socialinio būsto plėtros ir priežiūros programa, Bendruomenės asmens sveikatos priežiūros gerinimo programa, Kūno kultūros ir sporto plėtros programa, Bibliotekų informacinių paslaugų plėtros programa, Kultūrinės veiklos vystymosi ir įgyvendinimo programa, Kultūros vertybių išsaugojimo programa, Mokyklų veiklos programa, Socialinių paslaugų veiklos programa, Biudžetinių įstaigų specialiųjų programų finansavimas.

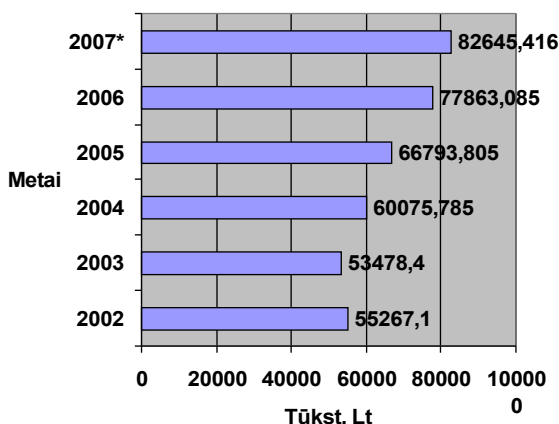
Savivaldybės biudžeto asignavimai pagal asignavimų valdytojus yra: savivaldybės administracija, priešgaisrinė tarnyba, priešgaisrinė gelbėjimo tarnyba, Šiaulių raj. policijos komisariatas, Viešoji biblioteka, Kultūros centras, Etninės kultūros ir tradicinių amatų centras, Švietimo paslaugų centras,

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

Kuršėnų Lauryno Ivinskio gimnazija, Bubių pagrindinė mokykla, Švietimo centras, Socialinių paslaugų centras.

Darbe analizuojama savivaldybės biudžeto išlaidų pagal valstybės funkcijas struktūra: 01. Bendros valstybės paslaugos; 02. Gynyba; 03. Viešoji tvarka ir visuomenės apsauga; 04. Ekonomika; 05. Aplinkos apsauga; 06. Būstas ir komunalinis ūkis; 07. Sveikatos apsauga; 08. Poilsis, kultūra ir religija; 09. Švietimas; 10. Socialinė apsauga.

Remiantis Šiaulių rajono savivaldybės duomenimis, 2002-2007 m. laikotarpiu biudžeto išlaidos (priedas) sparčiai augo: padidėjo 27378,316 tūkst. Lt (49 proc.). Tam didelę įtaką turėjo šalies makroekonominiai reiškiniai: darbo užmokesčio kilimas, išmokų ir pašalpų didėjimas, bendras ekonomikos augimas ir kt. 2003 m. išlaidos, lyginant su 2002 m., išaugo 1788,7 tūkst. Lt (3,2 proc.), 2004 m. – 6597,385 tūkst. Lt (12,3 proc.), 2005 m. – 6718,02 tūkst. Lt (11,2 proc.), 2006 m. – 11069,28 tūkst. Lt (16,6 proc.), 2007 m. planuojamos išlaidos – 4782,331 tūkst. Lt (6,1 proc.) (7 pav.).

7 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų dinamika 2002-2007* m., tūkst. Lt

Šaltinis: Šiaulių rajono savivaldybės tarybos 2002-2007 m. sprendimai.

Tolesnėje analizėje detaliau aptariama savivaldybės biudžeto išlaidų pagal valstybės funkcijas dinamika.

Lyginant 2002-2003 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų dinamiką, pastebėta, kad labiausiai išaugo asignavimai gynybai (23,5 proc.), t.y. valstybės deleguotai funkcijai – karo prievolės administravimas – vykdyti, nes šiai sričiai tuo metu buvo skiriamas didelis valstybės dėmesys dėl Lietuvos pasiruošimo stojimui į ES ir NATO. Tuo tarpu sumažėjo asignavimai būstui ir komunaliniam ūkiui (31,7 proc.), t.y. butų ūkiui, komunalinei statybai, komunalinio ūkio rekonstrukcijai, viešiesiems

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

darbams, dotacijai už komunalines paslaugas gyventojams, teritorijų projektavimo darbams. Dėl lėšų stygiaus valstybės biudžete tuo metu ši sritis nebuvo prioritetinga, todėl ir sumažėjo finansavimas.

Lyginant 2003-2004 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų dinamiką, pastebėta, kad toliau labiausiai augo asignavimai gynybai (214,7 proc.) dėl didelio valstybės dėmesio Lietuvos įstojimui į NATO 2004 m. Tuo laikotarpiu taip pat išaugo savivaldybės biudžeto asignavimai būstui ir komunaliniam ūkiui (134,3 proc.). Savivaldybė skyrė lėšų būsto plėtrai, komunalinio ūkio plėtrai (komunalinei statybai ir komunalinio ūkio rekonstrukcijai), o taip pat skirta lėšų Šiaulių rajono miestelių ir kaimų gatvių apšvietimo rekonstrukcijai. Šiuo laikotarpiu padidėjo savivaldybės biudžeto asignavimai sveikatos apsaugai (125,5 proc.). Skirta lėšų VšĮ Kuršėnų ligoninės, VšĮ Šiaulių rajono pirminės sveikatos priežiūros centro ir VšĮ Gruzdžių ambulatorijos pastatų ir patalpų remontui bei medicininės įrangos ir turto įsigijimui. Daugiausia sumažėjo asignavimai ekonomikai (41,1 proc.), t.y. smulkaus ir vidutinio verslo rėmimui, turto teisinei registracijai, viešiesiems darbams, melioracijai, kaimo rėmimo programai, žemės ūkio skyriui, teritorijų projektavimo darbams, projektų finansavimui, keleivių pervežimo nuostoliams padengti.

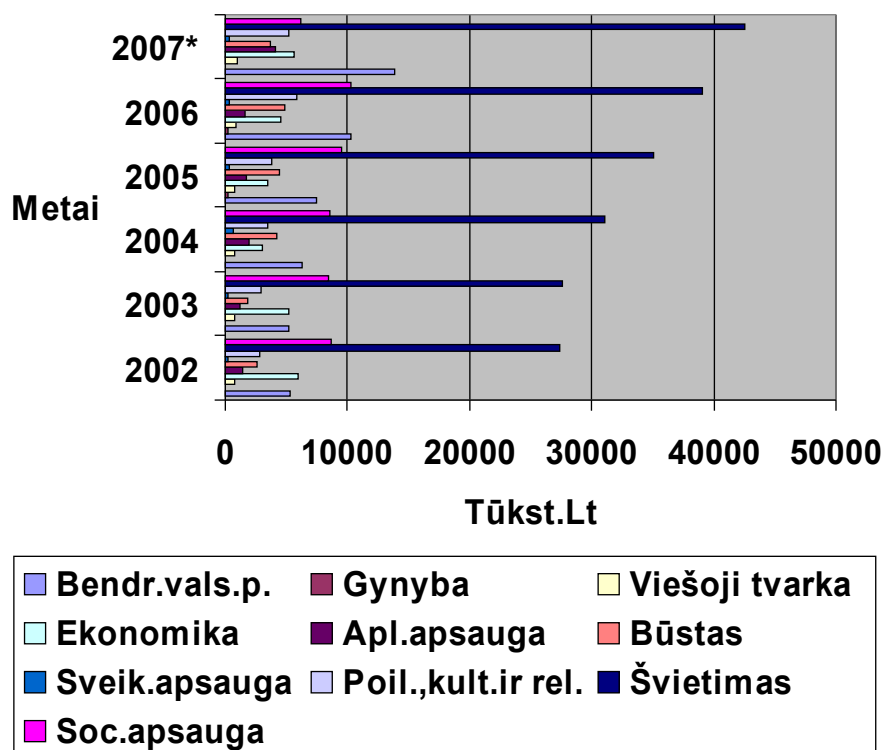
Lyginant 2004-2005 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų dinamiką, pastebėta, kad vėl labiausiai išaugo asignavimai gynybai (76,5 proc.) dėl didelio valstybės dėmesio Lietuvos narystei NATO. Tuo tarpu sumažėjo savivaldybės biudžeto asignavimai sveikatos apsaugai (37,2 proc.). Skirta lėšų tik būtiniausioms - ugdymo įstaigų mokinių sveikatos priežiūros, bendruomenės asmens sveikatos priežiūros gerinimo, nemokamo dantų protezavimo atlikimo gyventojams bei visuomenės sveikatos rėmimo specialiajai - programoms.

Lyginant 2005-2006 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų dinamiką, pastebėta, kad daugiausia išaugo asignavimai poilsiui, kultūrai ir religijai (55,0 proc.). Skirta papildomai lėšų šioms programoms: kūno kultūros ir sporto plėtos, bibliotekų informacinių paslaugų plėtos, kultūrinės veiklos vystymosi ir įgyvendinimo, kultūros vertybių išsaugojimo. Savivaldybė skyrė daugiau lėšų bendroms valstybės paslaugoms (38,4 proc.): ne tik įprastoms - Šiaulių rajono savivaldybės veiklos, administracijos direktoriaus rezervo, kontrolieriaus tarnybos veiklos, biudžetinių įstaigų specialiųjų programų finansavimo – programoms, bet ir komunalinėms paslaugoms apmokėti už suteiktas patalpas Seimo nariui ir jo padėjėjui. Tuo laikotarpiu taip pat padidėjo savivaldybės biudžeto asignavimai ekonomikai (30,6 proc.). Be įprastų programų finansavimo skirta lėšų šioms papildomoms programoms: jaunimo iniciatyvos ir laisvalaikio, turizmo paslaugų plėtos rajone, bei suteikta subsidija už šiluminę energiją Gruzdžių mstl. katilinei. Asignavimai sumažėjo sveikatos apsaugai (17,6 proc.): skirta lėšų tik būtiniausioms programoms.

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

Lyginant 2006-2007 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų dinamiką, pastebėta, kad 2007 m. planuojama labiausiai padidinti asignavimus aplinkos apsaugai (155,6 proc.), skiriant lėšų subsidijai už komunalines paslaugas gyventojams, vandens tiekimo ir nuotekų šalinimo nuostoliams padengti, už paviršines (lietaus) nuotekas, beglobių gyvūnų gaudymo, karantinavimo ir utilizavimo, komunalinių atliekų tvarkymo ir administravimo bei aplinkos apsaugos rėmimo specialiajai programoms. Daugiau savivaldybės biudžeto asignavimų skirta bendroms valstybės paslaugoms (34,4 proc.), nes nuo 2007 m. savivaldybėms perduota nauja funkcija – gyvenamosios vietos deklaravimo duomenų tvarkymas. Daugiau savivaldybės biudžeto asignavimų numatyta skirti ir ekonomikai (23,6 proc.), skiriant lėšų papildomoms programoms: darbo rinkos politikos rengimui ir įgyvendinimui, melioracijai ir dirvoms kalkinti, paramai melioruotų žemių savininkams melioracijos statiniams remontuoti. Sumažinti planuojama asignavimus socialinei apsaugai (39,8 proc.), būstui ir komunaliniam ūkiui (25,8 proc.), gynybai (23,7 proc.), nes mažėja šių sričių finansavimo poreikis.

8 pav. pateikiama Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų pagal valstybės funkcijas dinamika 2002-2007 m.

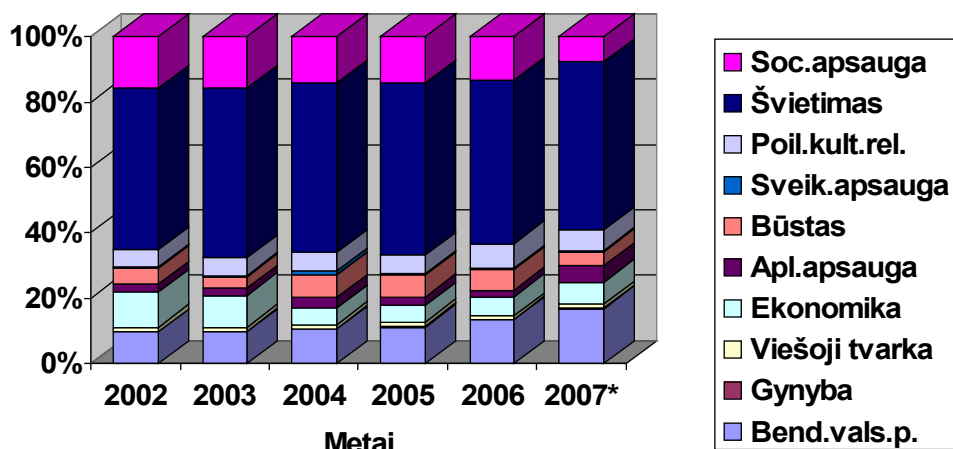

8 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų pagal valstybės funkcijas dinamika 2002-2007* m., tūkst. Lt

Šaltinis: Šiaulių rajono savivaldybės tarybos 2002-2007 m. sprendimai.

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

Lyginant 2002-2007 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų struktūrą (priedas), galima konstatuoti, kad pagrindinės išlaidų struktūrinės dalys yra asignavimai švietimui ir socialinei apsaugai. Visoms kitoms asignavimų rūšims (bendros valstybės paslaugos; gynyba; viešoji tvarka ir visuomenės apsauga; ekonomika; aplinkos apsauga; būstas ir komunalinis ūkis; sveikatos apsauga; poilsis, kultūra ir religija) tenka tik nedidelė dalis biudžeto pajamų (9 pav.).

9 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų struktūra 2002-2007* m., tūkst. Lt

Šaltinis: Šiaulių rajono savivaldybės tarybos 2002-2007 m. sprendimai.

Asignavimų švietimui dalis Šiaulių rajono savivaldybės 2002-2007 m. biudžeto išlaidų struktūroje kito, tačiau tie pokyčiai labai nežymūs. 2002 m. savivaldybės biudžete asignavimai švietimui sudaro 49,6 proc. visų išlaidų, 2003 m. – 51,7 proc., 2004 m. – 51,8 proc., 2005 m. – 52,5 proc., 2006 m. – 50,1 proc. 2007 m. planuojama kiek didesnė asignavimų švietimui dalis išlaidų struktūroje – 51,5 proc. Statistikos departamento statistiniai duomenys rodo mažėjantį besimokančiųjų švietimo įstaigose skaičių (priedas). Per šį laikotarpį bendras mokinių ir studentų skaičius šalyje sumažėjo 4 proc. Tam žymios įtakos galėjo turėti mažėjantis gimstamumas bei mažėjantis vaikų ir jaunų žmonių skaičius. Nuolat augo valstybės nustatytas sutartinis moksleivio krepšelio dydis: nuo 1521 Lt 2002 m. iki 2333 Lt 2007 m.

Asignavimų socialinei apsaugai dalis Šiaulių rajono savivaldybės 2002-2007 m. biudžeto išlaidų struktūroje taip pat kito labai nežymiai. 2002 m. savivaldybės biudžete asignavimai socialinei apsaugai sudaro 15,7 proc. visų išlaidų, 2003 m. – 15,8 proc., 2004 m. – 14,2 proc., 2005 m. – 14,2 proc., 2006 m. – 13,2 proc. 2007 m. planuojama žymiai mažesnė asignavimų socialinei apsaugai dalis išlaidų struktūroje – 7,5 proc. Pastaruoju metu vykdoma socialinės apsaugos politika šalyje labiau orientuota į

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

socialinių paslaugų kokybės ir kiekybės stiprinimą bei didinimą, mažinant tiesioginę paramą įvairiomis išmokomis. Atsižvelgiant į tai bei į tokią objektyvią priežastį kaip gyvenimo kokybės gerėjimas, didėjančios gyventojų pajamos, mažėja socialinių išmokų gavėjų savivaldybėse. Šiaulių rajono savivaldybėje per pastaruosius metus jų sumažėjo net 62 proc., todėl sumažėjo ir išmokoms skiriama suma.

Asignavimų bendroms valstybės paslaugoms dalis Šiaulių rajono savivaldybės 2002-2007 m. biudžeto išlaidų struktūroje nuolat didėja. 2002 m. savivaldybės biudžete asignavimai bendroms valstybės paslaugoms sudaro 9,6 proc. visų išlaidų, 2003 m. – 9,7 proc., 2004 m. – 10,5 proc., 2005 m. – 11,1 proc., 2006 m. – 13,2 proc. 2007 m. planuojama dar didesnė asignavimų bendroms valstybės paslaugoms dalis išlaidų struktūroje – 16,7 proc. Šių asignavimų didėjimą lemia savivaldybėms vykdyti perduotų funkcijų augantis skaičius.

Asignavimų gynybai dalis Šiaulių rajono savivaldybės 2002-2007 m. biudžeto išlaidų struktūroje nėra pastovi: iki 2005 m. dalis didėjo, vėliau ėmė mažėti. 2002 m. savivaldybės biudžete asignavimai gynybai sudaro 0,05 proc. visų išlaidų, 2003 m. – 0,07 proc., 2004 m. – 0,2 proc., 2005 m. – 0,3 proc., 2006 m. – 0,25 proc. 2007 m. planuojama kiek mažesnė asignavimų gynybai dalis išlaidų struktūroje – 0,2 proc. Didesnė šių asignavimų dalis pastaruoju metu tenka civilinės saugos administravimui, mažesnė – mobilizacijos administravimui bei dalyvavimui, atrenkant šauktinius į karo tarnybą.

Asignavimų viešajai tvarkai ir visuomenės apsaugai dalis Šiaulių rajono savivaldybės 2002-2007 m. biudžeto išlaidų struktūroje po truputį mažėja. 2002 m. savivaldybės biudžete asignavimai viešajai tvarkai ir visuomenės apsaugai sudaro 1,5 proc. visų išlaidų, 2003 m. – 1,3 proc., 2004 m. – 1,2 proc., 2005 m. – 1,2 proc., 2006 m. – 1,1 proc. 2007 m. planuojama kiek didesnė asignavimų viešajai tvarkai ir visuomenės apsaugai dalis išlaidų struktūroje – 1,2 proc. Pagrindinės šių asignavimų programos yra: priešgaisrinių tarnybų organizavimas, programa „Gaisrų prevencija Šiaulių rajone“, programa „Nusikalstamumo prevencija Šiaulių rajone“. Nusikalstamumo lygis Šiaulių rajone yra sumažėjęs, tačiau gaisrų kyla nemažai.

Asignavimų ekonomikai dalis Šiaulių rajono savivaldybės 2002-2007 m. biudžeto išlaidų struktūroje nėra pastovi: iki 2005 m. dalis mažėjo, vėliau ėmė didėti. 2002 m. savivaldybės biudžete asignavimai ekonomikai sudaro 10,7 proc. visų išlaidų, 2003 m. – 9,7 proc., 2004 m. – 5,1 proc., 2005 m. – 5,2 proc., 2006 m. – 5,8 proc. 2007 m. planuojama dar didesnė asignavimų ekonomikai dalis išlaidų struktūroje – 6,8 proc., nes nepakankamai išvystytos bei vis dar patrauklumo stokojančios turizmo paslaugos.

Asignavimų aplinkos apsaugai dalis Šiaulių rajono savivaldybės 2002-2007 m. biudžeto išlaidų struktūroje nėra pastovi: tai mažėjanti, tai didėjanti. 2002 m. savivaldybės biudžete asignavimai

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

aplinkos apsaugai sudaro 2,5 proc. visų išlaidų, 2003 m. – 2,2 proc., 2004 m. – 3,2 proc., 2005 m. – 2,6 proc., 2006 m. – 2,0 proc. 2007 m. planuojama daug didesnė asignavimų aplinkos apsaugai dalis išlaidų struktūroje – 4,9 proc. Paskutiniaisiais metais, ypač Lietuvai įstojus į ES, pradėtas kreipti ypatingas dėmesys į aplinkos taršos mažinimą. Šiaulių rajono savivaldybėje taip pat priimta nemažai sprendimų dėl atliekų tvarkymo ir jų rūšiavimo rajone. Čia pradėtas organizuoti ir antrinių žaliavų surinkimas, įrengtos bei ateityje planuojama dar daugiau įrengti konteinerinių aikštelių antrinių žaliavų surinkimui.

Asignavimų būstui ir komunaliniam ūkiui dalis Šiaulių rajono savivaldybės 2002-2007 m. biudžeto išlaidų struktūroje taip pat nėra pastovi: tai mažėjanti, tai didėjanti. 2002 m. savivaldybės biudžete asignavimai būstui ir komunaliniam ūkiui sudaro 4,8 proc. visų išlaidų, 2003 m. – 3,4 proc., 2004 m. – 7,0 proc., 2005 m. – 6,6 proc., 2006 m. – 6,3 proc. 2007 m. planuojama daug mažesnė asignavimų būstui ir komunaliniam ūkiui dalis išlaidų struktūroje – 4,4 proc. Šie asignavimai paskirstomi į dvi dalis: didesnioji tenka komunalinio ūkio ir socialinio būsto plėtros ir priežiūros programai, mažesnioji – daugiabučių namų paramos fondui.

Asignavimų sveikatos apsaugai dalis Šiaulių rajono savivaldybės 2002-2007 m. biudžeto išlaidų struktūroje yra didėjanti iki 2005 m., toliau ima mažėti. 2002 m. savivaldybės biudžete asignavimai sveikatos apsaugai sudaro 0,45 proc. visų išlaidų, 2003 m. – 0,5 proc., 2004 m. – 1,0 proc., 2005 m. – 0,5 proc., 2006 m. – 0,4 proc. 2007 m. planuojama tokia pat, kaip ir 2006 m., asignavimų sveikatos apsaugai dalis išlaidų struktūroje – 0,4 proc. Šiai sričiai derėtų skirti daugiau lėšų, nes būtina renovuoti ir remontuoti sveikatos priežiūros įstaigų pastatus, atnaujinti medicininę aparatūrą bei įrangą, medicinos transporto priemones.

Asignavimų poilsiui, kultūrai ir religijai dalis Šiaulių rajono savivaldybės 2002-2007 m. biudžeto išlaidų struktūroje kito labai nežymiai. 2002 m. savivaldybės biudžete asignavimai poilsiui, kultūrai ir religijai sudaro 5,1 proc. visų išlaidų, 2003 m. – 5,5 proc., 2004 m. – 5,8 proc., 2005 m. – 5,7 proc., 2006 m. – 7,5 proc. 2007 m. planuojama žymiai mažesnė asignavimų poilsiui, kultūrai ir religijai dalis išlaidų struktūroje – 6,3 proc. Asignavimai šiai sričiai mažėja, nes rajone mažėja bibliotekų, kultūros įstaigų skaičius.

Apibendrinant 2002-2007 m. savivaldybės biudžeto išlaidų dinaminę analizę, galima teigti, kad išlaidos kasmet sparčiai augo. Ypač stipriai išlaidos išaugo 2006 m. (16,6 proc.) dėl didesnių asignavimų poilsiui, kultūrai ir religijai, bendroms valstybės paslaugoms, ekonomikai. Mažiausiai išlaidos augo 2003 m. (3,2 proc.), nes stipriai sumažėjo asignavimai būstui ir komunaliniam ūkiui.

Remiantis atlikta 2002-2007 m. savivaldybės biudžeto išlaidų struktūrine analize, galima pastebėti, kad atskiros išlaidų rūšys kito netolygiai, nors visos išlaidos kasmet augo, išskyrus 2003 m. Konstatuotina, kad pagrindinės išlaidų struktūrinės dalys yra asignavimai švietimui ir socialinei

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

apsaugai. Tik nedidelė išlaidų dalis tenka visoms kitoms asignavimų rūšims – bendroms valstybės paslaugoms, gynybai, viešajai tvarkai ir visuomenės apsaugai, ekonomikai, aplinkos apsaugai, būstui ir komunaliniam ūkiui, sveikatos apsaugai, poilsiui, kultūrai ir religijai.

Galima teigti, kad tiek dinامينius, tiek struktūrinius savivaldybės biudžeto išlaidų pokyčius daugiausia nulėmė Lietuvos ekonominiai veiksniai, tačiau turėjo poveikį ir savivaldybės ekonominiai - socialiniai veiksniai.

2.2. Savivaldybės pajamas ir išlaidas įtakojančių veiksnių koreliacinė analizė

Kalbant apie veiksnius, labiausiai įtakojančius Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamas ir išlaidas, jau anksčiau buvo išskirtos trys jų grupės:

- 1) Šalies ekonominiai veiksniai (Lietuvos ūkio ir finansų (makroekonomikos) statistiniai duomenys);
- 2) Savivaldybės ekonominiai veiksniai (Šiaulių rajono verslo statistiniai duomenys);
- 3) Savivaldybės socialiniai veiksniai (Šiaulių rajono gyventojų ir socialiniai statistiniai duomenys).

Pasirenkant atitinkamus rodiklius iš minėtų statistinių duomenų (priedas), buvo atliekama ekonominių reiškinių tarpusavio analizė – koreliacija. Analizei pasirinkti rodikliai: iš šalies ekonominių veiksnių - bendrasis vidaus produktas (BVP), bazinės mėnesinės algos dydis, pagrindinis neapmokestinamasis minimumas; iš savivaldybės ekonominių veiksnių – veikiančių ūkio subjektų skaičius, tiesioginės užsienio investicijos, vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis; iš savivaldybės socialinių veiksnių – gyventojų skaičius, darbingo amžiaus gyventojų skaičius, bendrojo lavinimo mokyklų mokinių skaičius, socialinės pašalpos gavėjų skaičius.

Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas buvo įvertinamas pagal 1.7. skyrelyje pateiktą koreliacijos koeficiento įvertinimo skalę.

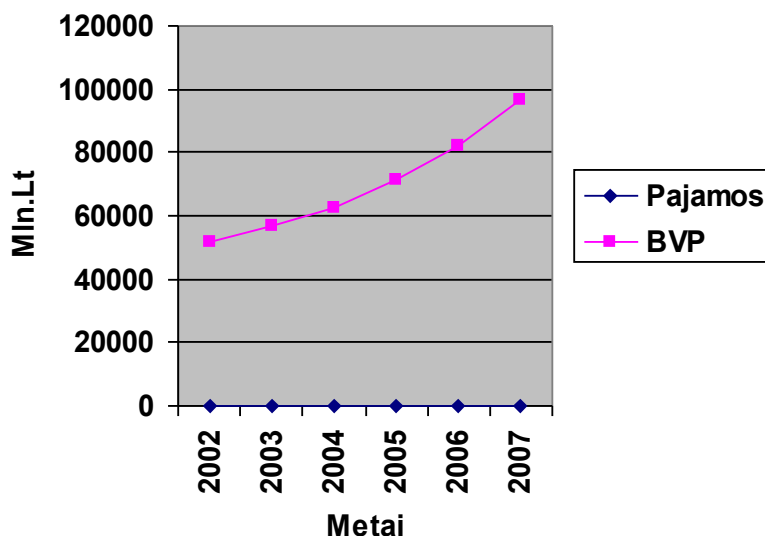
Pirmiausia analizuojami savivaldybės biudžeto pajamas lemiančių ekonominių reiškinių tarpusavio ryšiai, po to – išlaidas įtakojančių ekonominių reiškinių tarpusavio analizė.

2.2.1. Savivaldybės biudžeto pajamas įtakojančių veiksnių koreliacinė analizė

Atliekant savivaldybės biudžeto pajamas įtakojančių veiksnių koreliacinę analizę, pirmiausia analizuoti pasirinkti **šalies ekonominių veiksnių** rodikliai - bendrasis vidaus produktas (BVP), bazinės mėnesinės algos dydis, pagrindinis neapmokestinamasis minimumas.

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

Kaip vieną iš galimų savivaldybės biudžeto pajamas įtakojančių veiksnių būtų galima išskirti Lietuvos ūkio ir finansų (makroekonomikos) pagrindinį rodiklį – **bendrajį vidaus produktą (BVP)** (10 pav.).

10 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų ir BVP kitimo dinamika 2002-2007 m.

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Koreliacijos koeficientui skaičiuoti sudaroma 5 lentelė, atspindinti galimą savivaldybės biudžeto pajamų ir BVP tarpusavio ryšį.

5 lentelė

**Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų ir BVP tarpusavio ryšio priklausomybė
2002-2007 m.**

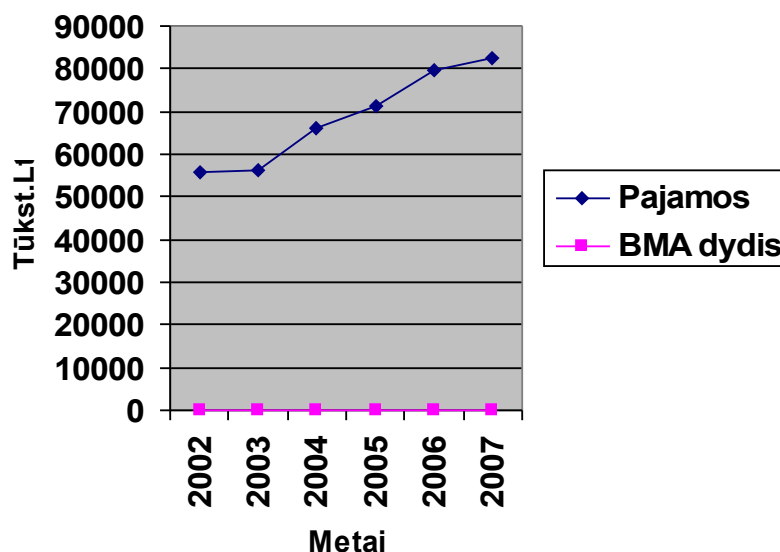
	Pajamos, mln.Lt, a	BVP, mln.Lt, y	a*a	y*y	a*y	(a-a)* (a-a)	(y-y)* (y-y)	(a-a)* (y-y)
	55,6	51971,2	3091,36	2701005629	2889598,72	168	333427600	236467
	56,0	56804,0	3136	3226694416	3181024	158	1802897	168511,4
	65,9	62586,7	4342,81	3917095017	4124463,53	7	58438380	20257,9
	71,4	71380,4	5097,96	5095161504	5096560,56	8	1320661	3275,2
	79,8	81905,2	6368,04	6708461787	6536034,96	127	136282276	131332,5
	82,6	96739,7	6822,76	9358569556	7990699,22	197	702700572	372444,4
Suma	411,3	421387,2	28858,93	31006987	29818380,99	665	1233972386	932288,4
Vidurkis	68,55	70231,2						

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas (priedas), kuris lygus 1,02, rodo, kad tarp savivaldybės biudžeto pajamų ir bendrojo vidaus produkto (BVP) yra labai glaudus tarpusavio ryšys. Kaip matyti, nuolat didėjant BVP, nuolat didėjo ir savivaldybės biudžeto pajamos.

Kaip dar vieną iš galimų savivaldybės biudžeto pajamas įtakančių veiksnių būtų galima išskirti **bazinės mėnesinės algos dydį (BMA)** (11 pav.).

11 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų ir BMA dydžio kitimo dinamika 2002-2007 m.
Šaltinis: Sudaryta autorės.

Koreliacijos koeficientui skaičiuoti sudaroma 6 lentelė, atspindinti galimą savivaldybės biudžeto pajamų ir BMA tarpusavio ryšį.

6 lentelė

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų ir BMA tarpusavio ryšio priklausomybė 2002-2007 m.

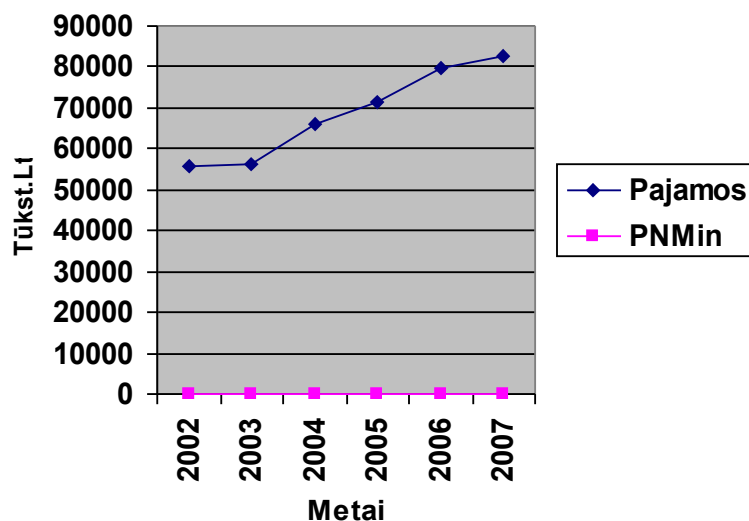
	Pajamos, tūkst.Lt, a	BMA, tūkst.Lt, y	a*a	y*y	a*y	(a-a)* (a-a)	(y-y)* (y-y)	(a-a)* (y-y)
	55590,408	0,105	3090293462	0,011025	5836,99	167943249	0,000025	64,8
	56037,2	0,105	3140167784	0,011025	5883,9	156562656	0,000025	62,56
	65898,652	0,112	4342632335	0,012544	7380,65	7028055	0,000004	-5,3
	71351,245	0,115	5091000163	0,013225	8205,39	7848654	0,000025	14,0
	79775,278	0,115	6364094980	0,013225	9174,16	126013601	0,000025	56,13
	82645,416	0,115	6830264786	0,013225	9504,22	198689209	0,000025	70,48
Suma	411298,199	0,667	28858453510	0,0742269	45985,31	664085424	0,000129	262,67
Vidurkis	68549,7	0,11						

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas (priedas), kuris lygus 0,897, rodo, kad tarp savivaldybės biudžeto pajamų ir bazinės mėnesinės algos dydžio (BMA) yra stiprus tarpusavio ryšys. Kaip matyti, 2004 m. ir 2005 m. padidėjus BMA, didėjo ir savivaldybės biudžeto pajamos.

Pagrindinį neapmokestinamąjį minimumą (PNMin) irgi tikslinga išskirti kaip vieną iš galimų savivaldybės biudžeto pajamas įtakojančių veiksnių (12 pav.).

12 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų ir PNMin kitimo dinamika 2002-2007 m.

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Koreliacijos koeficientui skaičiuoti sudaroma 7 lentelė, atspindinti galimą savivaldybės biudžeto pajamų ir PNMin tarpusavio ryšį.

7 lentelė

**Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų ir PNMin tarpusavio ryšio priklausomybė
2002-2007 m.**

	Pajamos, tūkst.Lt, a	PNMin, tūkst.Lt, y	a*a	y*y	a*y	(a-a)* (a-a)	(y-y)* (y-y)	(a-a)* (y-y)
	55590,408	0,241	3090293462	0,0581	13397,29	167943249	0,0021	596,13
	56037,2	0,29	3140167784	0,0841	16250,79	156562656	0,000009	-37,54
	65898,652	0,29	4342632335	0,0841	19110,61	7028055	0,000009	-7,95
	71351,245	0,29	5091000163	0,0841	20691,86	7848654	0,000009	8,4
	79775,278	0,29	6364094980	0,0841	23134,83	126013601	0,000009	33,68
	82645,416	0,32	6830264786	0,1024	26446,53	198689209	0,0011	465,16
Suma	411298,199	1,721	28858453510	0,4969	119031,91	664085424	0,003236	1057,88
Vidurkis	68549,7	0,287						

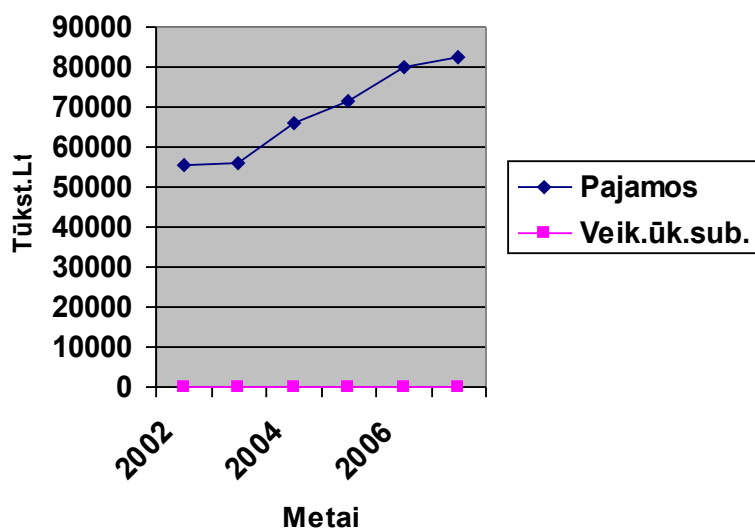
Šaltinis: Sudaryta autorės.

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas (priedas), kuris lygus 0,722, rodo, kad tarp savivaldybės biudžeto pajamų ir pagrindinio neapmokestinamojo minimumo (PNMin) yra stiprus tarpusavio ryšys. Kaip matyti, nežymia dalimi padidėjus PNMin 2003 m. ir 2007 m., didėjo ir savivaldybės biudžeto pajamos.

Tęsiant savivaldybės biudžeto pajamas įtakojančių veiksnių koreliacinę analizę, toliau analizuojami pasirinkti **savivaldybės ekonominių veiksnių** rodikliai - veikiančių ūkio subjektų skaičius, tiesioginės užsienio investicijos, vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis.

Kaip vieną iš galimų savivaldybės biudžeto pajamas įtakojančių veiksnių būtų galima išskirti savivaldybės ekonominių veiksnių svarbų rodiklį – **veikiančių ūkio subjektų skaičių** (13 pav.).

13 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų ir veikiančių ūkio subjektų skaičiaus kitimo dinamika 2002-2007 m.

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Koreliacijos koeficientui skaičiuoti sudaroma 8 lentelė, atspindinti galimą savivaldybės biudžeto pajamų ir veikiančių ūkio subjektų skaičiaus tarpusavio ryšį.

8 lentelė

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų ir veikiančių ūkio subjektų skaičiaus tarpusavio ryšio priklausomybė 2002-2007 m.

	Pajamos, tūkst.Lt, a	Veik.ūk.sub. , sk.tūkst.Lt, y	a*a	y*y	a*y	(a-a)* (a-a)	(y-y)* (y-y)	(a-a)* (y-y)
	55590,408	0,654	3090293462	0,427	36356,13	167943249	5,194	29534,23

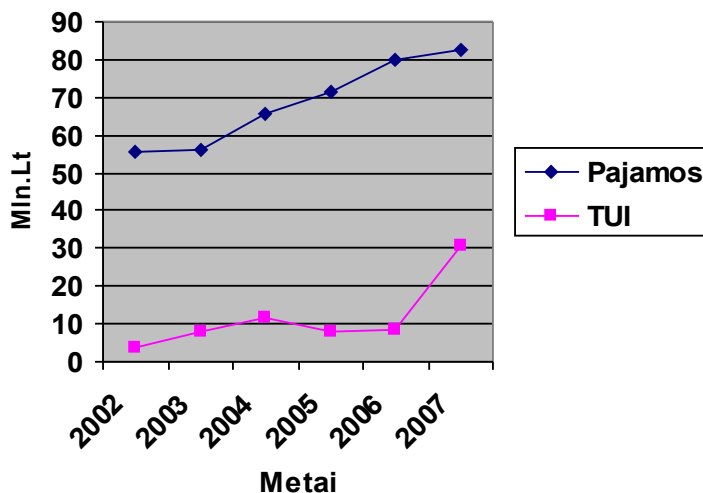
Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

	56037,2	0,670	3140167784	0,449	37544,92	156562656	5,094	28240,71
	65898,652	0,650	4342632335	0,422	42834,12	7028055	5,217	6054,99
	71351,245	0,677	5091000163	0,458	48304,79	7848654	5,053	-6297,87
	79775,278	0,671	6364094980	0,45	53529,21	126013601	5,089	-25324,9
	82645,416	0,713	6830264786	0,5	58926,18	198689209	4,866	-31095,15
Suma	411298,199	4,035	28858453510	2,706	277495,35	664085424	30,513	1112,01
Vidurkis	68549,7	0,6725						

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas (priedas), kuris lygus 0,0078, rodo, kad tarp savivaldybės biudžeto pajamų ir veikiančių ūkio subjektų skaičiaus yra labai silpnas tarpusavio ryšys. Veikiančių ūkio subjektų skaičius nepastovus: didėja 2003 m., 2005 m., 2007 m., tačiau mažėja 2004 m. ir 2006 m. Tuo tarpu savivaldybės biudžeto pajamos didėjo žymiai sparčiau ir kasmet.

Kaip dar vieną iš galimų savivaldybės biudžeto pajamas įtakojančių veiksnių būtų galima išskirti **tiesioginių užsienio investicijų (TUI) rodiklį** (14 pav.).

14 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų ir TUI kitimo dinamika 2002-2007 m.

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Koreliacijos koeficientui skaičiuoti sudaroma 9 lentelė, atspindinti galimą savivaldybės biudžeto pajamų ir tiesioginių užsienio investicijų (TUI) tarpusavio ryšį.

9 lentelė

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų ir tiesioginių užsienio investicijų (TUI) tarpusavio ryšio priklausomybė 2002-2007 m.

	Pajamos, mln.Lt, a	TUI, mln.Lt, y	a*a	y*y	a*y	(a-a)* (a-a)	(y-y)* (y-y)	(a-a)* (y-y)
	55,6	3,8	3091,36	14,44	211,28	167,7	63,20	102,95
	56,0	7,9	3136	62,41	442,4	157,5	14,82	48,32
	65,9	11,6	4342,81	134,56	764,44	7,02	0,0225	0,40

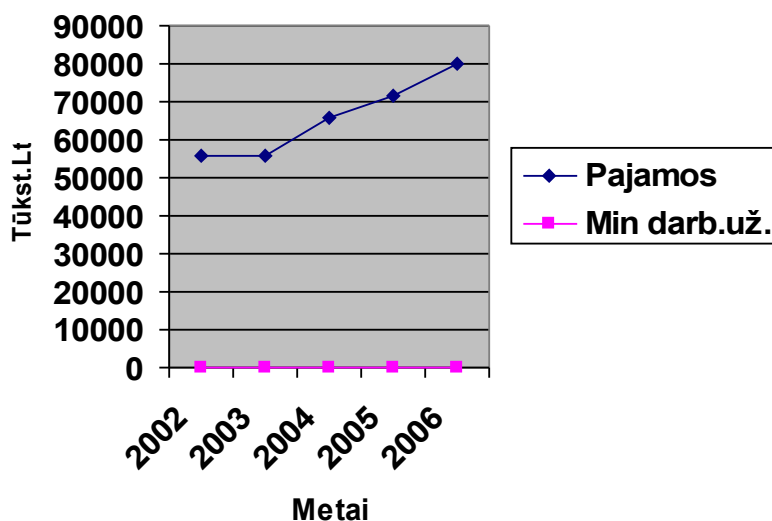
Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojančios veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

	71,4	7,8	5097,96	60,84	556,92	8,12	15,60	-11,26
	79,8	8,5	6368,04	72,25	678,3	126,56	10,56	-36,56
	82,6	30,9	6822,76	954,81	2552,34	197,40	366,72	269,06
Suma	411,3	70,5	28858,93	1299,31	5205,68	664,3	470,92	372,91
Vidurkis	68,55	11,75						

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas (priedas), kuris lygus 0,67, rodo, kad tarp savivaldybės biudžeto pajamų ir tiesioginių užsienio investicijų (TUI) yra tik pastebimas tarpusavio ryšys. Matyti, kad nuolat didėja savivaldybės biudžeto pajamos, o tuo tarpu tiesioginių užsienio investicijų (TUI) dydis yra nuolat kintantis: didėja 2003 m., 2004 m., 2006 m. ir 2007 m., tačiau yra sumažėjęs 2005 m.

Vidutinį mėnesinį darbo užmokestį irgi tikslinga išskirti kaip vieną iš galimų savivaldybės biudžeto pajamas įtakojančių veiksnių (15 pav.).

15 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų ir vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio kitimo dinamika 2002-2006 m.

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Koreliacijos koeficientui skaičiuoti sudaroma 10 lentelė, atspindinti galimą savivaldybės biudžeto pajamų ir vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio tarpusavio ryšį.

10 lentelė

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų ir vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio tarpusavio ryšio priklausomybė 2002-2006 m.

	Pajamos, tūkst.Lt, a	Min.darb.už, tūkst.Lt, y	a*a	y*y	a*y	(a-a)* (a-a)	(y-y)* (y-y)	(a-a)* (y-y)
--	----------------------------	--------------------------------	-----	-----	-----	-----------------	-----------------	-----------------

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

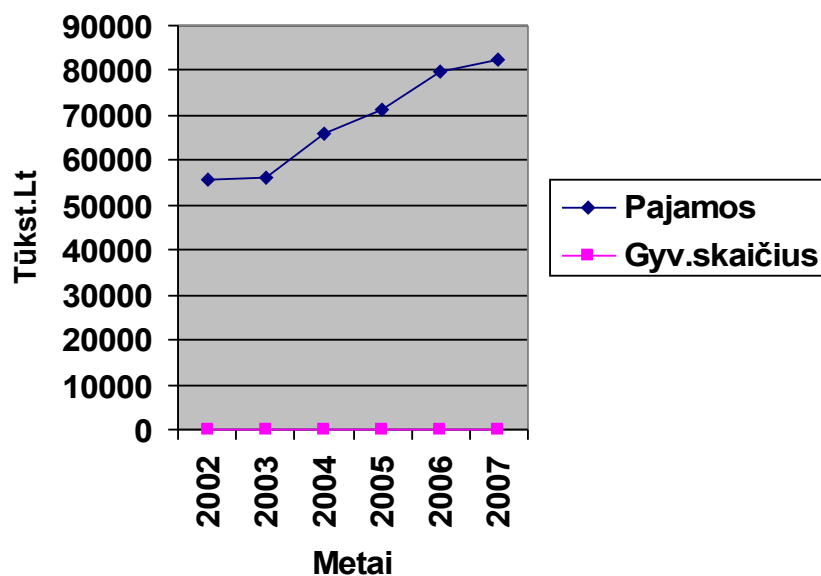
	55590,408	0,730	3090293462	0,5329	40581,0	167943249	0,0132	1490,32
	56037,2	0,757	3140167784	0,5730	42420,16	156562656	0,0077	1101,10
	65898,652	0,819	4342632335	0,6708	53971,0	7028055	0,0007	68,93
	71351,245	0,879	5091000163	0,7726	62717,74	7848654	0,0012	95,25
	79775,278	1,039	6364094980	1,0795	82886,51	126013601	0,0376	2177,76
Suma	328652,783	4,224	22028188724	3,6288	282576,41	465396215	0,0604	4933,36
Vidurkis	65730,56	0,845						

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas (priedas), kuris lygus 0,93, rodo, kad tarp savivaldybės biudžeto pajamų ir vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio yra labai stiprus tarpusavio ryšys. Kaip matyti, nuolat didėjant vidutiniam mėnesinio darbo užmokesčiui, kasmet didėjo ir savivaldybės biudžeto pajamos.

Tęsiant savivaldybės biudžeto pajamas įtakojančių veiksnių koreliacinę analizę, toliau analizuojami pasirinkti **savivaldybės socialinių veiksnių** rodikliai – gyventojų skaičius, darbingo amžiaus gyventojų skaičius, bendrojo lavinimo mokyklų mokinių skaičius, socialinės pašalpos gavėjų skaičius.

Gyventojų skaičių irgi tikslinga išskirti kaip vieną iš galimų savivaldybės biudžeto pajamas įtakojančių veiksnių (16 pav.).

16 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų ir gyventojų skaičiaus kitimo dinamika 2002-2007m.

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Koreliacijos koeficientui skaičiuoti sudaroma 11 lentelė, atspindinti galimą savivaldybės biudžeto pajamų ir gyventojų skaičiaus tarpusavio ryšį.

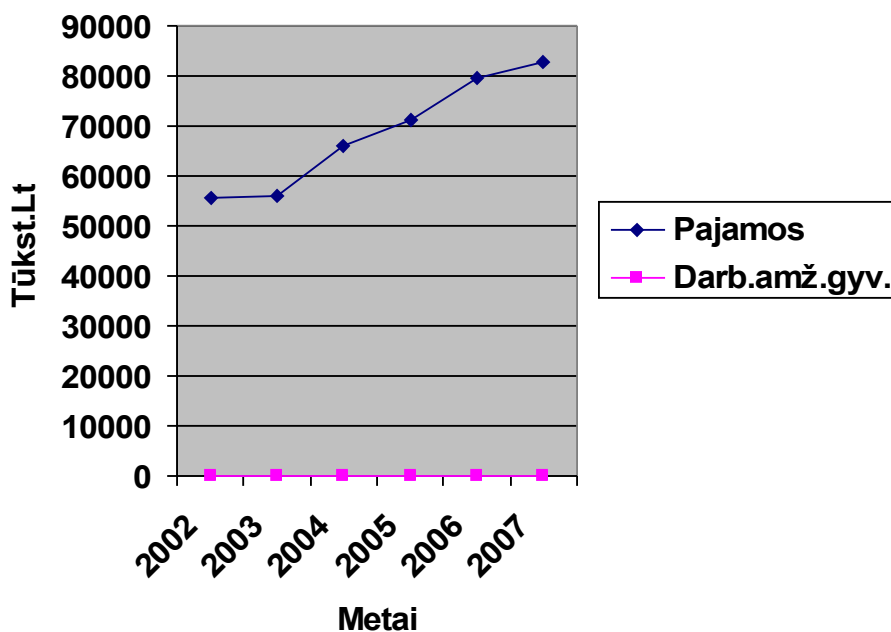
Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų ir gyventojų skaičiaus tarpusavio ryšio priklausomybė 2002-2007 m.

	Pajamos, tūkst.Lt, a	Gyv.sk., tūkst.Lt, y	a*a	y*y	a*y	(a-a)* (a-a)	(y-y)* (y-y)	(a-a)* (y-y)
	55590,408	51,646	3090293462	2667,31	2871022,21	167943249	0,178	-5468,82
	56037,2	51,539	3140167784	2656,27	2888101,25	156562656	0,099	-3941,44
	65898,652	51,481	4342632335	2650,29	3392528,50	7028055	0,066	-681,32
	71351,245	51,316	5091000163	2633,33	3661460,49	7848654	0,008	257,74
	79775,278	50,880	6364094980	2588,77	4058966,14	126013601	0,118	-3861,6
	82645,416	50,480	6830264786	2548,23	4171940,60	198689209	0,554	-10487,21
Suma	411298,199	307,342	28858453510	15744,2	21044019,19	664085424	1,023	-24182,65
Vidurkis	68549,7	51,224						

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas (priedas), kuris lygus - 0,928, rodo, kad tarp savivaldybės biudžeto pajamų ir gyventojų skaičiaus yra atvirkštinis labai stiprus tarpusavio ryšys. Vadinasi, savivaldybės biudžeto pajamoms kasmet didėjant, gyventojų skaičius Šiaulių rajone nuolat mažėja.

Kaip dar vieną iš savivaldybės biudžeto pajamas įtakojančių veiksnių būtų galima išskirti **darbingo amžiaus gyventojų skaičių** (17 pav.).

17 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų ir darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus kitimo dinamika 2002-2007m.

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

Koreliacijos koeficientui skaičiuoti sudaroma 12 lentelė, atspindinti galimą savivaldybės biudžeto pajamų ir darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus tarpusavio ryšį.

12 lentelė

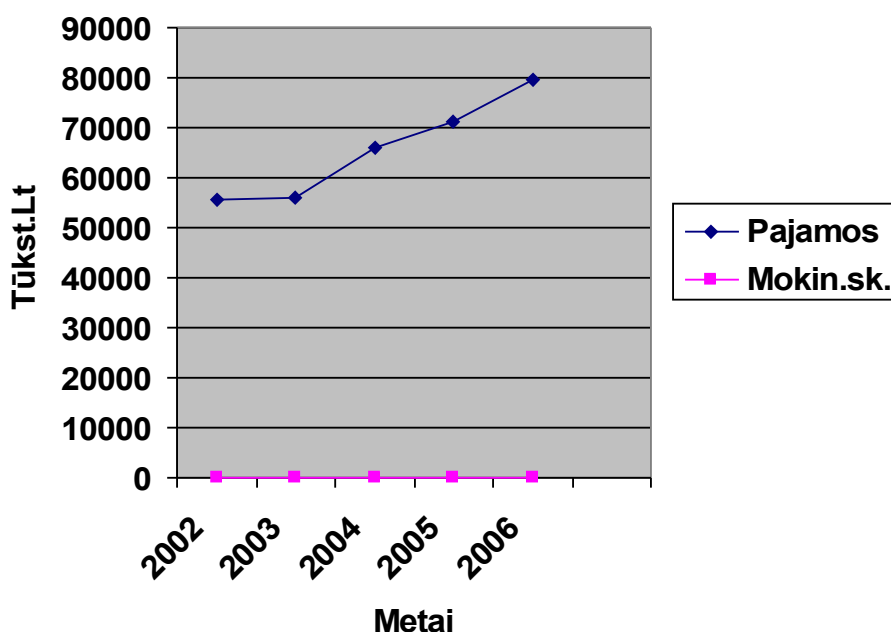
Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų ir darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus tarpusavio ryšio priklausomybė 2002-2007 m.

	Pajamos, tūkst.litų, a	Darb.amž.gyv., tūkst. y	a*a	y*y	a*y	(a-a)* (a-a)	(y-y)* (y-y)	(a-a)* (y-y)
	55590,408	28,667	3090293462	821,8	1593610	167943249	1,07	13387
	56037,2	29,225	3140167784	854,1	1637687	156562656	0,23	5943
	65898,652	29,563	4342632335	874,0	1948162	7028055	0,02	363
	71351,245	30,022	5091000163	901,3	2142107	7848654	0,1	902
	79775,278	30,294	6364094980	917,7	2416712	126013601	0,35	6668
	82645,416	30,595	6830264786	936,0	2528536	198689209	0,8	12616
Suma	411298,199	178,366	28858453510	5304,9	12266814	664085424	2,57	39879
Vidurkis	68549,7	29,7						

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas, kuris lygus 0,96, rodo, kad tarp savivaldybės biudžeto pajamų ir darbingo amžiaus gyventojų Šiaulių rajone skaičiaus yra labai stiprus tarpusavio ryšys. Kaip matyti, nuolat didėjant darbingo amžiaus gyventojų skaičiui, kasmet didėjo ir savivaldybės biudžeto pajamos.

Kitas savivaldybės biudžeto pajamas įtakojantis veiksnys galėtų būti **bendrojo lavinimo mokyklų mokinių skaičius** (18 pav.).

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

18 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų ir bendrojo lavinimo mokyklų mokinių skaičiaus kitimo dinamika 2002-2006m.

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Koreliacijos koeficientui skaičiuoti sudaroma 13 lentelė, atspindinti galimą savivaldybės biudžeto pajamų ir bendrojo lavinimo mokyklų mokinių skaičiaus tarpusavio ryšį.

13 lentelė

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų ir bendrojo lavinimo mokyklų mokinių skaičiaus tarpusavio ryšio priklausomybė 2002-2006 m.

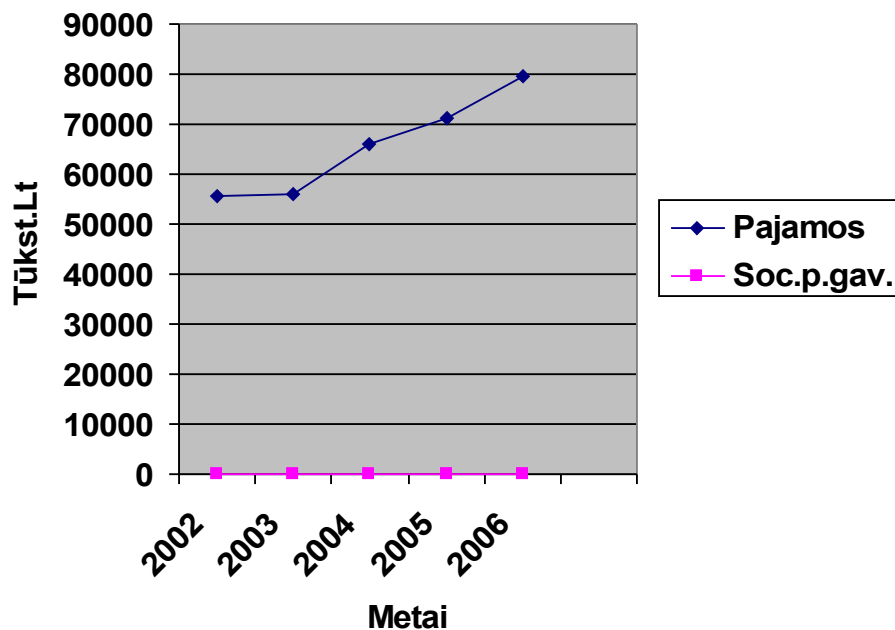
	Pajamos, tūkst.litų, a	Mokinių sk., tūkst. y	a*a	y*y	a*y	(a-a)* (a-a)	(y-y)* (y-y)	(a-a)* (y-y)
	55590,408	7,953	3090293462	63,25	442110,51	167943249	0,205209	-5870,56
	56037,2	7,799	3140167784	60,82	437034,12	156562656	0,089401	-3741,24
	65898,652	7,583	4342632335	57,5	499709,48	7028055	0,006889	-220,04
	71351,245	7,221	5091000163	52,14	515227,34	7848654	0,077841	-781,63
	79775,278	6,858	6364094980	47,03	547098,86	126013601	0,412164	-7206,82
Suma	328652,783	37,414	22028188724	280,74	2441180,31	465396215	0,791504	-17820,29
Vidurkis	65730,56	7,5						

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas, kuris lygus -0,928, rodo, kad tarp savivaldybės biudžeto pajamų ir bendrojo lavinimo mokyklų mokinių skaičiaus yra labai stiprus atvirkštinis tarpusavio ryšys. Kaip matyti, nuolat mažėjant bendrojo lavinimo mokyklų mokinių skaičiui, kasmet didėjo savivaldybės biudžeto pajamos.

Kitas savivaldybės biudžeto pajamas įtakojantis veiksnys galėtų būti **socialinės pašalpos gavėjų skaičius** (19 pav.).

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

19 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų ir socialinės pašalpos gavėjų skaičiaus kitimo dinamika 2002-2006m.

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Koreliacijos koeficientui skaičiuoti sudaroma 14 lentelė, atspindinti galimą savivaldybės biudžeto pajamų ir socialinės pašalpos gavėjų skaičiaus tarpusavio ryšį.

14 lentelė

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų ir socialinės pašalpos gavėjų skaičiaus tarpusavio ryšio priklausomybė 2002-2006 m.

	Pajamos, tūkst.litų, a	Soc.paš. gav. sk., tūkst. y	a*a	y*y	a*y	(a-a)* (a-a)	(y-y)* (y-y)	(a-a)* (y-y)
	55590,408	2,777	3090293462	7,712	154374,56	167943249	1,055	-13309,19
	56037,2	2,868	3140167784	8,225	160714,69	156562656	1,250	-13988,97
	65898,652	1,564	4342632335	2,446	103065,49	7028055	0,034	493,09
	71351,245	0,837	5091000163	0,701	59720,99	7848654	0,834	-2557,81
	79775,278	0,701	6364094980	0,491	55922,47	126013601	1,1	-11775,63
Suma	328652,783	8,747	22028188724	19,575	533798,2	465396215	4,273	-41138,51
Vidurkis	65730,56	1,75						

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas, kuris lygus -0,923, rodo, kad tarp savivaldybės biudžeto pajamų ir socialinės pašalpos gavėjų skaičiaus yra labai stiprus atvirkštinis tarpusavio ryšys. Kaip

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

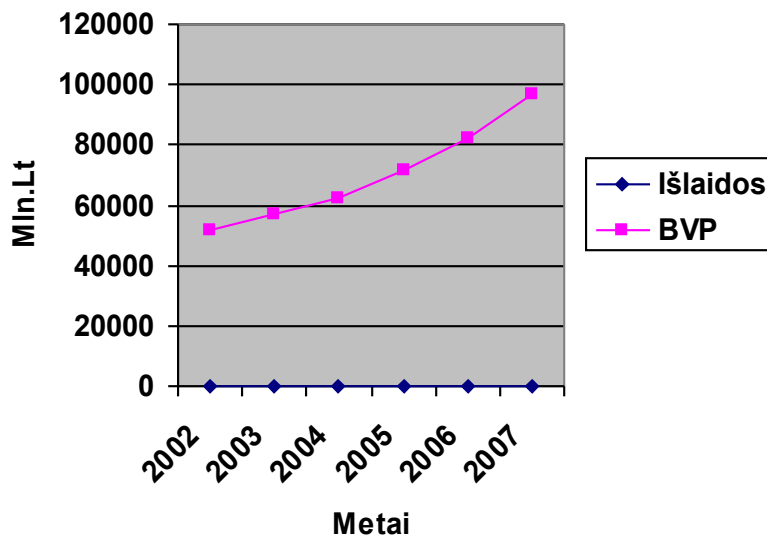
matyti, nuo 2004 m. nuolat mažėjant socialinės pašalpos gavėjų skaičiui, savivaldybės biudžeto pajamos kasmet didėja.

Vertinant apskaičiuotus savivaldybės biudžeto pajamas įtakojančių veiksnių koreliacijos koeficientus, galima teigti, kad pajamas stipriausiai įtakoja bendrasis vidaus produktas (BVP), t.y. šalies ekonominis veiksnys. Kiti labai stipriai savivaldybės biudžeto pajamas įtakojantys veiksniai yra: darbingo amžiaus gyventojų skaičius, vidutinis mėnesinis darbo užmokestis. Pajamas taip pat stipriai veikia bazinės mėnesinės algos (BMA) dydis, pagrindinis neapmokestinamasis minimumas. Pastebimas ir tiesioginių užsienio investicijų poveikis savivaldybės biudžeto pajamoms. Tuo tarpu veikiančių ūkio subjektų skaičiaus poveikis pajamoms yra labai silpnas. Koreliacijos koeficientų skaičiavimai atskleidė, kad egzistuoja labai stiprus atvirkštinis ryšys tarp savivaldybės biudžeto pajamų ir gyventojų Šiaulių rajone skaičiaus, tarp savivaldybės biudžeto pajamų ir bendrojo lavinimo mokyklų mokinių skaičiaus, tarp savivaldybės biudžeto pajamų ir socialinės pašalpos gavėjų skaičiaus. Savivaldybės biudžeto pajamoms didėjant, gyventojų Šiaulių rajone, bendrojo lavinimo mokyklų mokinių ir socialinės pašalpos gavėjų skaičius mažėja.

2.2.2. Savivaldybės biudžeto išlaidas įtakojančių veiksnių koreliacinė analizė

Atliekant savivaldybės biudžeto išlaidas (asignavimus) įtakojančių veiksnių koreliacinę analizę, pirmiausia analizuota pasirinktų **šalies ekonominių veiksnių** rodiklių - bendrasis vidaus produktas (BVP), bazinės mėnesinės algos dydis, pagrindinis neapmokestinamasis minimumas - įtaka.

Kaip vieną iš galimų savivaldybės biudžeto išlaidas įtakojančių veiksnių būtų galima išskirti Lietuvos ūkio ir finansų (makroekonomikos) pagrindinį rodiklį – **bendrajį vidaus produktą (BVP)** (20 pav.).

20 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų ir BVP kitimo dinamika 2002-2007 m.

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Koreliacijos koeficientui skaičiuoti sudaroma 15 lentelė, atspindinti galimą savivaldybės biudžeto išlaidų ir BVP tarpusavio ryšį.

15 lentelė

**Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų ir BVP tarpusavio ryšio priklausomybė
2002-2007 m.**

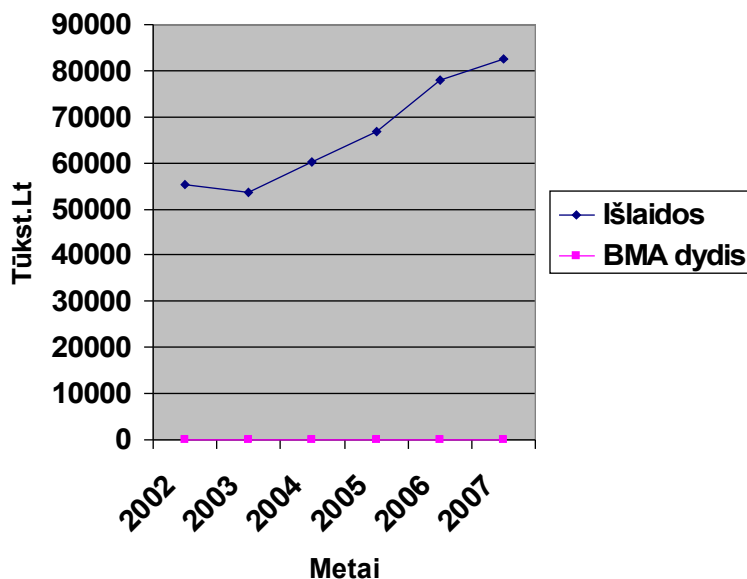
	Išlaidos, mln.Lt, a	BVP, mln.Lt, y	a*a	y*y	a*y	(a-a)* (a-a)	(y-y)* (y-y)	(a-a)* (y-y)
	55,3	51971,2	3058,09	2701005629	2874007,36	114,92	333427600	195747,2
	53,5	56804,0	2862,25	3226694416	3039014	156,75	1802897	168108,54
	60,0	62586,7	3600	3917095017	3755202	36,24	58438380	46019,89
	66,8	71380,4	4462,24	5095161504	4768210,72	0,6084	1320661	896,38
	77,9	81905,2	6068,41	6708461787	6380415,08	141,13	136282276	138687,12
	82,6	96739,7	6822,76	9358569556	7990699,22	274,9	702700572	439510,93
Suma	396,1	421387,2	26873,75	31006987909	28807548,38	724,55	1233972386	988970,06
Vidurkis	66,02	70231,2						

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas (priedas), kuris lygus 1,05, rodo, kad tarp savivaldybės biudžeto išlaidų ir BVP yra labai glaudus tarpusavio ryšys. Kaip matyti, didėjant BVP, didėjo ir savivaldybės biudžeto išlaidos. Išimtis 2003 m., kai BVP padidėjus 9,3 proc., savivaldybės biudžeto išlaidos sumažėjo 3,2 proc.

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

Kaip dar vieną iš galimų savivaldybės biudžeto išlaidas įtakojančių veiksnių būtų galima išskirti **bazinės mėnesinės algos dydį (BMA)** (21 pav.).

21 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų ir BMA dydžio kitimo dinamika 2002-2007 m.
Šaltinis: Sudaryta autorės.

Koreliacijos koeficientui skaičiuoti sudaroma 16 lentelė, atspindinti galimą savivaldybės biudžeto išlaidų ir BMA tarpusavio ryšį.

16 lentelė

**Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų ir BMA tarpusavio ryšio priklausomybė
2002-2007 m.**

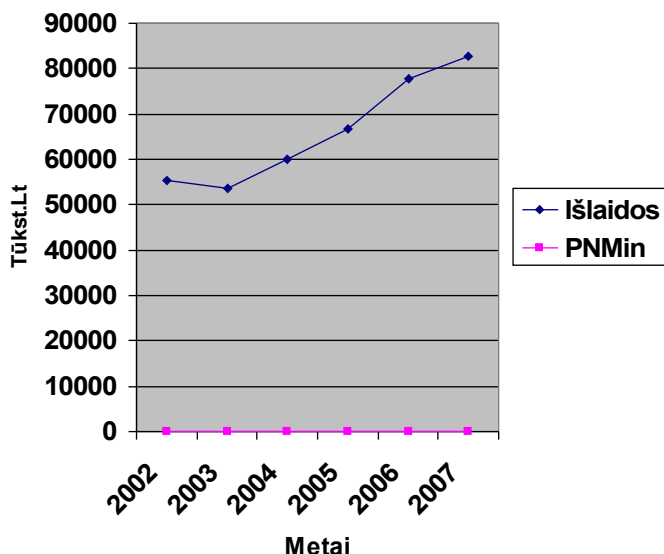
	Išlaidos, tūkst.Lt, a	BMA, tūkst.Lt, y	a*a	y*y	a*y	(a-a)* (a-a)	(y-y)* (y-y)	(a-a)* (y-y)
	55267,1	0,105	3054452342,41	0,011025	5803,04	115644774	0,000025	53,8
	53478,4	0,105	2859939266,56	0,011025	5615,23	157314958	0,000025	62,7
	60075,785	0,112	3609099943,37	0,012544	6728,49	35344701	0,000004	-11,9
	66793,805	0,115	4461412386,38	0,013225	7681,29	597342	0,000025	3,9
	77865,05	0,115	6062966011,5	0,013225	8954,48	140283273	0,000025	59,2
	82645,416	0,115	6830264785,81	0,013225	9504,22	276373668	0,000025	83,1
Suma	396125,556	0,667	26878134736,03	0,074269	44286,75	725558716	0,000129	250,8
Vidurkis	66020,926	0,11						

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas (priedas), kuris lygus 0,82, rodo, kad tarp savivaldybės biudžeto išlaidų ir BMA yra stiprus tarpusavio ryšys. Kaip matyti, maža dalimi netolygiai didėjant BMA 2004 m. ir 2005 m., didėjo ir savivaldybės biudžeto išlaidos, išskyrus 2003 m.

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

Pagrindinį neapmokestinamąjį minimumą (PNMin) irgi tikslinga išskirti kaip vieną iš galimų savivaldybės biudžeto išlaidas įtakojančių veiksnių (22 pav.).

22 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų ir PNMin kitimo dinamika 2002-2007 m.

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Koreliacijos koeficientui skaičiuoti sudaroma 17 lentelė, atspindinti galimą savivaldybės biudžeto išlaidų ir PNMin tarpusavio ryšį.

17 lentelė

**Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų ir PNMin tarpusavio ryšio priklausomybė
2002-2007 m.**

	Išlaidos, tūkst.Lt, a	PNMin, tūkst.Lt, y	a*a	y*y	a*y	(a-a)* (a-a)	(y-y)* (y-y)	(a-a)* (y-y)
	55267,1	0,241	3054452342,41	0,0581	13319,37	0,0021	0,0021	494,68
	53478,4	0,29	2859939266,56	0,0841	15508,74	0,000009	0,000009	-37,63
	60075,785	0,29	3609099943,37	0,0841	17421,98	0,000009	0,000009	-17,84
	66793,805	0,29	4461412386,38	0,0841	19370,20	0,000009	0,000009	2,32
	77865,05	0,29	6062966011,5	0,0841	22580,86	0,000009	0,000009	35,53
	82645,416	0,32	6830264785,81	0,1024	26446,53	0,0011	0,0011	548,61
Suma	411298,199	1,721	26878134736,03	0,4969	114647,68	0,003236	0,003236	1025,67
Vidurkis	68549,7	0,287						

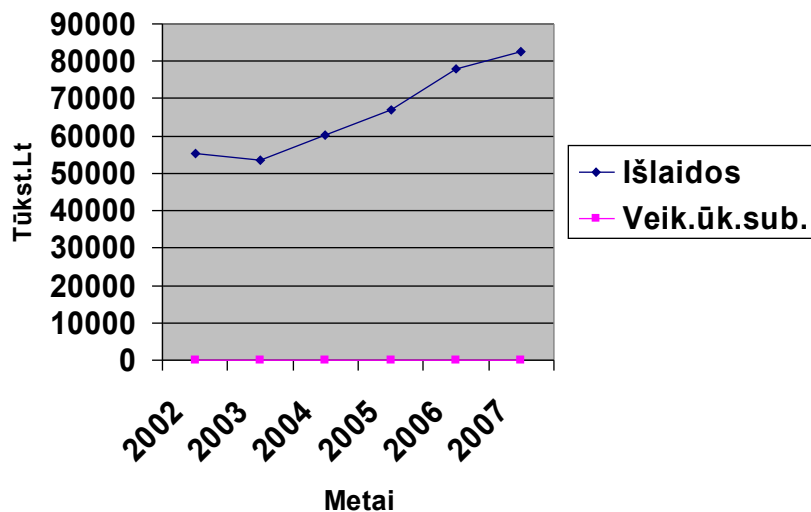
Šaltinis: Sudaryta autorės.

Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas (priedas), kuris lygus 0,669, rodo, kad tarp savivaldybės biudžeto išlaidų ir pagrindinio neapmokestinamojo minimumo (PNMin) yra pastebimas ryšys. Kaip matyti, nežymia dalimi padidėjus PNMin 2007 m., didėjo ir savivaldybės biudžeto išlaidos. Tačiau padidėjus PNMin 2003 m., savivaldybės biudžeto išlaidos sumažėjo.

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

Tęsiant savivaldybės biudžeto išlaidas įtakojančių veiksnių koreliacinę analizę, toliau analizuojami pasirinkti **savivaldybės ekonominių veiksnių** rodikliai - veikiančių ūkio subjektų skaičius, tiesioginės užsienio investicijos, vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis.

Kaip vieną iš galimų savivaldybės biudžeto išlaidas įtakojančių veiksnių būtų galima išskirti savivaldybės ekonominių veiksnių svarbų rodiklį – **veikiančių ūkio subjektų skaičių** (23 pav.).

23 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų ir veikiančių ūkio subjektų skaičiaus kitimo dinamika 2002-2007 m.

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Koreliacijos koeficientui skaičiuoti sudaroma 18 lentelė, atspindinti galimą savivaldybės biudžeto išlaidų ir veikiančių ūkio subjektų skaičiaus tarpusavio ryšį.

18 lentelė

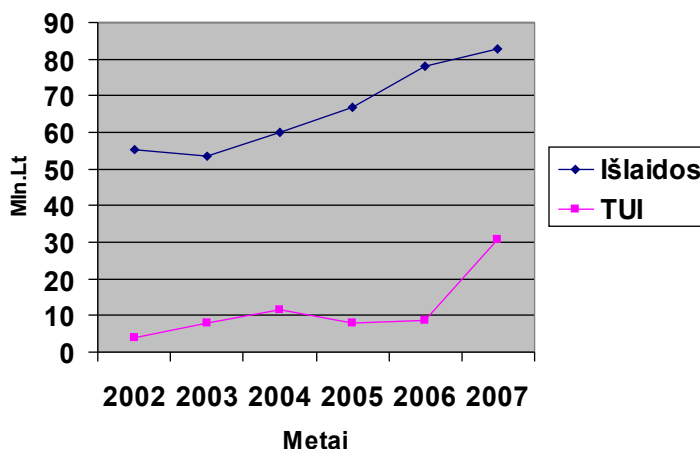
Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų ir veikiančių ūkio subjektų skaičiaus tarpusavio ryšio priklausomybė 2002-2007 m.

	Išlaidos, tūkst.Lt, a	Veik. ūk. s., sk. tūkst.Lt, y	a*a	y*y	a*y	(a-a)* (a-a)	(y-y)* (y-y)	(a-a)* (y-y)
	55267,1	0,654	3054452342,41	0,427	36144,68	115644773,6	5,194	24507,97
	53478,4	0,670	2859939266,56	0,449	35830,53	157314958,5	5,094	28308,48
	60075,785	0,650	3609099943,37	0,422	39049,26	35344701,51	5,217	13578,7
	66793,805	0,677	4461412386,38	0,458	45219,41	597341,95	5,053	-1737,43
	77865,05	0,671	6062966011,5	0,45	52247,45	140283273,3	5,089	-26720,34
	82645,416	0,713	6830264785,81	0,5	58926,18	276373667,8	4,866	-36673,62
Suma	396125,556	4,035	26878134736,03	2,706	267417,51	725558716,6	30,513	1263,76
Vidurkis	66020,926	0,6725						

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas (priedas), kuris lygus 0,0085, rodo, kad tarp savivaldybės biudžeto išlaidų ir veikiančių ūkio subjektų skaičiaus yra labai silpnas tarpusavio ryšys. Kaip matyti, nežymia dalimi kintant veikiančių ūkio subjektų skaičiui, savivaldybės biudžeto išlaidos didėjo, išskyrus 2003 m. Tuo tarpu veikiančių ūkio subjektų skaičius nepastovus: didėja 2003 m., 2005 m., 2007 m., tačiau mažėja 2004 m., 2006 m.

Kaip dar vieną iš galimų savivaldybės biudžeto išlaidas įtakančių veiksnių būtų galima išskirti **tiesioginių užsienio investicijų (TUI) rodiklį** (24 pav.).

24 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų ir TUI kitimo dinamika 2002-2007 m.

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Koreliacijos koeficientui skaičiuoti sudaroma 19 lentelė, atspindinti galimą savivaldybės biudžeto išlaidų ir tiesioginių užsienio investicijų (TUI) tarpusavio ryšį.

19 lentelė

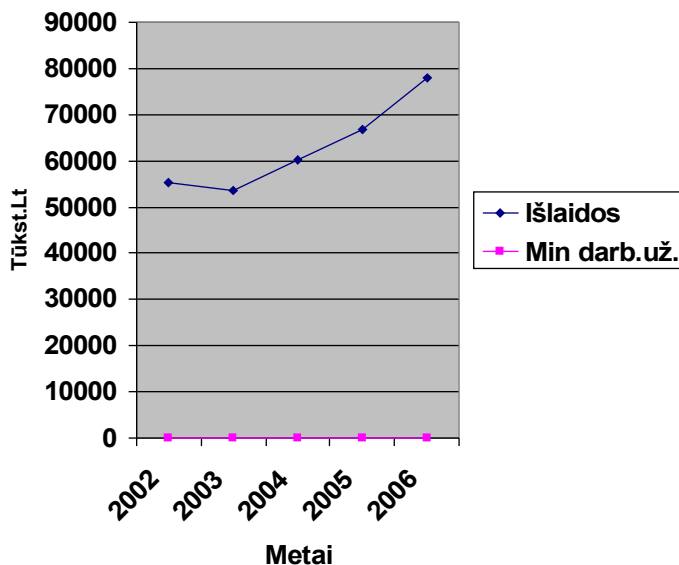
Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų ir tiesioginių užsienio investicijų (TUI) tarpusavio ryšio priklausomybė 2002-2007 m.

	Išlaidos, mln.Lt, a	TUI, mln.Lt, y	a*a	y*y	a*y	(a-a)* (a-a)	(y-y)* (y-y)	(a-a)* (y-y)
	55,3	3,8	3058,09	14,44	210,14	144,92	63,20	85,224
	53,5	7,9	2862,25	62,41	420,28	156,75	14,82	48,202
	60,0	11,6	3600	134,56	696	36,24	0,0225	0,903
	66,8	7,8	4462,24	60,84	521,04	0,6084	15,60	-3,081
	77,9	8,5	6068,41	72,25	662,15	141,13	10,56	-38,61
	82,6	30,9	6822,76	954,81	2552,34	274,9	366,72	317,507
Suma	396,1	70,5	26873,75	1299,31	5061,95	724,55	470,92	410,145
Vidurkis	66,02	11,75						

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas (priedas), kuris lygus 0,702, rodo, kad tarp savivaldybės biudžeto išlaidų ir tiesioginių užsienio investicijų (TUI) yra tik pastebimas tarpusavio ryšys. Matyti, kad didėjant savivaldybės biudžeto išlaidoms nuo 2004 m., tiesioginių užsienio investicijų (TUI) dydis yra labai netolygus: tai padidėja, tai sumažėja.

Vidutinį mėnesinį darbo užmokestį irgi tikslinga išskirti kaip vieną iš galimų savivaldybės biudžeto išlaidas įtakančių veiksnių (25 pav.).

25 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų ir vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio kitimo dinamika 2002-2006 m.

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Koreliacijos koeficientui skaičiuoti sudaroma 20 lentelė, atspindinti galimą savivaldybės biudžeto išlaidų ir vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio tarpusavio ryšį.

20 lentelė

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų ir vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio tarpusavio ryšio priklausomybė 2002-2006 m.

	Išlaidos, tūkst.Lt, a	Min.darb.už, tūkst.Lt, y	a*a	y*y	a*y	(a-a)* (a-a)	(y-y)* (y-y)	(a-a)* (y-y)
	55267,1	0,730	3054452342,41	0,5329	40344,98	55189000,94	0,0132	854,3270
	53478,4	0,757	2859939266,56	0,5730	40483,15	84964702,82	0,0077	811,1514
	60075,785	0,819	3609099943,37	0,6708	49202,07	6865683,86	0,0007	68,1264
	66793,805	0,879	4461412386,38	0,7726	58711,75	16791759,95	0,0012	139,3244
	77865,05	1,039	6062966011,5	1,0795	80901,79	230099167,8	0,0376	2942,7899
Suma	313480,14	4,224	20047869950,22	3,6288	269643,74	393910315,3	0,0604	4815,7191

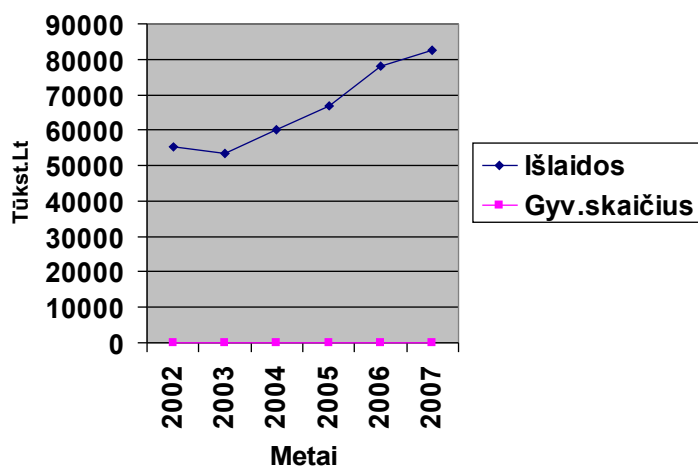
Vidurkis	62696,03	0,845						
-----------------	----------	-------	--	--	--	--	--	--

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas (priedas), kuris lygus 0,99, rodo, kad tarp savivaldybės biudžeto išlaidų ir vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio yra labai stiprus tarpusavio ryšys. Kaip matyti, didėjant vidutiniam mėnesinio darbo užmokesčiui, nuo 2004 m. nuolat didėjo ir savivaldybės biudžeto išlaidos.

Tęsiant savivaldybės biudžeto išlaidas įtakojančių veiksnių koreliacinę analizę, toliau analizuojami pasirinkti **savivaldybės socialinių veiksnių** rodikliai – gyventojų skaičius, darbingo amžiaus gyventojų skaičius, bendrojo lavinimo mokyklų mokinių skaičius, socialinės pašalpos gavėjų skaičius.

Gyventojų skaičių irgi tikslinga išskirti kaip vieną iš galimų savivaldybės biudžeto išlaidas įtakojančių veiksnių (26 pav.).

26 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų ir gyventojų skaičiaus kitimo dinamika 2002-2007m.

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Koreliacijos koeficientui skaičiuoti sudaroma 21 lentelė, atspindinti galimą savivaldybės biudžeto išlaidų ir gyventojų skaičiaus tarpusavio ryšį.

21 lentelė

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų ir gyventojų skaičiaus tarpusavio ryšio priklausomybė 2002-2007 m.

	Išlaidos, tūkst.Lt, a	Gyv.sk., tūkst.Lt, y	a*a	y*y	a*y	(a-a)* (a-a)	(y-y)* (y-y)	(a-a)* (y-y)
--	-----------------------------	----------------------------	-----	-----	-----	-----------------	-----------------	-----------------

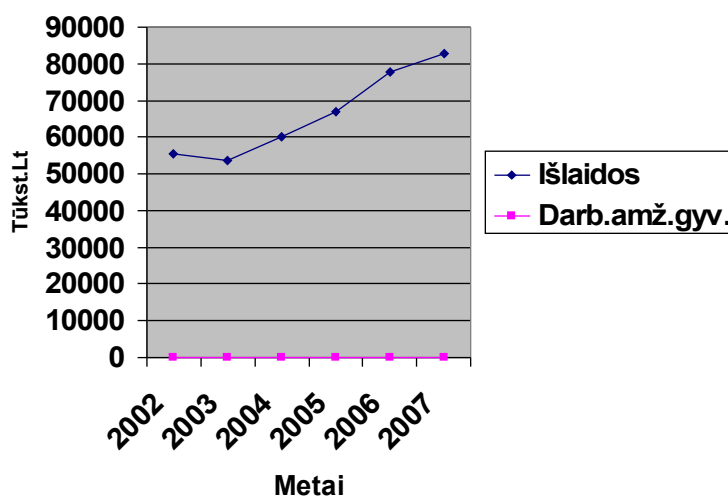
Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

	55267,1	51,646	3054452342,41	2667,31	2854324,65	115644773,6	0,178	-4538,11
	53478,4	51,539	2859939266,56	2656,27	2756223,26	157314958,5	0,099	-3950,9
	60075,785	51,481	3609099943,37	2650,29	3092761,49	35344701,51	0,066	-1527,9
	66793,805	51,316	4461412386,38	2633,33	3427590,9	597341,95	0,008	71,10
	77865,05	50,880	6062966011,5	2588,77	3961773,74	140283273,3	0,118	-4074,38
	82645,416	50,480	6830264785,81	2548,23	4171940,6	276373667,8	0,554	-12368,62
Suma	396125,556	307,342	26878134736,03	15744,2	20264614,64	725558716,6	1,023	-26388,81
Vidurkis	66020,926	51,224						

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas (priedas), kuris lygus - 0,97, rodo, kad tarp savivaldybės biudžeto išlaidų ir gyventojų skaičiaus yra atvirkštinis labai stiprus tarpusavio ryšys. Vadinas, mažėjant gyventojų skaičiui, savivaldybės biudžeto išlaidos turėtų didėti, ir atvirkščiai. Toks reiškinys ir pastebimas nuo 2004 m.: išlaidos nuolat didėja, o gyventojų skaičius mažėja.

Kaip dar vieną iš savivaldybės biudžeto išlaidas įtakojančių veiksnių būtų galima išskirti **darbingo amžiaus gyventojų skaičių** (27 pav.).

27 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų ir darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus kitimo dinamika 2002-2007m.

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Koreliacijos koeficientui skaičiuoti sudaroma 22 lentelė, atspindinti galimą savivaldybės biudžeto išlaidų ir darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus tarpusavio ryšį.

22 lentelė

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų ir darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus tarpusavio ryšio priklausomybė 2002-2007 m.

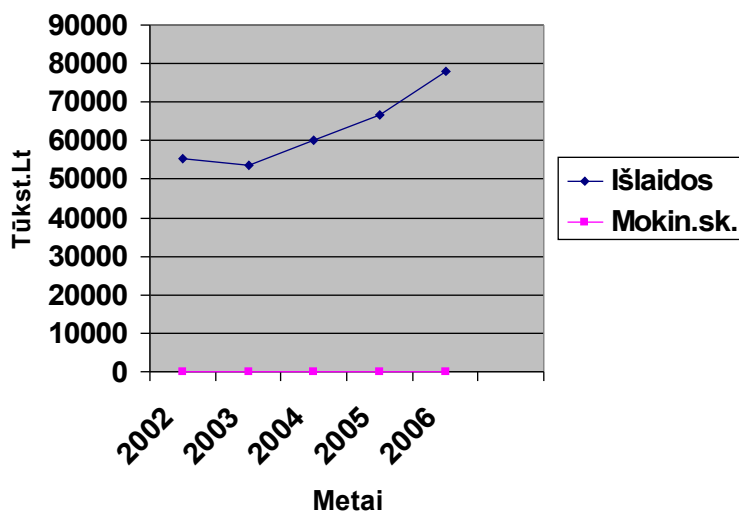
Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

	Išlaidos, tūkst.litų, a	Darb.amž.gyv., tūkst. y	a*a	y*y	a*y	(a-a)* (a-a)	(y-y)* (y-y)	(a-a)* (y-y)
	55267,1	28,667	3054452342,41	821,8	1584341,96	115644774	1,07	11108,70
	53478,4	29,225	2859939266,56	854,1	1562906,24	157314958	0,23	5957,70
	60075,785	29,563	3609099943,37	874,0	1776020,43	35344701	0,02	814,48
	66793,805	30,022	4461412386,38	901,3	2005283,61	597342	0,1	248,87
	77865,05	30,294	6062966011,5	917,7	2358843,82	140283273	0,35	7035,41
	82645,416	30,595	6830264785,81	936,0	2528536,50	276373668	0,8	14878,92
Suma	396125,556	178,366	26878134736,03	5304,9	11815932,56	725558716	2,57	40044,08
Vidurkis	66020,926	29,7						

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas, kuris lygus 0,927, rodo, kad tarp savivaldybės biudžeto išlaidų ir darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus yra labai stiprus tarpusavio ryšys. Kaip matyti, nuolat didėjant darbingo amžiaus gyventojų skaičiui, nuo 2004 m. kasmet didėjo ir savivaldybės biudžeto išlaidos.

Kitas savivaldybės biudžeto išlaidas įtakojantis veiksnys galėtų būti **bendrojo lavinimo mokyklų mokinių skaičius** (28 pav.).

28 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų ir bendrojo lavinimo mokyklų mokinių skaičiaus kitimo dinamika 2002-2006m.

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Koreliacijos koeficientui skaičiuoti sudaroma 23 lentelė, atspindinti galimą savivaldybės biudžeto išlaidų ir bendrojo lavinimo mokyklų mokinių skaičiaus tarpusavio ryšį.

23 lentelė

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų ir bendrojo lavinimo mokyklų mokinių skaičiaus tarpusavio ryšio priklausomybė 2002-2006 m.

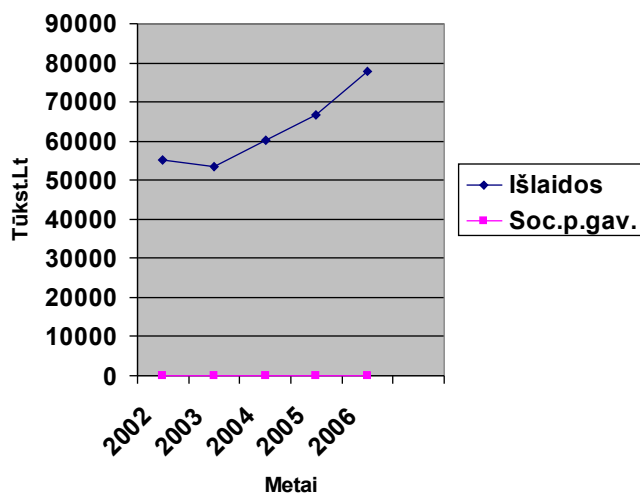
Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

	Išlaidos, tūkst.litų, a	Mokinių sk., tūkst. y	a*a	y*y	a*y	(a-a)* (a-a)	(y-y)* (y-y)	(a-a)* (y-y)
	55267,1	7,953	3054452342,41	63,25	439539,25	55188555,21	0,205209	-3365,29
	53478,4	7,799	2859939266,56	60,82	417078,04	84964149,76	0,089401	-2756,06
	60075,785	7,583	3609099943,37	57,5	455554,68	6865526,65	0,006889	-217,48
	66793,805	7,221	4461412386,38	52,14	482318,06	16792005,82	0,077841	-1143,29
	77865,05	6,858	6062966011,5	47,03	533998,51	230100077,9	0,412164	-9738,53
Suma	313480,14	37,414	20047869950,22	280,74	2328488,54	393910315,34	0,791504	-17220,65
Vidurkis	62696	7,5						

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas, kuris lygus $-0,97$, rodo, kad tarp savivaldybės biudžeto išlaidų ir bendrojo lavinimo mokyklų mokinių skaičiaus yra labai stiprus atvirkštinis tarpusavio ryšys. Kaip matyti, mažėjant bendrojo lavinimo mokyklų mokinių skaičiui, nuo 2004 m. didėjo savivaldybės biudžeto išlaidos.

Kitas savivaldybės biudžeto išlaidas įtakojantis veiksnys galėtų būti **socialinės pašalpos gavėjų skaičius** (29 pav.).

29 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų ir socialinės pašalpos gavėjų skaičiaus kitimo dinamika 2002-2006m.

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Koreliacijos koeficientui skaičiuoti sudaroma 24 lentelė, atspindinti galimą savivaldybės biudžeto išlaidų ir socialinės pašalpos gavėjų skaičiaus tarpusavio ryšį.

24 lentelė

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų ir socialinės pašalpos gavėjų skaičiaus tarpusavio ryšio priklausomybė 2002-2006 m.

	Išlaidos,	Soc.paš.	a*a	y*y	a*y	(a-a)*	(y-y)*	(a-a)*
--	-----------	----------	-----	-----	-----	--------	--------	--------

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

	tūkst.litų, a	gav. sk., tūkst. y				(a-a)	(y-y)	(y-y)
	55267,1	2,777	3054452342,41	7,712	153476,74	55189000,94	1,055	-7629,51
	53478,4	2,868	2859939266,56	8,225	153376,05	84964702,82	1,250	-10305,31
	60075,785	1,564	3609099943,37	2,446	93958,53	6865683,86	0,034	487,37
	66793,805	0,837	4461412386,38	0,701	55906,41	16791759,95	0,834	-3741,27
	77865,05	0,701	6062966011,5	0,491	54583,40	230099167,8	1,1	-15912,30
Suma	313480,14	8,747	20047869950,22	19,575	511301,13	393910315,3	4,273	-37101,02
Vidurkis	62696,03	1,75						

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Apskaičiuotas koreliacijos koeficientas, kuris lygus $-0,904$, rodo, kad tarp savivaldybės biudžeto išlaidų ir socialinės pašalpos gavėjų skaičiaus yra stiprus atvirkštinis tarpusavio ryšys. Kaip matyti, nuo 2004 m. mažėjant socialinės pašalpos gavėjų skaičiui, savivaldybės biudžeto išlaidos didėjo.

Vertinant apskaičiuotus savivaldybės biudžeto išlaidas įtakojančių veiksnių koreliacijos koeficientus, pastebima, kad išlaidas, kaip ir pajamas, stipriausiai įtakoja bendrasis vidaus produktas (BVP). Kiti labai stipriai savivaldybės biudžeto išlaidas įtakojantys veiksniai yra: vidutinis mėnesinis darbo užmokestis ir darbingo amžiaus gyventojų skaičius. Išlaidas taip pat stipriai veikia bazinės mėnesinės algos (BMA) dydis. Pastebimas tiesioginių užsienio investicijų ir pagrindinio neapmokestinamojo minimumo poveikis savivaldybės biudžeto išlaidoms. Tuo tarpu veikiančių ūkio subjektų skaičiaus poveikis išlaidoms yra labai silpnas. Koreliacijos koeficientų skaičiavimai atskleidė, kad egzistuoja labai stiprus atvirkštinis ryšys tarp savivaldybės biudžeto išlaidų ir gyventojų Šiaulių rajone skaičiaus, savivaldybės biudžeto išlaidų ir bendrojo lavinimo mokyklų mokinių skaičiaus. Stiprus atvirkštinis ryšys buvo atskleistas tarp savivaldybės biudžeto išlaidų ir socialinės pašalpos gavėjų skaičiaus. Savivaldybės biudžeto išlaidoms nuo 2004 m. nuolat didėjant, gyventojų Šiaulių rajone, bendrojo lavinimo mokyklų mokinių ir socialinės pašalpos gavėjų skaičius mažėja.

2.3. Savivaldybės biudžeto pajamų ir išlaidų apimties prognozavimas

Prognozavimui yra naudojami įvairūs būdai, tačiau ilgesnio laikotarpio pagrindinėms tendencijoms ir dėsningumams nustatyti dažniausiai naudojama Trendo analizė. Šios analizės esmė – pagal praeityje buvusias tendencijas surasti vienokios ar kitokios išraiškos Trendo funkcijas, kurias naudojant, perkeliama buvę dėsningumai artimesnei ar tolimesnei perspektyvai nustatyti.

Pagal Trendo funkciją buvo atlikta savivaldybės biudžeto pajamų ir išlaidų apimties prognozė 2008-2010 m. (priedas). Atliekant šias prognozes, buvo laikomasi prielaidos, kad tiek pajamos, tiek išlaidos kinta tolygiai. Skaičiuojant savivaldybės biudžeto pajamų ir išlaidų apimties trendus, buvo

Savivaldybių pajamos ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

naudojama tiesinės regresijos funkcija, kadangi prognozuojamas periodas yra trumpas, o rodiklių prieaugis per kiekvienių metus gana pastovus.

Pirmiausia pagal Trendo funkciją buvo atlikta savivaldybės biudžeto pajamų apimties prognozė 2008-2010 m. Gauti rezultatai ir pajamų prognozei apskaičiuoti reikalingi duomenys pateikiami 25 lentelėje.

25 lentelė

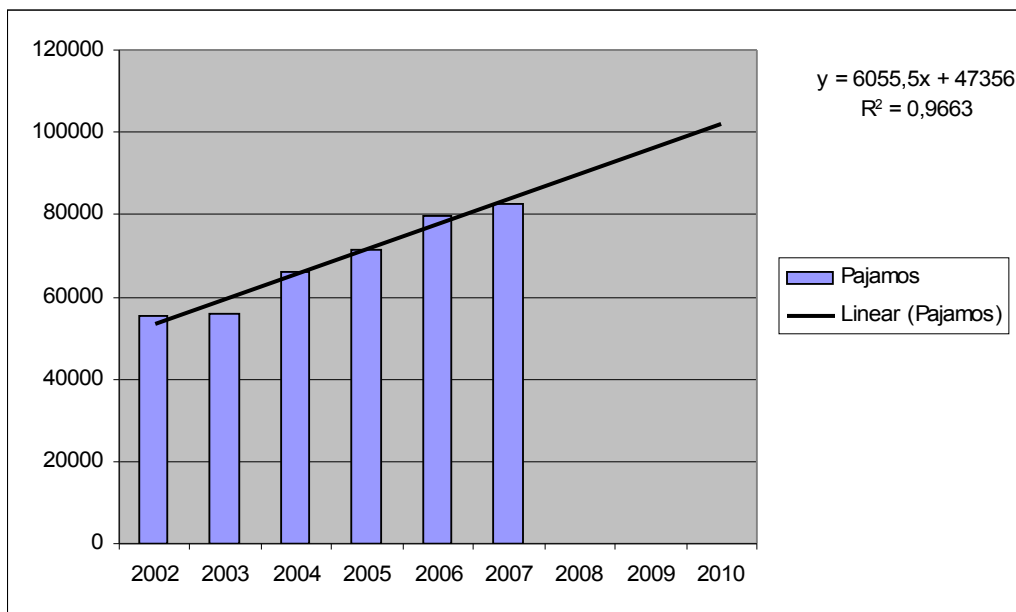
Savivaldybės biudžeto pajamų apimties prognozavimas

Metai	Metų eilės Nr., t	Pajamos, tūkst.Lt, y	t * t	y * y	y * t	Prognozuojama pajamų apimtis, tūkst.Lt, z
2002	1	55590,408	1	3090293462	55590,408	53411
2003	2	56037,2	4	3140167784	112074,4	59466,48
2004	3	65898,652	9	4342632335	197695,956	65521,96
2005	4	71351,245	16	5091000163	285404,98	71577,44
2006	5	79775,278	25	6364094980	398876,39	77632,92
2007	6	82645,416	36	6830264786	495872,496	83688,4
Suma	21	411298,199	91	28858453310	1545514,63	
2008	7					89743,88
2009	8					95799,36
2010	9					101854,84

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Pagal funkciją $y = 6055,5 x + 47356$ (priedas) gauti duomenys rodo, kad savivaldybės biudžeto pajamos kasmet turėtų augti ir 2010 m. jos turėtų siekti 101 854, 84 tūkst.Lt (28 pav.). Savivaldybės biudžeto pajamų augimą galėtų lemti bendrojo vidaus produkto (BVP) augimas, darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus Šiaulių rajone didėjimas, vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio Šiaulių rajono įmonėse augimas, Šiaulių rajono bendrojo lavinimo mokyklų mokinių skaičiaus didėjimas.

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

28 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų kitimo prognozė 2008-2010 m., tūkst. Lt

Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Šiaulių rajono savivaldybės tarybos 2002-2007 m. sprendimais.

Naudojant tiesinio trendo funkciją, sudaryta prognozė rodo, kad 2008-2010 m. savivaldybės biudžeto pajamų apimtys didės, nes 2002-2007 m. pajamos taip pat augo tolygiai.

Po to pagal Trendo funkciją buvo atlikta savivaldybės biudžeto išlaidų apimtys prognozė 2008-2010 m. Gauti rezultatai ir išlaidų prognozei apskaičiuoti reikalingi duomenys pateikiami 26 lentelėje.

26 lentelė

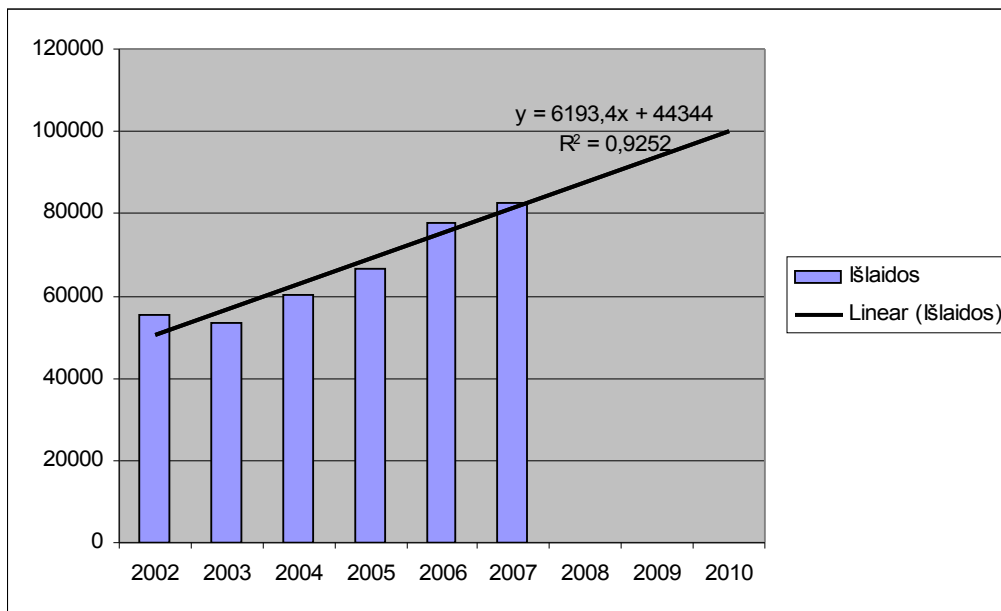
Savivaldybės biudžeto išlaidų apimtys prognozavimas

Metai	Metų eilės Nr., t	Išlaidos, tūkst.Lt, y	t * t	y * y	y * t	Prognozuojama išlaidų apimtis, tūkst.Lt, z
2002	1	55267,1	1	3054452342,41	55267,1	50537,376
2003	2	53478,4	4	2859939266,56	106956,8	56730,795
2004	3	60075,785	9	3609099943,37	180227,355	62924,214
2005	4	66793,805	16	4461412386,38	267175,22	69117,633
2006	5	77865,05	25	6062966011,5	389325,25	75311,052
2007	6	82645,416	36	6830264785,81	495872,496	81504,47
Suma	21	396125,54	91	26878134736.03	1494824,221	
2008	7					87697,889
2009	8					93891,308
2010	9					100084,72

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

Pagal funkciją $y = 6193,4x + 44344$ (priedas) gauti duomenys rodo, kad savivaldybės biudžeto išlaidos, kaip ir pajamos, kasmet turėtų augti ir 2010 m. jos turėtų siekti 100 084, 72 tūkst.Lt (29 pav.). Savivaldybės biudžeto išlaidų augimą galėtų lemti bendrojo vidaus produkto (BVP) augimas, vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio Šiaulių rajono įmonėse augimas bei darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus Šiaulių rajone didėjimas.

29 pav. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų kitimo prognozė 2008-2010 m., tūkst. Lt
Šaltinis: sudaryta autorės, remiantis Šiaulių rajono savivaldybės tarybos 2002-2007 m. sprendimais.

Galima daryti išvadą, kad 2008-2010 m. savivaldybės biudžeto išlaidų apimtys didės, nes 2002-2007 m. išlaidos taip pat augo tolygiai.

Apibendrinant savivaldybės biudžeto pajamų ir išlaidų apimties prognozavimą, galima konstatuoti, kad 2008-2010 m. laikotarpyje savivaldybės biudžeto pajamos ir išlaidos didės dėl bendrojo vidaus produkto (BVP) augimo, vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio Šiaulių rajono įmonėse augimo bei darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus Šiaulių rajone didėjimo įtakos.

3. SAVIVALDYBĖS BIUDŽETO PAJAMŲ IR IŠLAIDŲ NAUDOJIMO GALIMYBĖS

Analizuojant 2002-2007 m. savivaldybės biudžeto pajamas ir išlaidas, buvo pastebėta, kad sudarant biudžetą, būtų galima tobulinti jo struktūrą. Tai daugiau taikytina, kalbant apie savivaldybės biudžeto pajamas. Apskritai, savivaldybės biudžeto struktūra kasmet sudėtingėja.

Savivaldybės biudžeto sudarymo metodika tobulintina, pradedant nuo biudžeto formavimo principų. Tam tikri biudžeto formavimo principai yra sunkiai įgyvendinami realioje savivaldybės veikloje. Nuolatinio funkcijų atlikimo principas nėra įgyvendinamas, jeigu savivaldybė negauna numatytų lėšų funkcijai atlikti, nes laisvų biudžeto lėšų likučių, nukreiptų išlaidoms dengti, paprastai savivaldybė turi nedaug. Sunkiai įgyvendinamas taupumo ir ekonomiškumo principas savivaldybės biudžeto formavime, nes panaudojus finansines lėšas, ne visada gautas rezultatas yra maksimalus.

Toliau darbe aptariami savivaldybės pajamų didinimo ir išlaidų minimizavimo galimybių sprendimai, taikytini nustačius pagrindinius savivaldybės biudžeto pajamas ir išlaidas įtakojančius veiksnius.

3.1. Savivaldybės pajamų didinimo galimybių sprendimai

Pajamų struktūroje nuolat atsiranda naujų rūšių pajamų, kurias ne visada lengva priskirti konkrečiai pajamų grupei. Ypač nuo 2006 m. atsiranda daug naujų pajamų rūšių, kurios labai išplečia savivaldybės biudžeto pajamų struktūrą.

Kalbant apie dotacijas, jų rūšys taip pat kasmet plečiasi. Nuo 2004 m. skiriama atskira dotacija vaikų teisių apsaugai. Nuo 2005 m. atsiranda atskira dotacija valstybės garantijų nuomininkams. Nuo 2006 m. atsiranda dar daugiau papildomų dotacijų rūšių: žemės ūkio funkcijoms vykdyti; socialinėms išmokoms ir kompensacijoms skaičiuoti ir mokėti; speciali tikslinė dotacija traktorių, savaeigių ir žemės ūkio mašinų ir jų priekabų registro duomenims perkelti į elektroninę bazę. Nuo 2006 m. savivaldybė gauna daugiau specialiųjų tikslinių dotacijų kitoms savivaldybės reikmėms, o nuo 2007 m. – daugiau bendrosios dotacijos kompensacijų. Akivaizdu, kad kitų ir papildomų pajamų žymiai daugiau gaunama nuo 2006 m.

Problema ta, jog savivaldybės biudžeto pajamos, kurių pagrindą sudaro dotacijos, spec. dotacijos ar bendrosios dotacijos kompensacijos, yra aiškiai nukreiptos konkrečiam tikslui ar funkcijai, todėl savivaldybė praranda bet kokią galimybę pati planuoti ir kontroliuoti gaunamas pajamas.

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

2002-2007 m. savivaldybės biudžeto pajamų dinaminė analizė atskleidė spartų pajamų augimą, tuo tarpu pajamų struktūrinė analizė parodė, kad pagrindinės savivaldybės biudžeto pajamų struktūrinės dalys yra dotacijos ir gyventojų pajamų mokesčio įplaukos. Dotacijas skiria LR Vyriausybė, todėl šioje srityje savivaldybė negali turėti jokios įtakos. Tuo tarpu gyventojų pajamų mokesčio įplaukas savivaldybė galėtų padidinti, didindama dirbančiųjų, t.y. gyventojų pajamų mokesčio mokėtojų, skaičių. Savivaldybė turėtų skirti didesnę dėmesį patrauklių investicijoms teritorijų formavimui, infrastruktūros kūrimui, verslui palankios aplinkos gerinimui, tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo politikos stiprinimui. Būtų tikslinga įvairiais mokymais, programomis, finansine parama padėti pradedantiesiems verslininkams ir jau turintiems savo verslą, tokiu būdu skatinant Šiaulių rajono gyventojų verslumą, sukuriant palankią aplinką norintiems kurti savo verslą, kuriantiems pridėtinę vertę rajone, steigiantiems naujas darbo vietas.

Atlikus savivaldybės biudžeto pajamas įtakojančių veiksnių koreliacinę analizę, nustatyti pagrindiniai veiksniai (27lentelė).

27 lentelė

Pajamas įtakojantys veiksniai

Įtakojantys veiksniai	Koreliacijos koeficientai ir jų įtakos įvertinimas
Šalies ekonominiai veiksniai	
1) Bendrasis vidaus produktas (BVP)	1,02 (labai stiprus)
2) Bazinės mėnesinės algos dydis (BMA)	0,897 (stiprus)
3) Pagrindinis neapmokestinamasis minimumas	0,722 (stiprus)
Savivaldybės ekonominiai veiksniai	
1) Veikiančių ūkio subjektų skaičius	0,0078 (labai silpnas)
2) Tiesioginės užsienio investicijos	0,67 (pastebimas)
3) Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis	0,93 (labai stiprus)
Savivaldybės socialiniai veiksniai	
1) Gyventojų skaičius	-0,928 (atvirkštinis labai stiprus)
2) Darbingo amžiaus gyventojų skaičius	0,96 (labai stiprus)
3) Bendrojo lavinimo mokyklos mokinių skaičius	-0,928 (atvirkštinis labai stiprus)
4) Socialinės pašalpos gavėjų skaičius	-0,923 (atvirkštinis labai stiprus)

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Apskaičiuoti savivaldybės biudžeto pajamas įtakojančių veiksnių koreliacijos koeficientai rodo, kad pajamas stipriausiai įtakoja bendrasis vidaus produktas (BVP), t.y. šalies ekonominis veiksnys. Kiti labai stipriai savivaldybės biudžeto pajamas įtakojantys veiksniai yra: darbingo amžiaus gyventojų skaičius, vidutinis mėnesinis darbo užmokestis. Statistikos departamento duomenimis (108), analizuojamuoju laikotarpiu BVP didėjo visose apskrityse, tačiau Šiaulių apskrityje, kuriai priklauso ir Šiaulių rajono savivaldybė, vienam gyventojui tenka 25,7 proc. mažiau čia sukuriama BVP, lyginant su BVP dalimi, tenkančia vienam šalies gyventojui. Pramonės ir verslo vystymuisi būtinos viešosios

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

infrastruktūros kūrimas, viešųjų paslaugų verslui kokybės gerinimas bei lankstesnės ir platesnės lengvatų sistemos sukūrimas prisidėtų ne tik prie Šiaulių rajono, bet ir visos Šiaulių apskrities ekonominio išsivystymo.

3.2. Savivaldybės išlaidų minimizavimo galimybių sprendimai

Savivaldybei svarbios ne tik pajamų didinimo, bet ir išlaidų minimizavimo galimybės. Atlikta 2002-2007 m. savivaldybės biudžeto išlaidų struktūrinė analizė rodo, kad atskiros išlaidų rūšys kito netolygiai, nors visos išlaidos kasmet augo, išskyrus 2003 m. Pagrindinės išlaidų struktūrinės dalys yra asignavimai švietimui ir socialinei apsaugai.

Nors Statistikos departamento duomenys (108) rodo mažėjantį besimokančiųjų švietimo įstaigose skaičių dėl mažėjančio gimstamumo bei mažėjančio vaikų ir jaunų žmonių skaičiaus, tačiau asignavimai švietimui yra vieni pačių didžiausių. Savivaldybės lėšomis yra atliekami švietimo įstaigų pastatų remonto, rekonstravimo ar renovacijos darbai. Siekiant minimizuoti išlaidas švietimui, mokyklų tinklą Šiaulių rajone būtina pertvarkyti, mažinant jų skaičių. Rajone yra tokių mokyklų ar jų skyrių, kurioms dėl mažo mokinių skaičiaus pritrūksta mokinio krepšelio lėšų, todėl jos yra išlaikomos kitų ugdymo įstaigų sąskaita.

Kita svarbi savivaldybės išlaidų dalis – socialinė apsauga. Šiai sričiai pagerinti ypač svarbus gerai išvystytas socialinių paslaugų spektras, todėl čia minimizuoti išlaidas labai sudėtinga. Socialinė parama yra reikalinga neįgaliesiems, auginančioms vaikus šeimoms, socialinės rizikos šeimoms, senyvo amžiaus asmenims. Socialinių paslaugų teikimas yra efektyvesnė priemonė padedant ir suteikiant paramą tiems, kam ji tikrai reikalinga. Dėl tos priežasties socialinės apsaugos asignavimai turėtų būti labiau orientuoti į socialinių paslaugų kokybės ir kiekybės stiprinimą, mažinant tiesioginę paramą įvairiomis išmokomis.

Atlikus savivaldybės biudžeto išlaidas įtakojančių veiksnių koreliacinę analizę, nustatyti pagrindiniai veiksniai (28 lentelė).

28 lentelė

Išlaidas įtakojantys veiksniai

Įtakojantys veiksniai	Koreliacijos koeficientai ir jų įtakos įvertinimas
Šalies ekonominiai veiksniai	
1) Bendrasis vidaus produktas (BVP)	1,05 (labai stiprus)
2) Bazinės mėnesinės algos dydis (BMA)	0,82 (stiprus)
3) Pagrindinis neapmokestinamasis minimumas	0,669 (pastebimas)
Savivaldybės ekonominiai veiksniai	
1) Veikiančių ūkio subjektų skaičius	0,0085 (labai silpnas)

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

2) Tiesioginės užsienio investicijos	0,702 (pastebimas)
3) Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis	0,99 (labai stiprus)
Savivaldybės socialiniai veiksniai	
1) Gyventojų skaičius	-0,97 (atvirkštinis labai stiprus)
2) Darbingo amžiaus gyventojų skaičius	0,927 (labai stiprus)
3) Bendrojo lavinimo mokyklos mokinių skaičius	-0,97 (atvirkštinis labai stiprus)
4) Socialinės pašalpos gavėjų skaičius	-0,904 (atvirkštinis stiprus)

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Apskaičiuoti savivaldybės biudžeto išlaidas įtakojančių veiksnių koreliacijos koeficientai parodė, kad išlaidas, kaip ir pajamas, stipriausiai įtakoja bendrasis vidaus produktas (BVP). Kiti labai stipriai savivaldybės biudžeto išlaidas įtakojantys veiksniai yra: vidutinis mėnesinis darbo užmokestis ir darbingo amžiaus gyventojų skaičius.

IŠVADOS

Įvertinus savivaldybių biudžeto pajamas ir išlaidas įtakojančių veiksnių įtaką, galima išskirti tokias išvadas:

- Savivaldybės biudžeto formavimo ir naudojimo sritis griežtai reglamentuota įvairiais teisiniais dokumentais, todėl savivaldybėms trūksta savarankiškumo. Kita problema ta, jog savivaldybių finansavimo šaltiniai yra riboti, todėl savivaldybės nevisada gali deramai atlikti joms priskirtas funkcijas.
- Vertinant apskaičiuotus savivaldybės biudžeto pajamas ir išlaidas įtakojančių veiksnių koreliacijos koeficientus, galima teigti, kad tiek pajamas, tiek išlaidas stipriausiai įtakoja bendrasis vidaus produktas (BVP), t.y. šalies ekonominis veiksnys. Kiti labai stipriai savivaldybės biudžeto pajamas įtakojantys veiksniai yra: darbingo amžiaus gyventojų skaičius, vidutinis mėnesinis darbo užmokestis.
- Kadangi viena iš pagrindinių savivaldybės biudžeto pajamų struktūrinių dalių yra gyventojų pajamų mokesčio įplaukos, jas savivaldybė galėtų padidinti, didindama dirbančiųjų, t.y. gyventojų pajamų mokesčio mokėtojų, skaičių: turėtų skirti didesnę dėmesį patrauklių investicijoms teritorijų formavimui, infrastruktūros kūrimui, verslui palankios aplinkos gerinimui, tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo politikos stiprinimui. Pagrindinės savivaldybės biudžeto išlaidų struktūrinės dalys yra asignavimai švietimui ir socialinei apsaugai, todėl siekiant minimizuoti išlaidas švietimui, mokyklų tinklą būtina pertvarkyti, mažinant jų skaičių, tuo tarpu socialinės apsaugos sričiai pagerinti ypač svarbus gerai išvystytas socialinių paslaugų spektras, padedant ir suteikiant paramą tiems, kam ji tikrai reikalinga.

REKOMENDACIJOS

Įvertinus Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamas ir išlaidas įtakojančių veiksnių įtaką, galima šiai savivaldybei teikti tokias rekomendacijas:

- Gyventojų pajamų mokesčio įplaukas savivaldybė galėtų padidinti, didindama dirbančiųjų, t.y. gyventojų pajamų mokesčio mokėtojų, skaičių. Savivaldybė turėtų skirti didesnę dėmesį patrauklių investicijoms teritorijų formavimui, infrastruktūros kūrimui, verslui palankios aplinkos gerinimui, tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo politikos stiprinimui. Būtų tikslinga įvairiais mokymais, programomis, finansine parama padėti pradedantiesiems verslininkams ir jau turintiems savo verslą, tokiu būdu skatinant Šiaulių rajono gyventojų verslumą, sukuriant palankią aplinką norintiems kurti savo verslą, kuriantiems pridėtinę vertę rajone, steigiantiems naujas darbo vietas.
- Pramonės ir verslo vystymuisi būtinos viešosios infrastruktūros kūrimas, viešųjų paslaugų verslui kokybės gerinimas bei lankstesnės ir platesnės lengvatų sistemos sukūrimas prisidėtų ne tik prie Šiaulių rajono, bet ir visos Šiaulių apskrities ekonominio išsivystymo.
- Siekiant minimizuoti išlaidas švietimui, mokyklų tinklą Šiaulių rajone būtina pertvarkyti, mažinant jų skaičių. Rajone yra tokių mokyklų ar jų skyrių, kurioms dėl mažo mokinių skaičiaus pritrūksta mokinio krepšelio lėšų, todėl jos yra išlaikomos kitų ugdymo įstaigų sąskaita.
- Socialinių paslaugų teikimas yra efektyvesnė priemonė padedant ir suteikiant paramą tiems, kam ji tikrai reikalinga. Dėl tos priežasties socialinės apsaugos asignavimai turėtų būti labiau orientuoti į socialinių paslaugų kokybės ir kiekybės stiprinimą, mažinant tiesioginę paramą įvairiomis išmokomis.

LITERATŪRA

1. Ammons, David N. (2001). *Municipal benchmarks: assessing local performance and establishing community standards*. Thousand Oaks: Sage publications, 2001.
2. Armonaitė, L., Gurėjevas, S. (2006). Savivaldybių obligacijų išleidimo Lietuvoje modelio kūrimas UAB „Busturas“ atveju. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 2 (9). Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla, p. 5-9.
3. Astrauskas, A. (1999). Savivaldybių biudžetų sudarymo principai ir metodai. *Viešųjų institucijų valdymas: straipsnių rinkinys*. Kaunas: Technologija, p.18-23.
4. Astrauskas, A. (2003). *Vietos savivaldos samprata ir savivaldybės institucinė struktūra. I dalis*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
5. Astrauskas, A., Galinienė, B. (2003). *Vietos savivalda Lietuvoje: teoriniai ir istoriniai aspektai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
6. Bagdžiūnienė, V. (2006). *Biudžetai ir jų vykdymo kontrolė. Teorija ir praktika*. Vilnius: Conto litera.
7. Baltušnikienė, J., Astrauskas, A. (2006). Viešojo valdymo institucijų funkcijų ir decentralizavimo aspektų analizė. *Savivaldos institucijų socialinis politinis veiksmingumas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 30-38.
8. Bartosevičienė, V. (2005). *Ekonominė statistika*. Kaunas: Technologija.
9. Баринов, В. Т. (1997) Муниципальные облигации. Выпуск и размещение. Москва: Русская деловая литература.
10. Bird, M., Ebel, R., Wallich, Ch. (Ed.). (1995). *Decentralization of the socialist state: intergovernmental finance in transition economies*. Washington, D.C.: World Bank, P. 51.
11. Bird, R.M. (1993). Threading the fiscal labyrinth: some issues in fiscal decentralization. *National tax journal*, Jun 93, Vol. 46, Issue 2, P. 207-227.
12. Birtles, W. (2000). *Butterworths local government finance*. London: Butterworths.
13. Brown, C.V., Jackson, P.H. (1990). *Public sector economics*. Oxford: Blackwell.
14. Buckiūnienė, O., Meidūnas, V., Puzinauskas P. (2003). *Lietuvos finansų sistema*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
15. Buškevičiūtė, E. (2005). *Mokesčių sistema. Vadovėlis*. Kaunas: Technologija.
16. Buškevičiūtė, E. (2006). *Viešieji finansai. Vadovėlis*. Kaunas: Technologija.
17. Buškevičiūtė, E., Mačerinskienė, I. (2007). *Finansų analizė. Vadovėlis*. Kaunas: Technologija.
18. Buškevičiūtė, E., Pukelienė, V. (1998). *Valstybės mokesčių sistema. Mokomoji knyga*. Kaunas: Technologija.

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

19. Chlivickas, E., Čepienė, I., Meidūnas, V., Puzinauskas, P. (1996). *Lietuvos mokesčių sistema. Metodinė medžiaga*. Vilnius: Finansų ministerijos mokymo centras.
20. Cullis, J., Jones, P. (1998). *Public finance and public choice*. Oxford: Oxford university press.
21. Damašienė, V. (2004). *Regiono pramonės plėtros ir užimtumo valdymas*. Šiauliai: VŠĮ Šiaulių universiteto leidykla.
22. Davulis, G. (2006). Lietuvos savivaldybių veiklos ekonominiai ir finansiniai aspektai. *Savivaldos institucijų socialinis politinis veiksmingumas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 128-154.
23. Davulis, G. (2006). Vietinių mokesčių koncepcija Lietuvoje. *Viešojo politika ir administravimas*, 15, p.19- 26.
24. Dylewski, M. (2006). Possibilities of using modern methods of a budget planning in local units of government in Poland. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 1 (6), p. 54-59.
25. Dollery, B. (2001). *The political economy of local government*. Northampton: Edward Elgar Pub.
26. Ehrhart, K., Schwarz-Jung, S. R., Welge, H. (1996). *Biudžetas ir finansai*. Vilnius: Pradai.
27. Europos vietos savivaldos chartija. Valstybės žinios, 1999, Nr. 82-2418.
28. *ES teisės aktu, turinčių poveikį savivaldybėms, duomenų bazė*. [žiūrėta 2008-03-31]. Prieiga per internetą:< <http://www.lsa.lt/esta/print.php>>.
29. Falleti, T. (2005). A sequential theory of decentralization: Latin American cases in comparative perspective. *American political science review*, Vol. 99, No. 3, p. 327-346.
30. *Fiscal relations in federal countries: four essays*. (2003). Red. P. Boothe. Forum of federations.
31. Fisher, R. C. (1998). *State and local public finance*. London: Scott, Foresman and Company.
32. Jakutis, A., Petraškevičius, V., Stepanovas, A., Šečkutė, L., Zaicev, S. (2005). *Ekonomikos teorija*. Vilnius: Eugrimas.
33. Juozaitienė, L. (2000). *Įmonės finansai: analizė ir valdymas. Mokomoji knyga*. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
34. Jurgutis, V. (1938). *Finansų mokslo pagrindai*. Kaunas: Šviesa.
35. Galinienė, B., Dailidienė, I. (1999). Savivaldybių įtaka skatinant ūkinę veiklą regione. *Regionų ekonomika ir plėtra. Tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga*. Kaunas: Morkūnas ir Ko, p. 28-30.
36. Gianakis, G.A. (1999). *Local government budgeting: a managerial approach*. Westport: Praeger.
37. Griniuvienė, L. (2001). *Statistikos praktiniai darbai (metodinė medžiaga)*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
38. Ladd, H.F. (1999). *Local government tax and land use policies in the United States*. Cheltenham: Edward Elgar.

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

39. Levišauskaitė, K., Rūškys, G. (2003). *Valstybės finansai. Vadovėlis*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
40. Litvack, J., Ahmad, J., Bird, R. (1998). *Rethinking decentralization in developing countries*. Washington, D.C.: World Bank.
41. *Local finance in Europe*. Council of Europe. (1996).
42. *Local governments in Central and Eastern Europe*. (2004).
43. LR 2007 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas. Valstybės žinios, 2006, Nr. 138-5267.
44. LR 2006 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas. Valstybės žinios, 2005, Nr. 150-5462.
45. LR 2005 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas. Valstybės žinios, 2004, Nr. 171-6303.
46. LR 2004 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas. Valstybės žinios, 2003, Nr. 121-5466.
47. LR 2003 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 124-5619.
48. LR 2002 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės žinios, 2002, Nr. 42-1558.
49. LR biudžeto sandaros įstatymas. Valstybės žinios, 1990, Nr. 24-596; 2004, Nr. 4-47.
50. LR Finansų ministro įsakymas „Dėl LR valstybės ir savivaldybių biudžetų pajamų ir išlaidų klasifikacijos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2003, Nr. 69-3135.
51. LR Gyventojų pajamų mokesčio įstatymo 20,22,23,24,27,32,34,35,38 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. Valstybės žinios, 2003, Nr. 116-5254.
52. LR Juridinių asmenų pelno mokesčio įstatymas. Valstybės žinios, 1990, Nr. 24-601.
53. LR Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.
54. LR Mokesčių administravimo įstatymo 5 straipsnio pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios, 2001, Nr. 62-2212.
55. LR Mokesčio už aplinkos teršimą įstatymo 10 straipsnio pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios, 2003, Nr. 61-2761.
56. LR Rinkliavų įstatymas. Valstybės žinios, 2000, Nr. [52-1484](#).
57. LR savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymas. Valstybės žinios, 1997, Nr. 69-1743; 1999, Nr. 93-2709; 2001, Nr. 94-3307.

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

58. LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos įsakymas „Dėl Valstybinėms (perduotoms savivaldybėms) funkcijoms atlikti skirtų lėšų apskaičiavimo metodikos patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2006, Nr. 80-3170.
59. LR Vietos savivaldos įstatymas. Valstybės žinios, 1994, Nr. 55-1049.
60. LR Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2001, Nr. 42-1455, 2004, Nr. 96-3531.
61. LR Vyriausybės nutarimas „Dėl LR Vyriausybės 1993 m. rugpjūčio 3 d. nutarimo Nr. 603 „Dėl žemės mokesčio“ pakeitimo“. Valstybės žinios, 2003, Nr. 54-2384.
62. LR Vyriausybės nutarimas „Dėl nuomos mokesčio už valstybinę žemę ir valstybinio vidaus vandens fondo vandens telkinius“. Valstybės žinios, 2002, Nr. [112](#)-4993.
63. LR Vyriausybės nutarimas „Dėl savivaldybių skolinimosi taisyklių patvirtinimo“. Valstybės žinios, 2004, Nr. 47-1557.
64. Lukoševičius, V., Stankevičius, P. (2006). Nacionalinio biudžeto struktūriniai pokyčiai. *Lietuvos ūkio transformacija 1990 – 2005 metais: Mokslinių straipsnių rinkinys (II)*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, p. 113-132.
65. Mackevičius, J. (2001). *Auditas: teorija, praktika, perspektyvos. Monografija*. Vilnius: Lietuvos mokslas.
66. Mackevičius, J. (2005). *Įmonių veiklos analizė: informacijos rinkimas, sisteminimas ir vertinimas. Monografija*. Vilnius: Leidykla TEV.
67. Mačys, G. (2005). *Regionų ekonomika, politika ir valdymas Lietuvoje: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras.
68. Mačys, G. (2006). *Regionų ekonomika, politika ir valdymas Lietuvoje: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
69. Marcijonas, A., Sudavičius, B. (2003). *Mokesčių teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
70. Mažylis, L. (2000). *Vietinės valdžios institucijos*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
71. Mažylis, L., Jasudavičiūtė, I. (2005). Lietuvos savivaldybių nekilnojamojo turto valdymas. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 35, p. 137-150.
72. Meidūnas, V., Puzinauskas, P. (2003). *Finansai*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
73. Meidūnas, V., Puzinauskas, P. (2001). *Mokesčiai: teorija, vaidmuo, raida*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
74. *Mokesčiai, jų administravimas*. [žiūrėta 2007-07-31]. Prieiga per internetą: < <http://www.vmi.lt/lt/?itemId=20909> >.

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

75. Musgrave, R.A., Musgrave, P.B. (1989). *Public finance in theory and practice*. McGraw-Hill book company.
76. Naraškevičiūtė, V., Lakštutienė, A. (2003). *Valstybės finansai. Mokomoji knyga*. Kaunas: Technologija.
77. Naraškevičiūtė, V., Lakštutienė, A. (2005). *Valstybės finansai. Mokomoji knyga*. Kaunas: Technologija.
78. Navikas, P. (2003). *Mokesčių labirintai*. Vilnius: Standartų spaustuvė.
79. Onaitytė, M. (2003). Telšių rajono savivaldybės biudžeto analizė ir prognozės. *Jaunųjų mokslininkų darbai, I*, p. 14 -18.
80. Pabedinskaitė, A. (2005). *Kiekybiniai sprendimų metodai. I dalis. Koreliacinė regresinė analizė. Prognozavimas*. Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas.
81. Pagrindiniai mokesčiai. *Lietuvos finansų ministerija*. [žiūrėta 2007-08-22]. Prieiga per internetą:<
http://www.finmin.lt/c/portal/layout?p_1_id=PUB.1.65>.
82. Pajuodienė, G. M. (1999). Gyventojų pajamos ir jų mokesčių našta. *Aktualūs socialinės politikos klausimai, 1*, p. 24-45.
83. Pajuodienė, G. M. (1993). *Mokesčių sistemos formavimas išsivysčiusiose šalyse*. Vilnius: Lietuvos informacijos institutas.
84. Parsons, W. (2001). *Viešojo politika*. Vilnius: Eugrimas.
85. Peters, Guy B. (2002). *Biurokratijos politika*. Vilnius: Pradai.
86. Petrauskienė, K., Bartaška, R. (2005). *Apskaita biudžetinėse įstaigose. Mokomoji knyga*. Vilnius: Vilniaus kolegija.
87. Rakauskienė, O. G. (2006). *Valstybės ekonominė politika (fiskalinė, užsienio prekybos ir socialinė politika): Monografija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
88. Regulski, J. (2003). *Local government reform in Poland*.
89. Rimas, J. (1999). Fiskalinės decentralizacijos plėtojimas: jos įtaka regioninei politikai. *Regionų ekonomika ir plėtra. Tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga*. Kaunas: Morkūnas ir Ko, p. 121-122.
90. Rimas, J. (1998). Savivaldybių biudžetų formavimo tobulinimas. *Ekonomika ir vadyba-98: Tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga*. Kaunas: Technologija, p. 313-314.
91. Rimas, J., Stačiokas, R. (1997). Europos Sąjungos šalių savivaldybių funkcijų finansavimas. *Ekonomika ir vadyba '97: Tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga*. Kaunas: Technologija, p. 227-230.

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

92. Rimas, J., Stačiokas, R. (1998). *Veršlininkui apie mokesčius: Bendroji mokesčių ir apmokestinimo samprata*. Vilnius: Lietuvos informacijos institutas.
93. Rosen. H. S. (2002). *Public finance (6-th.ed.)*. USA: McGraw-Hill Irwin.
94. Rubin, I. S. (1993). *The politics of public budgeting. Getting and spending, borrowing and balancing*. Second edition. Northern Illinois University. P. 2-19.
95. Savivaldybėse vis dar trūksta finansinės drausmės. *Lietuvos savivaldybių asociacija*. [žiūrėta 2007-08-22]. Prieiga per internetą:< <http://www.lsa.lt/index.php?1238590875>>.
96. Savivaldybių biudžetai. *Finansų ministerija*. [žiūrėta 2007-10-04]. Prieiga per internetą:< http://www.finmin.lt/web/finmin//auktualus_duomenys/biudzeto_pajamos/savivaldybiu_biudzetai>.
97. Smalenskas, G. (2001). *Finansai. I dalis*. Vilnius: Homo liber.
98. Stačiokas, R. (1998). Fiskalinė mokesčių našta. *Ekonomika ir vadyba-98: Tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga*. Kaunas: Technologija, p. 381-382.
99. Stačiokas, R. (1999). Viešojo administravimo institucijų finansai ir biudžetas. *Viešasis administravimas: monografija. A. Raipa (ats. red.)*. Kaunas: Technologija, p. 325-350.
100. Stačiokas, R., Mažeika, A., Rupšys, R. (2003). *Apskaita ir atskaitomybė vietos savivaldybėse. Mokomoji knyga*. Kaunas: Technologija.
101. Stačiokas, R., Rimas, J. (2002). *Lietuvos savivaldybių raida ir veiklos finansavimas. Monografija*. Kaunas: Technologija.
102. Stačiokas, R., Rimas, J. (2003). *Mokesčiai: istorinė raida ir dabartis. Mokomoji knyga*. Kaunas: Technologija.
103. Stačiokas, R., Rimas, J. (2004). *Mokesčiai: teorija ir praktika*. Kaunas: Technologija.
104. Stačiokas, R., Rimas, J. (2004). Presumptions for strengthening the economical and financial independence of municipalities. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 29, p. 173-188.
105. Stačiokas, R., Rimas, J. (1996). *Savivaldybių mokesčiai ir rinkliavos*. Kaunas: Aušra.
106. Stačiokas, R., Vlančienė, L. (2002). Mokesčių į Valstybės ir savivaldybių biudžetus optimizavimo prielaidos. *Inžinerinė ekonomika*, 4 (30), p. 26-32.
107. Standard&Poor`s (2000). *Local and regional management*, London.
108. Statistiniai duomenys. [žiūrėta 2008-03-04]. Prieiga per internetą:< <http://db1.stat.gov.lt/statbank/default.asp?w=1280>>.
109. Šileikis, E. (2002). Savivaldos teisė: aktualūs aiškinimo ir įgyvendinimo klausimai. *Teisė*, 42, p.130-144.

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

110. Vainienė, R. (2000). *Vieta vietos valdžiai*. [žiūrėta 2007-05-01]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrinka.lt/Komentarai>>.
111. *Viešojo sektoriaus institucijų administravimas* (2002). Ats. Red. S. Puškorius. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
112. Vilpišauskas, R., Nakrošis, V. (2003). *Politikos įgyvendinimas Lietuvoje ir Europos Sąjungos įtaka*. Vilnius: Eugrimas.
113. Visser, R. (2002). *The management of public finance: a practical guide*. New York: Oxford university press.
114. Žigienė, G. (2004-2005). *Municipalinių obligacijų išleidimo Lietuvoje modelio kūrimas*. Atviros Lietuvos fondo remiamas projektas. Tarptautinio verslo ir ekonomikos tyrimų centras.
115. Žigienė, G. (2002). Municipalinių obligacijų rinka Vakarų ir Centrinėje bei Rytų Europoje. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 24, p. 209-217.
116. Žigienė, G. (2002). Savivaldybių obligacijos: alternatyvus regionų plėtros finansavimo šaltinis. *Regionų plėtra–2002. Tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga*. Kaunas: Technologija, p. 216-219.
117. Žigienė, G. (2005). Savivaldybių obligacijų reitingavimas ir jo reikšmė savivaldybių skolinimuisi. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 36, p. 213-226.
118. Žvirblis, A. (1998). *Mokesčių žinynas*. Vilnius: Žuma.

ŠALTINIAI

1. Šiaulių rajono savivaldybės tarybos 2007 m. birželio 13 d. sprendimas Nr. T-120 „Dėl 2006 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto įvykdymo ataskaitos patvirtinimo“.
2. Šiaulių rajono savivaldybės tarybos 2007 m. vasario 15 d. sprendimas Nr. T-01 „Dėl 2007 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto patvirtinimo“.
3. Šiaulių rajono savivaldybės tarybos 2006 m. birželio 29 d. sprendimas Nr. T-162 „Dėl 2005 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto įvykdymo ataskaitos patvirtinimo“.
4. Šiaulių rajono savivaldybės tarybos 2006 m. vasario 24 d. sprendimas Nr. T-27 „Dėl 2006 m. Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto patvirtinimo“.
5. Šiaulių rajono savivaldybės tarybos 2005 m. birželio 30 d. sprendimas Nr. T-182 „Dėl 2004 m. rajono savivaldybės biudžeto įvykdymo ataskaitos patvirtinimo“.
6. Šiaulių rajono savivaldybės tarybos 2005 m. vasario 1 d. sprendimas Nr. T-15 „Dėl 2005 m. rajono savivaldybės biudžeto patvirtinimo“.

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

7. Šiaulių rajono savivaldybės tarybos 2004 m. balandžio 29 d. sprendimas Nr. T-41 „Dėl 2003 m. rajono savivaldybės biudžeto įvykdymo apyskaitos patvirtinimo“.
8. Šiaulių rajono savivaldybės tarybos 2004 m. vasario 19 d. sprendimas Nr. T-03 „Dėl 2004 m. rajono savivaldybės biudžeto patvirtinimo“.
9. Šiaulių rajono savivaldybės tarybos 2003 m. kovo 28 d. sprendimas Nr. T-41 „Dėl 2002 m. rajono savivaldybės biudžeto įvykdymo apyskaitos patvirtinimo“.
10. Šiaulių rajono savivaldybės tarybos 2003 m. vasario 25 d. sprendimas Nr. T-01 „Dėl 2003 m. rajono savivaldybės biudžeto patvirtinimo“.
11. Šiaulių rajono savivaldybės tarybos 2002 m. vasario 14 d. sprendimas Nr. T-3 „Dėl 2002 m. rajono savivaldybės biudžeto patvirtinimo“.

PRIEDAI

1 priedas

Savivaldybių funkcijos pagal sprendimų priėmimo laisvę

Funkcijų rūšis	Funkcijų esmė	Funkcijos
Savarankiškosios	Jas savivaldybės atlieka pagal įstatymų suteiktą kompetenciją, įsipareigojimus savo bendruomenei ir jos interesais.	Savivaldybės biudžeto sudarymas ir tvirtinimas; Ikimokyklinis vaikų ugdymas; Vaikų ir jaunimo papildomas ugdymas bei užimtumas, profesinis mokymas; Suaugusiųjų neformalusis švietimas; Maitinimo paslaugų teikimas ikimokyklinio ugdymo bei bendrojo lavinimo įstaigose; Socialinių paslaugų įstaigų, šeimynų steigimas, išlaikymas ir bendradarbiavimas su visuomeninėmis organizacijomis; Savivaldybės gyventojų sveikatos priežiūros rėmimas iš savivaldybės biudžeto; Gyventojų užimtumo, kvalifikacijos įgijimo ir perkvalifikavimo organizavimas, viešųjų bei sezoninių darbų organizavimas; Dalyvavimas užtikrinant viešąją tvarką ir gyventojų rimtį; Kūno kultūros ir sporto plėtojimas; Turizmo ir gyventojų poilsio organizavimas; Savivaldybės saugomų teritorijų steigimas, vietinės reikšmės gamtos bei kultūros paveldo objektų paskelbimas savivaldybės saugomais objektais; Sąlygų verslo plėtrai sudarymas ir šios veiklos skatinimas; Kitos funkcijos, kurios nepriskirtos valstybės institucijoms.
Priskirtosios (ribotai savarankiškos)	Savivaldybės šias funkcijas atlieka atsižvelgdamos į vietos sąlygas ir aplinkybes.	Vaikų, jaunimo ir suaugusiųjų bendrojo lavinimo organizavimas; Kaimo bendrojo lavinimo mokyklų moksleivių, gyvenančių toli nuo mokyklos, nemokamo pavėžėjimo į mokyklą ir į namus organizavimas; Savivaldybės teritorijoje gyvenančių vaikų iki 16 metų mokymosi bendrojo lavinimo ar kitokioje švietimo sistemos mokykloje užtikrinimas; Socialinių paslaugų planavimas ir teikimo organizavimas; Sąlygų neįgalių gyventojų socialiniam integravimui į bendruomenę sudarymas; Savivaldybių sveikatos programų rengimas ir įgyvendinimas; Pirminė asmens ir visuomenės sveikatos priežiūra; Alkoholio ir tabako reklamos draudimo ir ribojimo laikymosi ant išorinės reklamos priemonių kontrolė; Teritorijų planavimas, savivaldybės teritorijos bendrojo plano ir detaliųjų planų sprendinių įgyvendinimas; Gyventojų bendrosios kultūros ugdymas ir etnokultūros puoselėjimas; Statinio architektūros ir statybos sklypo tvarkymo urbanistinių reikalavimų nustatymas statinio projektavimo sąlygų sąvade įstatymų nustatyta tvarka; Kraštovaizdžio, nekilnojamųjų kultūros vertybių bei savivaldybės įsteigtų saugomų teritorijų tvarkymas ir apsauga; Statinių naudojimo priežiūra, statinio projektavimo sąlygų sąvado bei statybos leidimų išdavimas įstatymų nustatyta tvarka; Infrastruktūros, socialinės ir ekonominės raidos planavimas, turizmo, būsto, smulkaus ir vidutinio verslo plėtros programų rengimas; Savivaldybei nuosavybės teise priklausančios žemės ir kito turto valdymas, naudojimas ir disponavimas juo; Šilumos ir geriamojo vandens tiekimo bei nuotėkų surinkimo ir valymo organizavimas;

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

		<p>Valstybės paramos būstui įsigyti tvarkymas, socialinių būstų suteikimas;</p> <p>Aplinkos kokybės gerinimas ir apsauga;</p> <p>Sanitarijos ir higienos taisyklių tvirtinimas ir jų laikymosi kontrolės organizavimas, švaros ir tvarkos viešosiose vietose užtikrinimas;</p> <p>Komunalinių atliekų tvarkymo sistemų diegimas, antrinių žaliavų surinkimo bei perdirbimo organizavimas ir sąvartynų įrengimas bei eksploatavimas;</p> <p>Vietinės reikšmės kelių ir gatvių priežiūra, taisymas, tiesimas bei saugaus eismo sąlygų užtikrinimas;</p> <p>Keleivių vežimo vietiniais maršrutais organizavimas, lengvatinio keleivių vežimo kompensacijų skaičiavimas ir mokėjimas;</p> <p>Adresų suteikimas ir keitimas;</p> <p>Ritualinių paslaugų teikimo užtikrinimas bei kapinių priežiūros organizavimas;</p> <p>Dalyvavimas formuojant ir įgyvendinant regionų plėtros programas;</p> <p>Prekybos ir kitų paslaugų teikimo tvarkos turgavietėse bei viešosiose vietose nustatymas;</p> <p>Leidimų (licencijų) išdavimas įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka;</p> <p>Savivaldybėms priskirtas triukšmo prevencijos ir valstybinio triukšmo valdymo įgyvendinimas.</p>
<p>Valstybinės (perduotos savivaldybėms)</p>	<p>Savivaldybės, įgyvendindamos šias funkcijas, turi įstatymų nustatytą sprendimų priėmimo laisvę.</p>	<p>Civilinės būklės aktų registravimas;</p> <p>Įstatymų priskirtų registrų tvarkymas ir duomenų teikimas valstybės registrams;</p> <p>Civilinės saugos organizavimas;</p> <p>Savivaldybės priešgaisrinių tarnybų organizavimas;</p> <p>Dalyvavimas valdant valstybinius parkus;</p> <p>Kompensacijų skaičiavimas ir mokėjimas;</p> <p>Mokinių nemokamo maitinimo savivaldybės įsteigtose mokyklose ir savivaldybės teritorijoje įsteigtose nevalstybinėse mokyklose administravimas ir nepasiturinčių šeimų mokinių aprūpinimo mokinio reikmenimis administravimas;</p> <p>Socialinių išmokų skaičiavimas ir mokėjimas;</p> <p>Savivaldybei priskirtos valstybinės žemės ir kito valstybės turto valdymas, naudojimas ir disponavimas juo patikėjimo teise;</p> <p>Piliečių prašymų atkurti nuosavybės teises į gyvenamuosius namus, jų dalis, butus, ūkinės ir komercinės paskirties pastatus nagrinėjimas bei sprendimų dėl nuosavybės teisės atkūrimo priėmimas;</p> <p>Valstybės garantijų nuomininkams, išsikeliantiems iš savininkams gražintų gyvenamųjų namų ar jų dalių ir butų, vykdymas;</p> <p>Valstybinės kalbos vartojimo ir taisyklingumo kontrolė;</p> <p>Savivaldybėms pagal teisės aktus priskirtų archyvinių dokumentų tvarkymas;</p> <p>Dalyvavimas atrenkant šauktinius į karo tarnybą;</p> <p>Dalyvavimas rengiantis mobilizacijai;</p> <p>Statistikos duomenų teikimas;</p> <p>Dalyvavimas rengiant ir įgyvendinant darbo rinkos politikos priemones bei gyventojų užimtumo programas;</p> <p>Dalyvavimas organizuojant Respublikos Prezidento, Seimo ir savivaldybių tarybų rinkimus;</p> <p>Dalyvavimas rengiant gyventojų apklausas ir referendumus;</p> <p>Dalyvavimas atliekant gyventojų ir būstų bei kitus visuotinius surašymus;</p> <p>Vaikų ir jaunimo teisių apsauga;</p> <p>Žemės ūkio produkcijos valstybinio supirkimo kvotų skirstymas;</p> <p>Ūkininkų ūkių registravimas;</p> <p>Pasėlių deklaravimas;</p> <p>Kanopinių žvėrių žemės ūkiui padarytos žalos nustatymas;</p>

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

		Melioracijos ir hidrotechnikos įrenginių eksploatavimas, dirvų kalkinimo organizavimas; Traktorių, savaeigių ir žemės ūkio mašinų bei jų priekabų registravimas ir techninė priežiūra; Žemės ūkio klausimų koordinavimas, kaimo plėtros bei paramos žemės ūkiui ir kaimo plėtrai organizavimas ir įgyvendinimas; Valstybės garantuojamos pirminės teisinės pagalbos teikimas; Gyvenamosios vietos deklaravimo duomenų ir gyvenamosios vietos neturinčių asmenų apskaitos duomenų tvarkymas; Kitos įstatymų perduotos funkcijos.
Sutartinės	Šių funkcijų įgyvendinimas grindžiamas sutartimis.	Savivaldybės gali atlikti kitas šiame įstatyme nenumatytas valstybės funkcijas pagal su valstybės institucijomis ar įstaigomis sudarytas sutartis. Savivaldybė tokias sutartis gali sudaryti tik tuo atveju, kai savivaldybės taryba pritaria. Sutartys sudaromos ir vykdomos vadovaujantis Civilinio kodekso ir kitų įstatymų nuostatomis. Sutartinės funkcijos paprastai yra trumpalaikės ar sezoninio pobūdžio. Bendriems tikslams savivaldybė gali sudaryti jungtines veiklos sutartis arba bendrų viešųjų pirkimų sutartis su valstybės institucijomis ir (arba) kitomis savivaldybėmis.

Šaltinis: LR teisės aktai.

2 priedas

Savivaldybių finansus reglamentuojantys teisės aktai 2002-2007 m.

Eil. Nr.	Teisės akto pavadinimas ir publikavimas	Teisės akto esmė
1.	LR Konstitucija (121 ir 127 str.). (Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014)	Minėti straipsniai reglamentuoja vietos savivaldą ir valdymą, finansus ir valstybės biudžetą.
2.	LR biudžeto sandaros įstatymas. (Valstybės žinios, 1990, Nr. 24-596; 2004, Nr. 4-47)	Nustato LR valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų turinį, šių biudžetų pajamų sudarymo ir asignavimų naudojimo teisinius pagrindus, taip pat biudžetų rengimo, tvirtinimo, vykdymo, vertinimo ir kontrolės pagrindines nuostatas, procedūras, asignavimų valdytojų pareigas, teises ir atsakomybę.
3.	LR Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų sudarymo ir vykdymo taisyklių patvirtinimo“. (Valstybės žinios, 2001, Nr. 42-1455, 2004, Nr. 96-3531)	Nustato LR valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų rengimo, tvirtinimo ir vykdymo procedūras, asignavimų valdytojų teises ir pareigas.
4.	LR 2007 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas. (Valstybės žinios, 2006, Nr. 138-5267) LR 2006 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas. (Valstybės žinios, 2005, Nr. 150-5462) LR 2005 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas. (Valstybės žinios, 2004, Nr. 171-6303)	Patvirtina konkrečių metų valstybės biudžeto pajamas ir asignavimus, savivaldybių biudžetų finansinius rodiklius, specialios tikslinės dotacijos valstybinėms (perduotoms savivaldybėms) funkcijoms atlikti naudojimą, mokinio krepšelio dydį ir jam patvirtintų asignavimų perskirstymą, specialios tikslinės dotacijos mokinio krepšeliui finansuoti naudojimą, atskaitymų iš gyventojų pajamų mokesčio į Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžetą dydį, įmokų dydį už valstybės lėšomis draudžiamus asmenis, minimalų gyvenimo lygį, valstybės tarnautojų, valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų pareiginės algos bazinį dydį, įmokas į valstybės biudžetą, skiriamas pagal įstatymus specialiosioms programoms finansuoti, valstybės garantijų ir garantijų institucijų prisiimtų išpareigojimų su valstybės garantija limitus, vyriausybės gryojo ir savivaldybių skolinimosi limitus, vyriausybės teises vykdant biudžetą, biudžetinių įstaigų skolų padengimą,

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

	LR 2004 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas. (Valstybės žinios, 2003, Nr. 121-5466) LR 2003 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas. (Valstybės žinios, 2002, Nr. 124-5619)	Privatizavimo fondo ir Rezervinio (stabilizavimo) fondo lėšų sąmatas, 1990 metų blokados fondo sąmatą, valstybės investicijų 2007-2009 metų programą, Valstybės įmonės Ignalinos atominės elektrinės eksploataavimo nutraukimo fondo lėšų sąmatą.
5.	LR savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymas. (Valstybės žinios, 1997, Nr. 69-1743; 1999, Nr. 93-2709; 2001, Nr. 94-3307)	Nustato savivaldybių biudžetų pajamų šaltinius ir savivaldybių biudžetams skiriamų valstybės biudžeto dotacijų bei lėšų apskaičiavimo, tvirtinimo ir pervedimo tvarką.
6.	LR Vyriausybės nutarimas „Dėl savivaldybių skolinimosi taisyklių patvirtinimo“. (Valstybės žinios, 2004, Nr. 47-1557)	Nustato savivaldybių skolinimosi tvarką, vartojamos sąvokos atitinka LR biudžeto sandaros ir LR valstybės skolos įstatymuose vartojamas sąvokas.
7.	LR Vietos savivaldos įstatymas. (Valstybės žinios, 1994, Nr. 55-1049)	Nustato savivaldybių institucijų sudarymo ir veiklos tvarką įgyvendinant LR Konstitucijos ir Europos vietos savivaldos chartijos nuostatas, apibrėžia vietos savivaldos principus, savivaldybių institucijas, jų įgaliojimus ir funkcijas, savivaldybės tarybos nario statusą, savivaldybių ūkinės ir finansinės veiklos pagrindus.
8.	LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos įsakymas „Dėl Valstybinėms (perduotoms savivaldybėms) funkcijoms atlikti skirtų lėšų apskaičiavimo metodikos patvirtinimo“. (Valstybės žinios, 2006, Nr. 80-3170)	Nustato valstybės biudžeto lėšų poreikio skaičiavimus pagal šias valstybines (perduotas savivaldybėms) funkcijas: socialinių išmokų skaičiavimo ir mokėjimo; kompensacijų (šildymo išlaidų, išlaidų šaltam ir karštam vandeniui ir kitų) skaičiavimo ir mokėjimo; dalyvavimo rengiant ir įgyvendinant darbo rinkos politikos priemones bei gyventojų užimtumo programas; vaikų ir jaunimo teisių apsaugos; socialinės globos teikimo asmenims su sunkia negalia užtikrinimo, Lietuvos Respublikos kompensacijų nepriklausomybės gynėjams, nukentėjusiems nuo 1991 m. sausio 11–13 d. ir po to vykdytos SSRS agresijos, bei jų šeimoms kompensacijos už būsto šildymą ir kitas paslaugas.
9.	Europos vietos savivaldos chartija. (Valstybės žinios, 1999, Nr. 82-2418)	Ši dokumentą pasirašiusios valstybės, Europos Tarybos valstybės narės, susitarė dėl vietos savivaldos konstitucinio ir teisinio pagrindo, sąvokos, įgaliojimų ir pareigų, savivaldybių teritorinių ribų apsaugos, savivaldos organų administracinės struktūros ir išteklių, vietinio lygio išpareigojimų vykdymo sąlygų, vietinių valdžios organų veiklos administracinės priežiūros, finansinių išteklių, teisės jungtis į asociacijas, teisinės apsaugos.
10.	LR finansų ministro įsakymas „Dėl biudžetinių įstaigų buhalterinės apskaitos tvarkos patvirtinimo“. (Valstybės žinios, 2001, Nr. 30-978; 2006, Nr.2-16)	Biudžetinių įstaigų buhalterinės apskaitos taisyklės reglamentuoja biudžetinių įstaigų buhalterinės apskaitos sąskaitas ir ūkinių operacijų bei ūkinių įvykių registravimą šiose sąskaitose.

Šaltinis: LR teisės aktai.

3 priedas

Savivaldybių biudžetų pajamas formuojančių mokesčių analizė

Mokesčio pavadinimas	Mokesčio teisinis pagrindas	Mokesčio apibūdinimas
Gyventojų pajamų mokestis	LR Gyventojų pajamų mokesčio	Mokestį turi mokėti pajamų gavė;

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

	įstatymas (Valstybės žinios, 2002, Nr. 73-3085)	nuolatiniai Lietuvos gyventojai; nenuolatiniai Lietuvos gyventojai, mokesčių mokantys nuo pajamų, kurių šaltinis yra Lietuvoje.
Turto mokesčiai:		
Žemės mokestis	LR Žemės mokesčio įstatymas (Valstybės žinios, 1992, Nr. 21-612)	Žemės mokesčio mokėtojai yra privačios žemės savininkai.
Paveldimo ar dovanojamo turto mokestis	LR Paveldimo turto mokesčio įstatymas , įsigaliojo nuo 2003-01-01 (Valstybės žinios, 2002, Nr. 123-5531)	Mokesčio objektas - nuolatinio Lietuvos gyventojų paveldimas turtas; nenuolatinio Lietuvos gyventojų paveldimas kilnojamas daiktas, kurį pagal LR teisės aktus privaloma teisiškai įregistruoti Lietuvoje, taip pat LR esantis nekilnojamas daiktas.
Įmonių ir organizacijų nekilnojamojo turto mokestis	LR Įmonių ir organizacijų nekilnojamojo turto mokesčio įstatymas (Valstybės žinios, 1994, Nr. 59-1156)	Mokesčių moka Lietuvos ir užsienio juridiniai asmenys, kuriems nuosavybės teise priklauso nekilnojamas turtas Lietuvos Respublikoje.
Prekių ir paslaugų mokesčiai:		
Mokestis už aplinkos teršimą	LR Mokesčio už aplinkos teršimą įstatymas (Valstybės žinios, 2002, Nr. 13-474)	Mokesčių moka fiziniai ir juridiniai asmenys, teršiantys aplinką iš stacionarių taršos šaltinių ir kuriems privaloma turėti gamtos išteklių naudojimo leidimą su nurodytais teršalų išmetimo į aplinką normatyvais, taip pat fiziniai ir juridiniai asmenys, teršiantys aplinką iš mobilių taršos šaltinių, naudojamų ūkinei komercinei veiklai, gaminių gamintojai ir importuotojai, teršiantys aplinką gaminių ir (ar) pakuotės atliekomis (nuo 2003-01-01).
Mokestis už medžiojamų gyvūnų išteklių naudojimą	LR Mokesčių už valstybinius gamtos išteklius įstatymas (Valstybės žinios, 1991, Nr. 11-274)	Mokesčių moka juridiniai ir fiziniai asmenys, išgaunantys LR valstybinius gamtos išteklius.
Valstybės rinkliavos	LR Rinkliavų įstatymas (Valstybės žinios, 2000, Nr. 52-1484)	Privaloma įmoka už valstybės ir vietos savivaldos institucijų, įstaigų, tarnybų ar organizacijų (toliau - institucijos), išskyrus teismus, teikiamas paslaugas.
Vietinės rinkliavos	LR Rinkliavų įstatymas (Valstybės žinios, 2000, Nr. 52-1484)	Savivaldybės tarybos sprendimu nustatyta privaloma įmoka, galiojanti tos savivaldybės teritorijoje.
Vietinė rinkliava už atliekų surinkimą	LR Rinkliavų įstatymas (Valstybės žinios, 2000, Nr. 52-1484), LR atliekų tvarkymo įstatymas (Valstybės žinios, 1998, Nr. 61-1726; 2002, Nr. 72-3016)	Savivaldybės tarybos sprendimu už atliekų surinkimą iš šių atliekų turėtojų ir jų tvarkymą nustatyta privaloma įmoka, galiojanti tos savivaldybės teritorijoje.
Nuomos mokestis už valstybinę žemę ir valstybinio vidaus vandenių fondo vandens telkinius	LR Vyriausybės nutarimas „Dėl nuomos mokesčio už valstybinę žemę ir valstybinio vidaus vandenių fondo vandens telkinius“ (Valstybės žinios, 2002, Nr. 112-4993)	Mokesčių moka visi valstybinės žemės ir valstybinio vidaus vandenių fondo vandens telkinių nuomotojai.

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

Šaltinis: *Mokesčiai, jų administravimas*. [žiūrėta 2007-07-31]. Prieiga per internetą: <<http://www.vmi.lt/lt/?itemId=20909>>.

4 priedas

Savivaldybės biudžeto pajamas įtakojančių veiksnių koreliacinės analizės skaičiavimai

Tam, kad būtų galima nustatyti savivaldybės biudžeto **pajamų ir BVP** tarpusavio ryšio priklausomybę 2002-2007 m. ir koreliacijos koeficientui skaičiuoti pirmiausia sudaroma dviejų pasirinktų rodiklių lentelė.

1 lentelė

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų ir BVP kitimo dinamika 2002-2007 m.

Metai	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Pajamos, mln.Lt	55,6	56,0	65,9	71,4	79,8	82,6
BVP, mln.Lt	51971,2	56804,0	62586,7	71380,4	81905,2	96739,7

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Koreliacijos koeficientui skaičiuoti sudaroma kita lentelė (pateikiama 2.2.1. skyrelyje), pagal kurią apskaičiuojama dispersija:

$$\overline{\delta^2} = \sqrt{\frac{\sum (a - \bar{a})^2}{n}} = \sqrt{\frac{665}{6}} = 10,53$$

Apskaičiavus dispersiją, skaičiuojamas vidutinis kvadratinis nuokrypis:

$$\delta = \sqrt{\overline{\delta^2}} = \sqrt{10,53} = 3,24$$

Toliau skaičiuojamas koreliacijos koeficientas:

$$r = \frac{\sum (a - \bar{a}) * (y - \bar{y})}{\sqrt{\sum (a - \bar{a})^2} * \sqrt{\sum (y - \bar{y})^2}} = \frac{932288,4}{\sqrt{665 * 1233972386}} = \frac{932288,4}{905865,1316} = 1,02$$

Tam, kad būtų galima nustatyti savivaldybės biudžeto **pajamų ir bazinės mėnesinės algos dydžio (BMA)** tarpusavio ryšio priklausomybę 2002-2007 m. ir koreliacijos koeficientui skaičiuoti pirmiausia sudaroma dviejų pasirinktų rodiklių lentelė.

2 lentelė

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų ir BMA kitimo dinamika 2002-2007 m.

Metai	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Pajamos, tūkst.Lt	55590,408	56037,2	65898,652	71351,245	79775,278	82645,416
BMA, tūkst.Lt	0,105	0,105	0,112	0,115	0,115	0,115

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

Koreliacijos koeficientui skaičiuoti sudaroma kita lentelė (pateikiama 2.2.1. skyrelyje), pagal kurią apskaičiuojama dispersija:

$$\delta^2 = \sqrt{\frac{\sum (a - \bar{a})^2}{n}} = \sqrt{\frac{664085424}{6}} = 10520,5$$

Apskaičiavus dispersiją, skaičiuojamas vidutinis kvadratinis nuokrypis:

$$\delta = \sqrt{\delta^2} = \sqrt{10520,5} = 102,57$$

Toliau skaičiuojamas koreliacijos koeficientas:

$$r = \frac{\sum (a - \bar{a}) * (y - \bar{y})}{\sqrt{\sum (a - \bar{a})^2} * \sqrt{\sum (y - \bar{y})^2}} = \frac{262,67}{\sqrt{664085424 * 0,000129}} = \frac{262,67}{292,69} = 0,897$$

Tam, kad būtų galima nustatyti savivaldybės biudžeto **pajamų ir pagrindinio neapmokestinamojo minimumo (PNMin)** tarpusavio ryšio priklausomybę 2002-2007 m. ir koreliacijos koeficientui skaičiuoti pirmiausia sudaroma dviejų pasirinktų rodiklių lentelė.

3 lentelė

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų ir PNMin kitimo dinamika 2002-2007 m.

Metai	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Pajamos, tūkst.Lt	55590,408	56037,2	65898,652	71351,245	79775,278	82645,416
PNMin, tūkst.Lt	0,241	0,29	0,29	0,29	0,29	0,32

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Koreliacijos koeficientui skaičiuoti sudaroma kita lentelė (pateikiama 2.2.1. skyrelyje), pagal kurią apskaičiuojama dispersija:

$$\delta^2 = \sqrt{\frac{\sum (a - \bar{a})^2}{n}} = \sqrt{\frac{664085424}{6}} = 10520,5$$

Apskaičiavus dispersiją, skaičiuojamas vidutinis kvadratinis nuokrypis:

$$\delta = \sqrt{\delta^2} = \sqrt{10520,5} = 102,57$$

Toliau skaičiuojamas koreliacijos koeficientas:

$$r = \frac{\sum (a - \bar{a}) * (y - \bar{y})}{\sqrt{\sum (a - \bar{a})^2} * \sqrt{\sum (y - \bar{y})^2}} = \frac{1057,88}{\sqrt{664085424 * 0,003236}} = \frac{1057,88}{1465,94} = 0,722$$

Tam, kad būtų galima nustatyti savivaldybės biudžeto **pajamų ir veikiančių ūkio subjektų skaičiaus** tarpusavio ryšio priklausomybę 2002-2007 m. ir koreliacijos koeficientui skaičiuoti pirmiausia sudaroma dviejų pasirinktų rodiklių lentelė.

4 lentelė

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų ir veikiančių ūkio subjektų skaičiaus kitimo dinamika 2002-2007 m.

Metai	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Pajamos, tūkst.Lt	55590,408	56037,2	65898,652	71351,245	79775,278	82645,416
Veik.ūk.sub.sk., tūkst.Lt	0,654	0,670	0,650	0,677	0,671	0,713

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Koreliacijos koeficientui skaičiuoti sudaroma kita lentelė (pateikiama 2.2.1. skyrelyje), pagal kurią apskaičiuojama dispersija:

$$\delta^2 = \sqrt{\frac{\sum (a - \bar{a})^2}{n}} = \sqrt{\frac{664085424}{6}} = 10520,5$$

Apskaičiavus dispersiją, skaičiuojamas vidutinis kvadratinis nuokrypis:

$$\delta = \sqrt{\delta^2} = \sqrt{10520,5} = 102,57$$

Toliau skaičiuojamas koreliacijos koeficientas:

$$r = \frac{\sum (a - \bar{a}) * (y - \bar{y})}{\sqrt{\sum (a - \bar{a})^2} * \sqrt{\sum (y - \bar{y})^2}} = \frac{1112,01}{\sqrt{664085424 * 30,513}} = \frac{1112,01}{142349} = 0,0078$$

Tam, kad būtų galima nustatyti savivaldybės biudžeto **pajamų ir tiesioginių užsienio investicijų (TUI)** tarpusavio ryšio priklausomybę 2002-2007 m. ir koreliacijos koeficientui skaičiuoti pirmiausia sudaroma dviejų pasirinktų rodiklių lentelė.

5 lentelė

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų ir tiesioginių užsienio investicijų (TUI) kitimo dinamika 2002-2007 m.

Metai	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Pajamos, mln.Lt	55,6	56,0	65,9	71,4	79,8	82,6
TUI, mln.Lt	3,8	7,9	11,6	7,8	8,5	30,9

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Koreliacijos koeficientui skaičiuoti sudaroma kita lentelė (pateikiama 2.2.1. skyrelyje), pagal kurią apskaičiuojama dispersija:

$$\delta^2 = \sqrt{\frac{\sum (a - \bar{a})^2}{n}} = \sqrt{\frac{664,3}{6}} = 10,52$$

Apskaičiavus dispersiją, skaičiuojamas vidutinis kvadratinis nuokrypis:

$$\delta = \sqrt{\delta^2} = \sqrt{10,52} = 3,24$$

Toliau skaičiuojamas koreliacijos koeficientas:

$$r = \frac{\sum (a - \bar{a}) * (y - \bar{y})}{\sqrt{\sum (a - \bar{a})^2} * \sqrt{\sum (y - \bar{y})^2}} = \frac{372,91}{\sqrt{664,3 * 470,92}} = \frac{372,91}{559,31} = 0,67$$

Tam, kad būtų galima nustatyti savivaldybės biudžeto **pajamų ir vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio** tarpusavio ryšio priklausomybę 2002-2006 m. ir koreliacijos koeficientui skaičiuoti pirmiausia sudaroma dviejų pasirinktų rodiklių lentelė.

6 lentelė

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų ir vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio kitimo dinamika 2002-2006 m.

Metai	2002	2003	2004	2005	2006
Pajamos, tūkst.Lt	55590,408	56037,2	65898,652	71351,245	79775,278
Vid.mėn.darb.už, tūkst.Lt	0,730	0,757	0,819	0,879	1,039

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Koreliacijos koeficientui skaičiuoti sudaroma kita lentelė (pateikiama 2.2.1. skyrelyje), pagal kurią apskaičiuojama dispersija:

$$\delta^2 = \sqrt{\frac{\sum (a - \bar{a})^2}{n}} = \sqrt{\frac{465396215}{5}} = 9647,76$$

Apskaičiavus dispersiją, skaičiuojamas vidutinis kvadratinis nuokrypis:

$$\delta = \sqrt{\delta^2} = \sqrt{9647,76} = 98,22$$

Toliau skaičiuojamas koreliacijos koeficientas:

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

$$r = \frac{\sum (a - \bar{a}) * (y - \bar{y})}{\sqrt{\sum (a - \bar{a})^2} * \sqrt{\sum (y - \bar{y})^2}} = \frac{4933,36}{\sqrt{465396215 * 0,0604}} = \frac{4933,36}{5301,88} = 0,93$$

Tam, kad būtų galima nustatyti savivaldybės biudžeto **pajamų ir gyventojų skaičiaus** tarpusavio ryšio priklausomybę 2002-2007 m. ir koreliacijos koeficientui skaičiuoti pirmiausia sudaroma dviejų pasirinktų rodiklių lentelė.

7 lentelė

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų ir gyventojų skaičiaus kitimo dinamika 2002-2007 m.

Metai	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Pajamos, tūkst.Lt	55590,408	56037,2	65898,652	71351,245	79775,278	82645,416
Gyv.sk., tūkst.Lt	51,646	51,539	51,481	51,316	50,880	50,480

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Koreliacijos koeficientui skaičiuoti sudaroma kita lentelė (pateikiama 2.2.1. skyrelyje), pagal kurią apskaičiuojama dispersija:

$$\delta^2 = \sqrt{\frac{\sum (a - \bar{a})^2}{n}} = \sqrt{\frac{664085424}{6}} = 10520,5$$

Apskaičiavus dispersiją, skaičiuojamas vidutinis kvadratinis nuokrypis:

$$\delta = \sqrt{\delta^2} = \sqrt{10520,5} = 102,57$$

Toliau skaičiuojamas koreliacijos koeficientas:

$$r = \frac{\sum (a - \bar{a}) * (y - \bar{y})}{\sqrt{\sum (a - \bar{a})^2} * \sqrt{\sum (y - \bar{y})^2}} = \frac{-24182,65}{\sqrt{664085424 * 1,023}} = \frac{-24182,65}{26064,52} = -0,928$$

Tam, kad būtų galima nustatyti savivaldybės biudžeto **pajamų ir darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus** tarpusavio ryšio priklausomybę 2002-2007 m. ir koreliacijos koeficientui skaičiuoti pirmiausia sudaroma dviejų pasirinktų rodiklių lentelė.

**Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų ir darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus kitimo
dinamika 2002-2007 m.**

Metai	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Pajamos, tūkst.Lt	55590,408	56037,2	65898,652	71351,245	79775,278	82645,416
Darb.am.gyv.sk., tūkst.Lt	28,667	29,225	29,563	30,022	30,294	30,595

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Koreliacijos koeficientui skaičiuoti sudaroma kita lentelė (pateikiama 2.2.1. skyrelyje), pagal kurią apskaičiuojama dispersija:

$$\delta^2 = \sqrt{\frac{\sum (a - \bar{a})^2}{n}} = \sqrt{\frac{664085424}{6}} = 10520,5$$

Apskaičiavus dispersiją, skaičiuojamas vidutinis kvadratinis nuokrypis:

$$\delta = \sqrt{\delta^2} = \sqrt{10520,5} = 102,57$$

Toliau skaičiuojamas koreliacijos koeficientas:

$$r = \frac{\sum (a - \bar{a}) * (y - \bar{y})}{\sqrt{\sum (a - \bar{a})^2} * \sqrt{\sum (y - \bar{y})^2}} = \frac{39879}{\sqrt{664085424 * 2,57}} = \frac{39879}{41312,2} = 0,96$$

Tam, kad būtų galima nustatyti savivaldybės biudžeto **pajamų ir bendrojo lavinimo mokyklų mokinių skaičiaus** tarpusavio ryšio priklausomybę 2002-2006 m. ir koreliacijos koeficientui skaičiuoti pirmiausia sudaroma dviejų pasirinktų rodiklių lentelė.

**Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų ir bendrojo lavinimo mokyklų mokinių skaičiaus
kitimo dinamika 2002-2006 m.**

Metai	2002	2003	2004	2005	2006
Pajamos, tūkst.Lt	55590,408	56037,2	65898,652	71351,245	79775,278
Mokinių sk., tūkst.Lt	7,953	7,799	7,583	7,221	6,858

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Koreliacijos koeficientui skaičiuoti sudaroma kita lentelė (pateikiama 2.2.1. skyrelyje), pagal kurią apskaičiuojama dispersija:

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

$$\delta^2 = \sqrt{\frac{\sum (a - \bar{a})^2}{n}} = \sqrt{\frac{465396215}{5}} = 9647,76$$

Apskaičiuavus dispersiją, skaičiuojamas vidutinis kvadratinis nuokrypis:

$$\delta = \sqrt{\delta^2} = \sqrt{9647,76} = 98,22$$

Toliau skaičiuojamas koreliacijos koeficientas:

$$r = \frac{\sum (a - \bar{a}) * (y - \bar{y})}{\sqrt{\sum (a - \bar{a})^2} * \sqrt{\sum (y - \bar{y})^2}} = \frac{-17820,29}{\sqrt{465396215 * 0,791504}} = \frac{-17820,29}{19192,78} = -0,928$$

Tam, kad būtų galima nustatyti savivaldybės biudžeto **pajamų ir socialinės pašalpos gavėjų skaičiaus** tarpusavio ryšio priklausomybę 2002-2006 m. ir koreliacijos koeficientui skaičiuoti pirmiausia sudaroma dviejų pasirinktų rodiklių lentelė.

10 lentelė

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto pajamų ir socialinės pašalpos gavėjų skaičiaus kitimo dinamika 2002-2006 m.

Metai	2002	2003	2004	2005	2006
Pajamos, tūkst.Lt	55590,408	56037,2	65898,652	71351,245	79775,278
Soc.paš.gav. sk., tūkst.Lt	2,777	2,868	1,564	0,837	0,701

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Koreliacijos koeficientui skaičiuoti sudaroma kita lentelė (pateikiama 2.2.1. skyrelyje), pagal kurią apskaičiuojama dispersija:

$$\delta^2 = \sqrt{\frac{\sum (a - \bar{a})^2}{n}} = \sqrt{\frac{465396215}{5}} = 9647,76$$

Apskaičiuavus dispersiją, skaičiuojamas vidutinis kvadratinis nuokrypis:

$$\delta = \sqrt{\delta^2} = \sqrt{9647,76} = 98,22$$

Toliau skaičiuojamas koreliacijos koeficientas:

$$r = \frac{\sum (a - \bar{a}) * (y - \bar{y})}{\sqrt{\sum (a - \bar{a})^2} * \sqrt{\sum (y - \bar{y})^2}} = \frac{-41138,51}{\sqrt{465396215 * 4,273}} = \frac{-41138,51}{44594,15} = -0,923$$

6 priedas

Savivaldybės biudžeto išlaidas įtakojančių veiksnių koreliacinės analizės skaičiavimai

Tam, kad būtų galima nustatyti savivaldybės biudžeto išlaidų ir BVP tarpusavio ryšio priklausomybę 2002-2007 m. ir koreliacijos koeficientui skaičiuoti pirmiausia sudaroma dviejų pasirinktų rodiklių lentelė.

1 lentelė

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų ir BVP kitimo dinamika 2002-2007 m.

Metai	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Išlaidos, mln.Lt	55,3	53,5	60,0	66,8	77,9	82,6
BVP, mln.Lt	51971,2	56804,0	62586,7	71380,4	81905,2	96739,7

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Koreliacijos koeficientui skaičiuoti sudaroma kita lentelė (pateikiama 2.2.1. skyrelyje), pagal kurią apskaičiuojama dispersija:

$$\delta^2 = \sqrt{\frac{\sum (a - \bar{a})^2}{n}} = \sqrt{\frac{724,55}{6}} = 10,99$$

Apskaičiavus dispersiją, skaičiuojamas vidutinis kvadratinis nuokrypis:

$$\delta = \sqrt{\delta^2} = \sqrt{10,99} = 3,32$$

Toliau skaičiuojamas koreliacijos koeficientas:

$$r = \frac{\sum (a - \bar{a}) * (y - \bar{y})}{\sqrt{\sum (a - \bar{a})^2} * \sqrt{\sum (y - \bar{y})^2}} = \frac{988970,06}{\sqrt{724,55 * 1233972386}} = \frac{988970,06}{945555,23} = 1,05$$

Tam, kad būtų galima nustatyti savivaldybės biudžeto išlaidų ir bazinės mėnesinės algos (BMA) dydžio tarpusavio ryšio priklausomybę 2002-2007 m. ir koreliacijos koeficientui skaičiuoti pirmiausia sudaroma dviejų pasirinktų rodiklių lentelė.

2 lentelė

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų ir BMA kitimo dinamika 2002-2007 m.

Metai	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Išlaidos, tūkst.Lt	55267,1	53478,4	60075,785	66793,805	77865,05	82645,416
BMA dydis, tūkst.Lt	0,105	0,105	0,112	0,115	0,115	0,15

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

Koreliacijos koeficientui skaičiuoti sudaroma kita lentelė (pateikiama 2.2.1. skyrelyje), pagal kurią apskaičiuojama dispersija:

$$\delta^2 = \sqrt{\frac{\sum (a - \bar{a})^2}{n}} = \sqrt{\frac{725558716}{6}} = 10997$$

Apskaičiavus dispersiją, skaičiuojamas vidutinis kvadratinis nuokrypis:

$$\delta = \sqrt{\delta^2} = \sqrt{10997} = 104,9$$

Toliau skaičiuojamas koreliacijos koeficientas:

$$r = \frac{\sum (a - \bar{a}) * (y - \bar{y})}{\sqrt{\sum (a - \bar{a})^2} * \sqrt{\sum (y - \bar{y})^2}} = \frac{250,8}{\sqrt{725558716 * 0,000129}} = \frac{250,8}{305,9} = 0,82$$

Tam, kad būtų galima nustatyti savivaldybės biudžeto **išlaidų ir pagrindinio neapmokestinamojo minimumo (PNMin)** tarpusavio ryšio priklausomybę 2002-2007 m. ir koreliacijos koeficientui skaičiuoti pirmiausia sudaroma dviejų pasirinktų rodiklių lentelė.

3 lentelė

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų ir pagrindinio neapmokestinamojo minimumo (PNMin) kitimo dinamika 2002-2007 m.

Metai	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Išlaidos, tūkst.Lt	55267,1	53478,4	60075,785	66793,805	77865,05	82645,416
PNMin, tūkst.Lt	0,241	0,29	0,29	0,29	0,29	0,32

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Koreliacijos koeficientui skaičiuoti sudaroma kita lentelė (pateikiama 2.2.1. skyrelyje), pagal kurią apskaičiuojama dispersija:

$$\delta^2 = \sqrt{\frac{\sum (a - \bar{a})^2}{n}} = \sqrt{\frac{725558716}{6}} = 10997$$

Apskaičiavus dispersiją, skaičiuojamas vidutinis kvadratinis nuokrypis:

$$\delta = \sqrt{\delta^2} = \sqrt{10997} = 104,9$$

Toliau skaičiuojamas koreliacijos koeficientas:

$$r = \frac{\sum (a - \bar{a}) * (y - \bar{y})}{\sqrt{\sum (a - \bar{a})^2} * \sqrt{\sum (y - \bar{y})^2}} = \frac{1025,67}{\sqrt{725558716 * 0,003236}} = \frac{1025,67}{1532,29} = 0,669$$

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

Tam, kad būtų galima nustatyti savivaldybės biudžeto **išlaidų ir veikiančių ūkio subjektų skaičiaus** tarpusavio ryšio priklausomybę 2002-2007 m. ir koreliacijos koeficientui skaičiuoti pirmiausia sudaroma dviejų pasirinktų rodiklių lentelė.

4 lentelė

**Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų ir veikiančių ūkio subjektų skaičiaus kitimo
dinamika 2002-2007 m.**

Metai	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Išlaidos,tūkst.Lt	55267,1	53478,4	60075,785	66793,805	77865,05	82645,416
Veik.ūk.sub.sk., tūkst.Lt	0,654	0,670	0,650	0,677	0,671	0,713

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Koreliacijos koeficientui skaičiuoti sudaroma kita lentelė (pateikiama 2.2.1. skyrelyje), pagal kurią apskaičiuojama dispersija:

$$\delta^2 = \sqrt{\frac{\sum (a - \bar{a})^2}{n}} = \sqrt{\frac{725558716}{6}} = 10997$$

Apskaičiuavus dispersiją, skaičiuojamas vidutinis kvadratinis nuokrypis:

$$\delta = \sqrt{\delta^2} = \sqrt{10997} = 104,9$$

Toliau skaičiuojamas koreliacijos koeficientas:

$$r = \frac{\sum (a - \bar{a}) * (y - \bar{y})}{\sqrt{\sum (a - \bar{a})^2} * \sqrt{\sum (y - \bar{y})^2}} = \frac{1263,76}{\sqrt{725558716 * 30,513}} = \frac{1263,76}{148791,71} = 0,0085$$

Tam, kad būtų galima nustatyti savivaldybės biudžeto **išlaidų ir tiesioginių užsienio investicijų (TUI)** tarpusavio ryšio priklausomybę 2002-2007 m. ir koreliacijos koeficientui skaičiuoti pirmiausia sudaroma dviejų pasirinktų rodiklių lentelė.

5 lentelė

**Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų ir tiesioginių užsienio investicijų (TUI) kitimo
dinamika 2002-2007 m.**

Metai	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Išlaidos,mln.Lt	55,3	53,5	60,0	66,8	77,9	82,6
TUI, mln.Lt	3,8	7,9	11,6	7,8	8,5	30,9

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

Koreliacijos koeficientui skaičiuoti sudaroma kita lentelė (pateikiama 2.2.1. skyrelyje), pagal kurią apskaičiuojama dispersija:

$$\delta^2 = \sqrt{\frac{\sum (a - \bar{a})^2}{n}} = \sqrt{\frac{724,55}{6}} = 10,989$$

Apskaičiavus dispersiją, skaičiuojamas vidutinis kvadratinis nuokrypis:

$$\delta = \sqrt{\delta^2} = \sqrt{10,989} = 3,315$$

Toliau skaičiuojamas koreliacijos koeficientas:

$$r = \frac{\sum (a - \bar{a}) * (y - \bar{y})}{\sqrt{\sum (a - \bar{a})^2} * \sqrt{\sum (y - \bar{y})^2}} = \frac{410,145}{\sqrt{724,55 * 470,92}} = \frac{410,145}{584,128} = 0,702$$

Tam, kad būtų galima nustatyti savivaldybės biudžeto **išlaidų ir vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio** tarpusavio ryšio priklausomybę 2002-2006 m. ir koreliacijos koeficientui skaičiuoti pirmiausia sudaroma dviejų pasirinktų rodiklių lentelė.

6 lentelė

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų ir vidutinio mėnesinio darbo užmokesčio kitimo dinamika 2002-2006 m.

Metai	2002	2003	2004	2005	2006
Išlaidos,tūkst.Lt	55267,1	53478,4	60075,785	66793,805	77865,05
Vid.mėn.darb.už., tūkst.Lt	0,730	0,757	0,819	0,879	1,039

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Koreliacijos koeficientui skaičiuoti sudaroma kita lentelė (pateikiama 2.2.1. skyrelyje), pagal kurią apskaičiuojama dispersija:

$$\delta^2 = \sqrt{\frac{\sum (a - \bar{a})^2}{n}} = \sqrt{\frac{393910315,34}{5}} = 8875,93$$

Apskaičiavus dispersiją, skaičiuojamas vidutinis kvadratinis nuokrypis:

$$\delta = \sqrt{\delta^2} = \sqrt{8875,93} = 94,21$$

Toliau skaičiuojamas koreliacijos koeficientas:

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

$$r = \frac{\sum (a - \bar{a}) * (y - \bar{y})}{\sqrt{\sum (a - \bar{a})^2} * \sqrt{\sum (y - \bar{y})^2}} = \frac{4815,7191}{\sqrt{393910315,34 * 0,0604}} = \frac{4815,7191}{4877,7231} = 0,99$$

Tam, kad būtų galima nustatyti savivaldybės biudžeto **išlaidų ir gyventojų skaičiaus** tarpusavio ryšio priklausomybę 2002-2007 m. ir koreliacijos koeficientui skaičiuoti pirmiausia sudaroma dviejų pasirinktų rodiklių lentelė.

7 lentelė

Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų ir gyventojų skaičiaus kitimo dinamika 2002-2007 m.

Metai	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Išlaidos,tūkst.Lt	55267,1	53478,4	60075,785	66793,805	77865,05	82645,416
Gyv.sk., tūkst.Lt	51,646	51,539	51,481	51,316	50,880	50,480

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Koreliacijos koeficientui skaičiuoti sudaroma kita lentelė (pateikiama 2.2.1. skyrelyje), pagal kurią apskaičiuojama dispersija:

$$\delta^2 = \sqrt{\frac{\sum (a - \bar{a})^2}{n}} = \sqrt{\frac{725558716}{6}} = 10997$$

Apskaičiavus dispersiją, skaičiuojamas vidutinis kvadratinis nuokrypis:

$$\delta = \sqrt{\delta^2} = \sqrt{10997} = 104,9$$

Toliau skaičiuojamas koreliacijos koeficientas:

$$r = \frac{\sum (a - \bar{a}) * (y - \bar{y})}{\sqrt{\sum (a - \bar{a})^2} * \sqrt{\sum (y - \bar{y})^2}} = \frac{-26388,81}{\sqrt{725558716 * 1,023}} = \frac{-26388,81}{27244,2} = -0,97$$

Tam, kad būtų galima nustatyti savivaldybės biudžeto **išlaidų ir darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus** tarpusavio ryšio priklausomybę 2002-2007 m. ir koreliacijos koeficientui skaičiuoti pirmiausia sudaroma dviejų pasirinktų rodiklių lentelė.

**Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų ir darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus kitimo
dinamika 2002-2007 m.**

Metai	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Išlaidos,tūkst.Lt	55267,1	53478,4	60075,785	66793,805	77865,05	82645,416
Darb.am.gyv.sk., tūkst.Lt	28,667	29,225	29,563	30,022	30,294	30,595

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Koreliacijos koeficientui skaičiuoti sudaroma kita lentelė (pateikiama 2.2.1. skyrelyje), pagal kurią apskaičiuojama dispersija:

$$\delta^2 = \sqrt{\frac{\sum (a - \bar{a})^2}{n}} = \sqrt{\frac{725558716}{6}} = 10997$$

Apskaičiavus dispersiją, skaičiuojamas vidutinis kvadratinis nuokrypis:

$$\delta = \sqrt{\delta^2} = \sqrt{10997} = 104,9$$

Toliau skaičiuojamas koreliacijos koeficientas:

$$r = \frac{\sum (a - \bar{a}) * (y - \bar{y})}{\sqrt{\sum (a - \bar{a})^2} * \sqrt{\sum (y - \bar{y})^2}} = \frac{40044,08}{\sqrt{725558716} * 2,57} = \frac{40044,08}{43182,009} = 0,927$$

Tam, kad būtų galima nustatyti savivaldybės biudžeto išlaidų ir bendrojo lavinimo mokyklų mokinių skaičiaus tarpusavio ryšio priklausomybę 2002-2006 m. ir koreliacijos koeficientui skaičiuoti pirmiausia sudaroma dviejų pasirinktų rodiklių lentelė.

**Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų ir bendrojo lavinimo mokyklų mokinių skaičiaus
kitimo dinamika 2002-2006 m.**

Metai	2002	2003	2004	2005	2006
Išlaidos,tūkst.Lt	55267,1	53478,4	60075,785	66793,805	77865,05
Mokin.sk., tūkst.Lt	7,953	7,799	7,583	7,221	6,858

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Koreliacijos koeficientui skaičiuoti sudaroma kita lentelė (pateikiama 2.2.1. skyrelyje), pagal kurią apskaičiuojama dispersija:

Savivaldybių pajamas ir išlaidas įtakojantys veiksniai (Šiaulių rajono savivaldybės pavyzdžiu)

$$\delta^2 = \sqrt{\frac{\sum (a - \bar{a})^2}{n}} = \sqrt{\frac{393910315,34}{5}} = 8875,93$$

Apskaičiuavus dispersiją, skaičiuojamas vidutinis kvadratinis nuokrypis:

$$\delta = \sqrt{\delta^2} = \sqrt{8875,93} = 94,21$$

Toliau skaičiuojamas koreliacijos koeficientas:

$$r = \frac{\sum (a - \bar{a}) * (y - \bar{y})}{\sqrt{\sum (a - \bar{a})^2} * \sqrt{\sum (y - \bar{y})^2}} = \frac{-17220,65}{\sqrt{393910315,34} * \sqrt{17657,34}} = \frac{-17220,65}{17657,34} = -0,97$$

Tam, kad būtų galima nustatyti savivaldybės biudžeto **išlaidų ir socialinės pašalpos gavėjų skaičiaus** tarpusavio ryšio priklausomybę 2002-2006 m. ir koreliacijos koeficientui skaičiuoti pirmiausia sudaroma dviejų pasirinktų rodiklių lentelė.

10 lentelė

**Šiaulių rajono savivaldybės biudžeto išlaidų ir socialinės pašalpos gavėjų skaičiaus kitimo
dinamika 2002-2006 m.**

Metai	2002	2003	2004	2005	2006
Išlaidos, tūkst.Lt	55267,1	53478,4	60075,785	66793,805	77865,05
Soc.paš.gav.sk., tūkst.Lt	2,777	2,868	1,564	0,837	0,701

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Koreliacijos koeficientui skaičiuoti sudaroma kita lentelė (pateikiama 2.2.1. skyrelyje), pagal kurią apskaičiuojama dispersija:

$$\delta^2 = \sqrt{\frac{\sum (a - \bar{a})^2}{n}} = \sqrt{\frac{393910315,34}{5}} = 8875,93$$

Apskaičiuavus dispersiją, skaičiuojamas vidutinis kvadratinis nuokrypis:

$$\delta = \sqrt{\delta^2} = \sqrt{8875,93} = 94,21$$

Toliau skaičiuojamas koreliacijos koeficientas:

$$r = \frac{\sum (a - \bar{a}) * (y - \bar{y})}{\sqrt{\sum (a - \bar{a})^2} * \sqrt{\sum (y - \bar{y})^2}} = \frac{-37101,02}{\sqrt{393910315,3} * \sqrt{4,273}} = \frac{-37101,02}{41026,56} = -0,904$$

Savivaldybės biudžeto pajamų ir išlaidų apimties prognozavimo skaičiavimai

$$\tilde{Y}_t = a + b * t$$

(a, b – tiesinės regresijos lygties koeficientai; t – metų eilės numeris; \tilde{Y}_t – aplyginta faktinė reikšmė, apskaičiuota pagal Trendo funkciją).

a ir b koeficientai apskaičiuojami iš šios lygčių sistemos:

$$\{na + b \Sigma t = \Sigma y_t$$

$$\{a \Sigma t + b \Sigma t^2 = \Sigma(y_t * t)$$

(n – laikotarpių skaičius; y_t – ieškomasis kintamasis t laikotarpiu).

Iš pateiktos lygčių sistemos yra išsivedami ir apskaičiuojami koeficientai a ir b:

$$b = \frac{n \Sigma(t * y_t) - \Sigma t * \Sigma y_t}{n \Sigma t^2 - (\Sigma t)^2}$$

$$a = 1/n (\Sigma y_t - b \Sigma t)$$

Pajamų apimties prognozavimo skaičiavimai

Iš pateiktos lygčių sistemos yra išsivedami ir apskaičiuojami koeficientai a ir b:

$$b = \frac{n \Sigma(t * y_t) - \Sigma t * \Sigma y_t}{n \Sigma t^2 - (\Sigma t)^2} = \frac{6 * 1545514,63 - 21 * 411298,199}{6 * 91 - 21 * 21} = \frac{635825,601}{105} = 6055,48$$

$$a = 1/n (\Sigma y_t - b \Sigma t) = 1/6 (411298,199 - 6055,48 * 21) = 1/6 * 284133,119 = 47355,52$$

Apskaičiuoti koeficientai įstatomi į tiesinės regresijos lygtį $\tilde{Y}_t = a + b * t$, pagal kurią bus atlikti prognoziniai skaičiavimai. Įstačius koeficientus a ir b į tiesinės regresijos lygtį, gaunama:

$$\tilde{Y}_t = 47355,52 + 6055,48 * t$$

Pagal šią tiesę galima atlikti prognozinius savivaldybės biudžeto pajamų apimties skaičiavimus 2008-2010 m.

$$\tilde{Y}_t = 47355,52 + 6055,48 * t,$$

$$\tilde{Y}_7 = 47355,52 + 6055,48 * 7 = 89743,88$$

$$\tilde{Y}_8 = 47355,52 + 6055,48 * 8 = 95799,36$$

$$\tilde{Y}_9 = 47355,52 + 6055,48 * 9 = 101854,84$$

Išlaidų apimties prognozavimo skaičiavimai

Iš pateiktos lygčių sistemos yra išsivedami ir apskaičiuojami koeficientai a ir b:

$$b = \frac{n \sum(t * y_t) - \sum t * \sum y_t}{n \sum t^2 - (\sum t)^2} = \frac{6 * 1494824,221 - 21 * 396125,54}{6 * 91 - 21 * 21} = \frac{650308,986}{105} = 6193,4188$$

$$a = 1/n (\sum y_t - b \sum t) = 1/6 (396125,54 - 6193,4188 * 21) = 1/6 * 266063,75 = 44343,958$$

Apskaičiuoti koeficientai įstatomi į tiesinės regresijos lygtį $\tilde{Y}_t = a + b * t$, pagal kurią bus atlikti prognoziniai skaičiavimai. Įstačius koeficientus a ir b į tiesinės regresijos lygtį, gaunama:

$$\tilde{Y}_t = 44343,958 + 6193,4188 * t$$

Pagal šią tiesę galima atlikti prognozinius savivaldybės biudžeto išlaidų apimties skaičiavimus 2008-2010 m.

$$\tilde{Y}_t = 44343,958 + 6193,4188 * t,$$

$$\tilde{Y}_7 = 44343,958 + 6193,4188 * 7 = 87697,889$$

$$\tilde{Y}_8 = 44343,958 + 6193,4188 * 8 = 93891,308$$

$$\tilde{Y}_9 = 44343,958 + 6193,4188 * 9 = 100084,72$$